

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

SOCIĀLAIS DARBS

IZGLĪTĪBA
PĒTNIECĪBA
PRAKSE

[doi:10.25143/soc-darbs_2017_ISBN-9789934563232](https://doi.org/10.25143/soc-darbs_2017_ISBN-9789934563232)

2017

SOCIĀLAIS DARBS

IZGLĪTĪBA
PĒTNIECĪBA
PRAKSE

2017

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

SOCIĀLAIS DARBS

IZGLĪTĪBA

PĒTNIECĪBA

PRAKSE

2017

UDK 364-78(082)

S 08

Sociālais darbs: izglītība, pētniecība, prakse 2017. [Rakstu krājums]. Sastādītāja L. Vilka.
Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2017. 150 lpp.

https://doi.org/10.25143/soc-darbs_2017_ISBN-9789934563232

Redkolēģija:

Dr. phil. Lolita Vilka

Dr. med. Signe Tomšone

Dr. iur. Andrejs Vilks

Dr. theol. Olafs Brūvers

Mg. paed., Mg. sc. sal. Anita Ābele

Mg. sc. soc. Marika Lotko

Mg. sc. soc. Ilvija Razgale

Mg. sc. admin. Dagnija Staķe

Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

RSU Izdevniecības un poligrāfijas daļas vadītājs: Tēnis Nigulis

RSU Izdevniecības un poligrāfijas daļas vecākā redaktore: Aija Lapsa

Literārie redaktori: Ināra Mikažāne (latviešu val.) un Jānis Zeimānis (angļu val.)

Korektore: Inga Lievīte

Tehniskā redaktore: Ilze Reitere

Datorgrafiķe: Ilze Stikāne

Vāka dizaina autors: Modris Brasliņš

Krājumā ievietoto fotogrāfiju autori: A. Ābele, G. Dišlers, F. Gina (*F. Guina*),
J. Hodakovska-Migunova, A. Kārklīņa, L. Kūla, I. Rubīna un V. Zvodska

RSU IPD Nr. 17-223

© Rīgas Stradiņa universitāte, 2017

Dzirčiema ielā 16, Rīgā, LV-1007

ISBN 978-9934-563-22-5 (drukāts izdevums)

ISBN 978-9934-563-23-2 (elektronisks izdevums)

Priekšvārds

Rakstu krājums “Sociālais darbs: izglītība, pētniecība, prakse” ir iecerēts kā zinātniski metodoloģisks gadskārtējs izdevums.

Šis ir turpinājums diviem iepriekšējiem izdevumiem “Var pazīt pēc darbiem”. Pirmais bija sociālā darba izglītības 20 gadu jubilejai veltīts krājums (2012). Otro izdevumu “Zināšanu pārnese sociālā darba praksē” lasītāji saņēma 2015. gadā. Šis krājums bija sadarbības projekts starp Rīgas Stradiņa universitāti, Labklājības ministriju un Latvijas Pašvaldību savienību.

Jaunajam krājumam ir mainīts nosaukums (“Sociālais darbs: izglītība, pētniecība, prakse”) – tas precīzāk iezīmē to problēmjaudājumu aptvērumu, kas, mūsu prāt, ir aktuāls, realizējot nodomu dot ieguldījumu sociālā darba kā akadēmiskas disciplīnas un zinātnes nozares attīstībā.

Sociālais darbs nav atrauts no sociālo transformāciju norisēm, kas notiek pasaulē un arī Latvijā. Sociālajiem darbiniekiem ikdienā jāstrādā, ņemot vērā jaunus kontekstus un nosacījumus.

Transformācijas diskurss ir nozīmīgs gan sociālajā darbā, gan citās sabiedriskā sektora organizācijās. Tajā tiek uzsvērta vajadzība demontēt, pēc vispārības domām, novecojošas struktūras un domāšanas veidus, kā arī akcentēta virzīšanās uz pārmaiņām, lai veidotu organizācijas, kuras šīs dienas pasaulē atbilst mērķim.

Raugoties caur sociālo transformāciju prizmu, pašsaprotami kļūst šādi jautājumi: kas jāmācās no jauna, kādas zināšanas, prasmes un kompetence sociālajiem darbiniekiem vajadzīgas, kas ir kritiski jāpārvērtē un kas ir mūsu uzkrātās pieredzes stiprās puses?

Līdzīgus jautājumus par sociālā darba jomu uzdod arī citās valstīs.

Sociālā darba izglītības un pētniecības teorētiskās skolas piedāvā dažādus skatpunktus un paradigmas sociālā darba prakses modeļu pamatojumam un citiem aktuāliem jautājumiem, piemēram, šādiem: sociālais darbs un politika, starpkultūru kompetence, sociālā darba aksioloģijas jautājumi (ētika, cilvēktiesības un sociālais taisnīgums kā sociālā darba pamatvērtības), sociālā darba pētniecības, izglītības un prakses saistība, inovācijas, strādājot ar mērķa grupām u. c.

Apzinoties un mācoties elastīgi atbildēt uz mūslaiku izaicinājumiem, jāatrod savas atbildes un savs ceļš.

Šajā rakstu krājumā ir ietvertas vairākas aktuālas tēmas: par deinstitutionalizāciju Latvijā, par sociālās palīdzības un pakalpojumu attīstību, par sociālā darba izglītību, t. sk. starptautisko pieredzi, par inovācijām sociālā darba praksē. Izdevumā ir studentu un absolventu skatījums uz profesijas izvēli. Rakstu krājumā

atspoguļoti arī pētījumu rezultāti. Zinātniski pētnieciskais darbs Rīgas Stradiņa universitātes Labklājības un sociālā darba katedrā pēdējos gados ir cieši saistīts ar valsts pētījumu programmu “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)”.

Sadarbībā ar Rīgas Stradiņa universitātes Socioloģijas un psiholoģijas katedru un Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūtu tika strādāts pētnieciskajā projektā 5.2.6. “Sociālo un politisko transformāciju trajektorijas Latvijā pēckrīzes periodā”.

Viens no šī projekta mērķiem ir noskaidrot sociāli mazaizsargāto grupu noturību pret pastāvošiem riskiem un šīm grupām piederīgo spēju atgūties sociālo risku iestāšanās gadījumā (nespējas ilgstoši atrast darbu, darba zaudējuma, finansiālo apstākļu pasliktināšanās, ģimenes apstākļu u. c. nedrošības apstākļu gadījumā). Vēl projekta mērķis ir analizēt un novērtēt sociālo risku pārvarēšanas labās pieredzes piemērus, kā arī Eiropas Savienības fondu un Latvijas valsts finansēto pasākumu iedarbību.

Pētnieku uzmanības lokā bija sociālo pakalpojumu attīstība un dažādu sabiedrības grupu – jauniešu, sieviešu pēc bērna kopšanas atvaļinājuma un personu ar garīga rakstura traucējumiem – nodarbinātības iespēju izvērtēšana.

Viena no sociālajām transformācijām ir administratīvi teritoriālā reforma. Tā vērsta uz vietējās sabiedrības sociālās iesaistes un līdzdalības aktivizēšanu. Par to var lasīt šā krājuma rakstā “Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas”.

Savukārt publikācija “Darba vides sociālais darbs nodarbināmības veicināšanai” tiek balstīts uz pētījumu “Sieviete darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma”, kas apstiprināja vienu no aktuālajām problēmām – darba pienākumu un ģimenes dzīves līdzsvarošanu, kura īpaši sarežģīta kļūst tad, kad daudzajiem pienākumiem pievienojas rūpes par bērniem.

Sociālais darbs ir starpnozaru profesija. Tāpēc rakstu krājums “Sociālais darbs: izglītība, pētniecība, prakse” ir veltīts plašai auditorijai: sociālā darba studentiem, sociālā darba izglītībā un praksē strādājošajiem, kā arī robežnozaru speciālistiem, t. sk. rehabilitācijas, psiholoģijas, psihiatrijas, pedagoģijas un tiesību jomas pārstāvjiem, ar kuriem sociālie darbinieki sadarbojas ikdienā.

Redkolēģijas vārdā
Dr. phil. Lolita Vilkā

Autori

- Laura Arāja**, *Bc. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente.
- Anita Ābele**, *Mg. paed.*, veselības aprūpes maģistre, RSU Labklājības un sociālā darba katedras docētāja, asistente.
- Ārija Baltiņa**, *Mg. sc. soc.*, ESF projekta “Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide” vadītāja, sociālā darba eksperte.
- Klinta Beļūne**, *Bc. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente.
- Dace Erkena**, *Mg. paed.*, LU Paula Stradiņa Medicīnas koledžas Sociālās aprūpes katedras vadītāja.
- Jeļena Hodakovska-Migunova**, *Mg. sc. soc.*, Tukuma novada pašvaldības aģentūras “Tukuma novada sociālais dienests” sociālo pakalpojumu nodaļas vadītāja.
- Maksims Ivanovs**, *Mg. sc. soc.*, Labklājības ministrijas sociālo pakalpojuma departamenta direktors.
- Alise Kalniņa**, *Bc. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente.
- Marta Kalniņa**, *Bc. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente.
- Līva Kamarūta**, *Bc. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente.
- Kristiāna Kaminska**, *Bc. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente.
- Marika Lotko**, *Mg. sc. soc.*, RSU lektore, Eiropas Sociālā darba skolu asociācijas izpildvaras komitejas locekle.
- Daniels Markovičs** (Slovākija), *PhD*, RSU viesdocētājs.
- Mārtiņš Moors**, *Mg. iur.*, *Mg. sc. soc.*, RSU lektors, Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks.
- Linda Puriņa**, RSU studente.
- Jānis Reirs**, Latvijas Republikas labklājības ministrs.
- Inese Strauta**, *Mg. sc. soc.*, RSU studiju programmas “Sociālais darbs” absolvente, Inčukalna novada dienas centra “Gauja” sociālā darbiniece.
- Ilze Trapenciere**, *Mg. sc. soc.*, RSU docētāja, starptautiskās studiju programmas “Sociālais darbs ar bērniem un jauniešiem” vadītāja.
- Jānis Vētra**, *Dr. habil. med.*, Augstākās izglītības padomes priekšsēdētājs.
- Lolita Vilka**, *Dr. phil.*, asociētā profesore, RSU Labklājības un sociālā darba katedras vadītāja, LZP eksperte socioloģijas nozarē, sociālās politikas un sociālā darba organizācijas apakšnozarē.

Saturs

<i>J. Reirs.</i> Sociālā darba kā akadēmiskas disciplīnas uzdevumi	11
SOCIĀLĀ POLITIKA UN SOCIĀLAIS DARBS	13
<i>M. Ivanovs, Ā. Baltiņa.</i> Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai	13
<i>M. Moors.</i> Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā	25
SOCIĀLĀ DARBA IZGLĪTĪBA	41
<i>L. Vilka.</i> Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa	41
<i>J. Vētra.</i> Augstākās izglītības potenciāls un iespējas sociālā darba speciālistu sagatavošanā	57
<i>M. Lotko.</i> Eiropas Sociālā darba skolu asociācijas aktualitātes	61
<i>D. Markovičs.</i> Sociālais darbs Slovērijā	66
<i>L. Vilka.</i> Vasaras skola: sociālās uzņēmējdarbības potenciāls sociālās iekļaušanas veicināšanai	75
PĒTĪJUMI	79
<i>I. Strauta, L. Vilka.</i> Sociālais darbs darba vidē nodarbināmības veicināšanai	79
<i>J. Hodakovska-Migunova.</i> Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas	91
INOVĀCIJAS SOCIĀLĀ DARBA PRAKSĒ	105
<i>A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena.</i> Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem	105
<i>M. Lotko.</i> Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā	118
VĒROJUMI UN ATZIŅAS	129
<i>I. Trapenciere.</i> Saruna ar Danielu Markoviču	129
<i>L. Puriņa.</i> Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku	132

<i>A. Kalniņa, L. Arāja. Vēstules no Bristoles</i>	139
<i>M. Kalniņa, K. Beļune, K. Kaminska, L. Kamarūta. 2017. gada studenti</i> un absolventi par sociālā darbinieka profesiju	143
Absolventu sveiciens katedrai	146
Abstract	147
Autoru rādītājs	150

Sociālā darba kā akadēmiskas disciplīnas uzdevumi

Saskaņā ar starptautisko definīciju sociālais darbs ir ne tikai praksē balstīta profesija, bet arī akadēmiska disciplīna. Tas ir būtiski, jo, uzsverot izglītības nozīmīgumu, sociālais darbs tiek akceptēts arī kā zinātnes joma.

Mūsdienu sabiedrība tiek raksturota pēc dažādām pazīmēm – risku sabiedrība, transformāciju sabiedrība, informācijas un augsto tehnoloģiju sabiedrība, patēriņa sabiedrība, un tai doti arī citi raksturojumi. Šeit minētos apzīmējumus vieno viena kopīga pazīme – pārmaiņas. Mūsu valstī tās katrs var pamanīt pat ikdienas sadzīvē, cilvēku attiecībās, attieksmēs un vērtību orientācijā.

Daudziem cilvēkiem pārmaiņas rada pārliecinātības trūkumu, nedrošības sajūtu un bažas par nākotni. Šķitums, ka citur būs labāk, ne vienam vien licis doties prom svešumā.

Sociālie darbinieki zina, ka visbiežāk sociālās problēmas izraisa nepietiekamas zināšanas, kam apstākļu maiņas gadījumā seko neatbilstoši un neefektīvi risinājumi. Tā notiek gan atsevišķu individuālu gadījumu līmenī, gan arī institūciju vai pārvaldības līmenī. Bet pārmaiņu būtība ir jaunas iespējas, kuru apzināšanās un vadīšana var stiprināt pārliecību un drošības sajūtu un dot spēcīgus impulsus produktīvām praktiskām ierosmēm.

Mūsdienu sabiedrības īpaši svarīga un to raksturojoša pazīme ir zināšanas, un mēs dzīvojam zināšanu sabiedrībā. Lietošu atslēgvārdus “zināšanu kapitāls”. Saistībā ar to vēlos akcentēt četrus svarīgus virzienus kā akadēmiskas disciplīnas uzdevumus.

Pirmkārt, zināšanu jaunradi – pārmaiņu un iespēju apzināšanos sekmē pētniecība, un šādā veidā var iegūt jaunas zināšanas.

Otrkārt, jauno zināšanu pārnese – galvenā loma šajā ziņā ir izglītībai, sagatavojoties darbam profesijā.

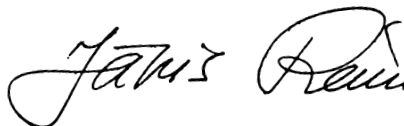
Treškārt, nepieciešamību sekmēt zināšanu izplatīšanu un pieejamību, visdažādākajos veidos tās publiskojot, arī rakstot grāmatas un rakstus.

Ceturtkārt, jauno zināšanu lietošanu praksē – jāuzsver tieši lietošana, jo tikai šādi var pārbaudīt zināšanu atbilstību vajadzībām un reālajiem apstākļiem.

Sociālā darba nozarē ir vajadzīgi ne tikai augsti kvalificēti praktiķi, bet arī visaugstākā līmeņa sociālā darba izglītotāji un zinātnieki. Tas ir ierakstīts arī sociālā darba attīstības politikas pamatdokumentā “Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam”.

Esmu pārliecināts, ka sociālā darba nozares attīstības ilgtspēja mūsu valstī ir ļoti atkarīga no tā, vai sociālais darbs augs spēkā kā akadēmiska disciplīna un zinātnes nozare, tostarp attīstot arī doktorantūras studijas.

Rakstu krājuma “Sociālais darbs: izglītība, pētniecība, prakse” izdošana ir nozīmīgs solis sociālā darba kā akadēmiskas disciplīnas attīstīšanā un zināšanu kapitāla veicināšanā. Šim izdevumam jāklūst par platformu koncepciju dažādību un viedokļu skaidrošanā, starptautiskās un vietējās “labās prakses” analīzē, jaunās paaudzes sociālo darbinieku akadēmisko un zinātnisko sasniegumu reprezentācijā un veselīga kriticisma veicināšanā, kas nepieciešams zināšanu jaunradē.

Jānis Reirs,
Latvijas Republikas labklājības ministrs

SOCIĀLĀ POLITIKA UN SOCIĀLAIS DARBS

Maksims Ivanovs, Ārija Baltiņa

Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

*Aicinu jūs vienkārši saprast, ka pasaule
ir ļoti dažāda un ka ceļš pie mīlestības
ir atrodams visvisādos veidos.*

Nora Ikstena

Pasaules, t. sk. Eiropas, attīstīto valstu kopienās ir mainījusies izpratne par personas ar invaliditāti tiesībām un to realizācijas pamatprincipu iedzīvināšanu ikdienā. Tas noticis tāpēc, ka Eiropā pēc Otrā pasaules kara sociālā un intelektuālā paradigma pakāpeniski tika nomainīta no “noslēgtas” (segregētas) sabiedrības uz “atvērtu” (iekļaujošu) kopienu un lielā daļā valstu tika pieņemts vispārējais tiesiskais ietvars – ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, kurā nostiprinātas personu ar invaliditāti pamattiesības (Latvija to ratificēja 2010. gadā).¹

Konvencija ir visaptverošs dokuments cilvēku ar invaliditāti tiesību aizsardzībai. Tās mērķis ir panākt esošo tiesību mehānismu efektīvu izmantošanu personu ar invaliditāti tiesību aizsardzībai un īstenošanai, nevis jaunu tiesību meklēšanai, aicinot uz nediskriminējošu attieksmi un līdztiesīgu, taisnīgu pieeju visās dzīves jomās – izglītībā, veselības aprūpē, darbā, ģimenē, kultūrā un sportā, kā arī politikajā un sabiedriskajā dzīvē.

Konvencijā noteiktas sfēras, kurās nepieciešams veikt pielāgojumus, lai personas ar invaliditāti varētu realizēt savas tiesības, kā arī minētas jomas, kurās jāstiprina viņu tiesību aizsardzība.

¹ *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. Latvija ratificējusi ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. 2010. <http://www.lm.gov.lv/text/1508>

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance
kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

Konvencija iezīmē pāreju no politikas, kas koncentrēta uz personām ar invaliditāti kā uz līdzjūtības, medicīniskās aprūpes un sociālās aizsardzības “objektu”, uz politiku jaunā kvalitātē, t. i., uz visa veida šķēršļu novēršanu šo personu pilnvērtīgai iekļaušanai sabiedrībā, apzinoties viņu patieso vērtību un tiesības. Vienlaikus šis dokuments veicina minēto cilvēku iespējas pieprasīt šīs tiesības un pašiem pieņemt lēmumus, kuri tiek balstīti uz viņu informētību un piekrišanu līdzdarboties savā un sabiedrības interešu labā.

Lai veicinātu personu ar invaliditāti tolerantu, cieņpilnu uztveršanu sabiedrībā, šādi panākot šo personu tiesību pilnvērtīgu realizāciju un pašapziņas celšanu, nepieciešams mazināt sabiedrības stereotipus, kas balstās uz pieņēmuma, ka personai ar kādu funkcionālo traucējumu ir ierobežotas iespējas integrēties sabiedrībā un darba tirgū.

Šis ir uzdevums mums visiem – gan politikas izstrādātājiem un lēmējiem, gan izpildītājiem – visos valsts un pašvaldību līmeņos, kā arī nevalstiskajām organizācijām, plašsaziņas līdzekļiem un pilsoniskai sabiedrībai kopumā.

Sociālais diskurss 21. gadsimtā tiek vērsts uz Eiropā atzītām cilvēka pašcieņas, vienlīdzības un cilvēktiesību nodrošināšanas vērtībām, kurām jāgarantē ikviena sabiedrības locekļa spējām atbilstīga atbalsta sistēma, kas vērsta uz personas individuālo spēju un vajadzību izvērtējumu un individuālā potenciāla attīstību, lai ikviena indivīda integrācija sabiedrībā notiktu, respektējot viņa izvēles tiesības. Sabiedrības pienākums ir šīs sabiedrības grupas respektēt, atbalstīt viņu neatkarības un patstāvības centienus.

Eiropas Komisijas finansētā pētījumā² secināts, ka 25 Eiropas valstīs³ dažādās institūcijās⁴ dzīvo gandrīz 1,2 miljoni personu ar invaliditāti. Lielākoties tie ir cilvēki ar garīgās attīstības traucējumiem, savukārt nākamo lielāko grupu veido personas ar garīgās attīstības traucējumiem un personas ar garīgās veselības problēmām.

Mainījusies ir sociālā paradigma attiecībā uz cilvēkiem ar invaliditāti. Par invaliditātes galveno iemeslu vairs netiek uzskatīts veselības stāvoklis, bet sekas, kuras radušās, indivīda funkcionālajiem traucējumiem mijiedarbojoties ar

² Mansell, J., Knapp, M., Beadle-Brown, J., Beecham, J. *Deinstitutionalisation and community living-outcomes, and costs: report of a European Study (DECLOC report)*. Vol. 2. Canterbury: Tizard Centre, University of Kent, 2007. https://www.kent.ac.uk/tizard/research/DECL_network/documents/DECLOC_Volume_2_Report_for_Web.pdf

³ Eiropas Savienības dalībvalstis un Turcija.

⁴ Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās cilvēki, kuri vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi aprūpēt, kā arī bez vecāku gādības palikušie bērni var saņemt mājokli, pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju. Sk. Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2017. <https://www.lm.gov.lv/text/2573>

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

šķēršļiem, kas ir katrā konkrētā sociālajā vidē un sabiedrībā. Pieaugušie var dzīvot, kur viņi vēlas, ar ko kopā vēlas, viņi var piedalīties sabiedrības dzīvē un pieņemt lēmumus par savu dzīvi – to visu lielākā daļa cilvēku uzskata par pašsaprotamu. Tomēr cilvēkiem ar invaliditāti šādas iespējas bieži vien tiek ierobežotas. Tieši to nodrošināšanu paredz ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 19. pants, kurā noteiktas tiesības uz neatkarīgu dzīvi. Konvencijā nostiprināto tiesību īstenošanu var veicināt deinstitucionalizācija.

Deinstitucionalizācija ir process, kas vērsts uz ikviena indivīda neatkarīgas dzīves veicināšanu un sabiedrības radīto šķēršļu mazināšanu cilvēku ar invaliditāti pašnoteikšanās, līdzdalības un iekļaušanas iespējām, t. i., personām ar invaliditāti jānodrošina iespēja vadīt un izvēlēties savu dzīvesveidu un dzīvesvietu, piekļuvi pakalpojumiem, ko izmanto pārējā sabiedrība, un individuāls atbalsts, ja tas nepieciešams.⁵

Deinstitucionalizācijas gaitā tiek akcentēti šādi stratēģiskie pamatkomponenti:

- patstāvīgas un jēgpilnas dzīves vērtības un pamatprincipi;
- institucionālās aprūpes un ģimenes nošķiršanas novēršanas pasākumi, gan nodrošinot preventīvus pasākumus personu nonākšanai institucionālā aprūpē, gan pārejai no institūcijām uz ģimenē un / vai sabiedrībā balstītu dzīvi;
- bērnu aizsardzības, sociālās aprūpes, veselības un izglītības sistēmas uzlabošana, nodrošinot iekļaujošu pieeju visiem sabiedrības locekļiem;
- darbaspēka kapacitātes uzlabošana, gādājot par personu funkcionālo traucējumu mazināšanu vai kompensēšanu ar asistīvām tehnoloģijām (tehniskiem palīgīdzekļiem) un rehabilitācijas un nodarbinātības pasākumiem;
- vienlīdzības nodrošināšana piekļuvē universālajiem pakalpojumiem, t. sk. veselības aprūpei, izglītībai, dzīvesvietai un transportam;
- sociālā iekļaušana un nabadzības apkarošana;
- nacionāla līmeņa pakalpojumu sniegšanas kvalitātes standartu un funkcionējošas pārbaudes sistēmas izveide;
- informētības palielināšana;
- sociālo pakalpojumu modernizācija, pārejot uz individuālām un ģimenes videi pietuvinātām aprūpes formām, kas tiek integrētas indivīda sākotnējā sociālajā vidē;
- stratēģijas ieviešanas atbalstam nepieciešamās tiesību aktu izmaiņas;
- stratēģijas ieviešanas finansiālais nodrošinājums.

⁵ *European Expert Group on the Transition from Institutional to Family Based Care.* 2012. <http://deinstitutionalisationguide.eu>

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 19. pantā tiek pausta atziņa, ka visām personām ar invaliditāti ir līdztiesīgas tiesības dzīvot sabiedrībā ar tādu pašu izvēles brīvību kā citiem cilvēkiem un sabiedrībai jānodrošina efektīvi un atbilstoši pasākumi, lai personām ar invaliditāti atvieglotu šo tiesību izmantošanu, t. i., viņu pilnīgu iekļaušanos un līdzdalību sabiedrības dzīvē:

- personām ar invaliditāti līdztiesīgi ar citiem jādod iespēja pašām izraudzīties, kur dzīvot un ar ko kopā dzīvot, un tām nedrīkst uzspiest dzīvošanu kādos noteiktos apstākļos;
- jāgādā, lai personām ar invaliditāti būtu pieejami dažādi mājās un dzīvesvietā sniegtie pakalpojumi un sociālā atbalsta pasākumi, t. sk. personīgā palīdzība, kas nepieciešama, lai dzīvotu un iekļautos sabiedrībā un lai nepieļautu izolēšanu vai nošķiršanu no sabiedrības;
- plašai sabiedrībai paredzētajiem sociālajiem pakalpojumiem un objektiem jābūt vienlīdz pieejamiem arī personām ar invaliditāti un jāatbilst viņu vajadzībām.

Lai deinstitucionalizācija būtu veiksmīga, valstīs, kuras uzsāk reformas šajā sociālās politikas pilnveidošanas virzienā, jāakcentē šādi pamatprincipi:

- jānodrošina, lai pārmaiņu vadībā būtu lideri, kurus atbalsta sabiedrība;
- cilvēku vajadzībām un brīvās izvēles prioritātei jākļūst par politikas formulēšanas centrālo elementu;
- jārespektē ģimeņu pieredze un lomas;
- jārada apstākļi, lai katram indivīdam būtu reālas mājas un viņš saņemtu personalizētu atbalstu;
- jāfokusē uzmanība uz pakalpojumu kvalitāti un jānodrošina iespēja cilvēkiem dzīvot savu dzīvi drošībā;
- darbā jāpieņem kvalificēts personāls un jāgādā par tā attīstību;
- jāveido plašas partnerattiecības, ieviešot izmaiņas;
- jāveido skaidrs plāns un laika grafiks sabiedrībā balstīto sociālo pakalpojumu ieviešanai, kas nepieciešama, lai mazinātu vajadzību pēc institucionālās aprūpes;
- jāsniedz ieguldījums šīs politikas komunikēšanā ar ikvienu ieinteresēto personu, t. sk. kopienām, kur cilvēki tiks pārvietoti un dzīvos;
- jāsniedz atbalsts katrai personai tās pārejā uz dzīvi sabiedrībā.

Pilnīgai pārejai no institucionālās aprūpes uz sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem būs nepieciešams laiks, nomainīsies paaudzes, iespējams, ka notiks izmaiņas nacionālā līmenī, valsts pārvaldē un varbūt arī Eiropas tēls būs pavisam cits. Būtiska ir pilsoniskās sabiedrības loma, lai ar tās atbalstu un aktīvu līdzdalību nodrošinātu deinstitucionalizāciju atbilstoši iecerētajam. Nozīmīgs pilsoniskās

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

sabiedrības lomas aspekts ir lobījs iesaistīto pušu vārdā, atbalstot pāreju no institucionālās uz sabiedrībā balstītu pieeju, mazinot administratīvo izmaiņu ietekmi.

Lai ikviens, t. sk. pakalpojumu lietotāji, ģimenes, pakalpojumu sniedzēji un to darbinieki, vietējās varas iestādes, arodbiedrības un vietējās kopienas, būtu iesaistīts deinstitucionalizācijas procesā, ņemot vērā to bažas un kļiedējot mītus, ir jāveido saprotamas stratēģiskās vīzijas par dažādu grupu iekļaušanu sabiedrībā un to tiesībām dzīvot neatkarīgu dzīvi, kas ir nozīmīgs solis ceļā uz šī mērķa sasniegšanu. Šādas pieejas izmantošana nodrošinās deinstitucionalizācijas pārskatāmību un ikviena indivīda līdzdalību, kam vajadzētu novest pie nopietnas apņemšanās uzlabot šo procesu.

Neatkarīga dzīve nozīmē, ka cilvēkam ir izvēles un lēmumu pieņemšanas iespējas gan attiecībā uz viņa dzīvesvietu, gan personām, ar ko viņš vēlas dzīvot kopā, gan veidu, kā viņš vēlas organizēt savu ikdienas dzīvi. Lai šeit minēto īstenoju, nepieciešami šādi apstākļi:

- piekļuve aprīkotai videi;
- piekļuve transportam;
- asistīvo tehnoloģiju (tehnoloģisko palīgīdzekļu) pieejamība;
- informācijas un komunikācijas pieejamība;
- personīgā asistenta, atbalsta personas, mentora vai padomdevēja dzīves un darba jautājumos pieejamība;
- piekļuve sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem⁶ (pakalpojumiem, kas šīm personām dod iespēju dzīvot sabiedrībā, bērnu gadījumā – augt ģimeniskā vidē, nevis institūcijā; kas ietver pamata pakalpojumus, piemēram, dzīvesvietu, veselības aprūpi, izglītību, nodarbinātību, kultūru un atpūtu, rehabilitāciju u. c., kuriem jābūt pieejamiem ikvienam, neatkarīgi no invaliditātes rakstura vai nepieciešamā atbalsta līmeņa; kā arī specializētajiem pakalpojumiem, piemēram, personīgajam asistentam personām ar invaliditāti, “atelpas brīža pakalpojumam” u. c.; arī pakalpojumiem, kas saistīti ar ģimenes modeļa vai ģimenes tipa aprūpi, t. sk. aizvietojošās ģimenes, un preventīviem pasākumiem agrīnai problēmu diagnostikai un atbalstam ģimenēm).

Būtiska deinstitucionalizācijas sastāvdaļa ir sabiedrības ietekmes un lomas apzināšanās deinstitucionalizācijas īstenošanā. Efektīva pilsoniskas sociāli atbildīgas sabiedrības (turpmāk tekstā – PSAS) līdzdalība lēmumu pieņemšanā ir

⁶ *European Network on Independent Living.* ENIL's Key definitions in the Independent Living area. 2009. <http://www.enil.eu/policy/>

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

nozīmīga demokrātiskas valsts iezīme. Ja netiek respektētas sabiedrības bažas, paliek neatbildēti tās uzdotie jautājumi. Arogantā izturēšanās nepaliks bez sekām, un būs problemātiski realizēt reformas, tādēļ būtiski ir atcerēties:

- ja lēmumi ietekmē PSAS, tai ir tiesības iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā;
- PSAS jābūt pārliecinātai, ka tās līdzdalība ietekmēs lēmumus;
- PSAS līdzdalība veicina ilgtspējīgus lēmumus;
- PSAS līdzdalība atvieglo iesaistīšanos tiem, kurus potenciāli ietekmēs lēmumi;
- PSAS līdzdalība ikvienam atvieglo atšķirīga, bet visu akceptēta uzvedības modeļa veidošanu;
- PSAS piedalās informācijas veidošanā un sniedz to procesa dalībniekiem, tādējādi nodrošinot viņu aktīvu līdzdalību un arī atbildību;
- PSAS jāveido dialogs, lai skaidrotu, kā aktīvā pozīcija ietekmē lēmumus.

Lai nodrošinātu PSAS līdzdalību lēmumu pieņemšanā, ir ieteikts ievērot šādus principus:

- intereses mobilizēšana – veido sabiedrības telpu debatēm par interesējošiem problēmjautājumiem, tādējādi palielinot interesi par politiku, iedrošinot iedzīvotājus iegūt informāciju;
- prasību noteikšana – ļauj PSAS paust savas prasības, noteikt pozīcijas un vienoties par vērtībām sociālās politikas jautājumos;
- zināšanu iegūšana – ietver dalīšanos ar zināšanām, prasmēm un pieredzi ar ikvienu, iespējama arī iepazīstināšana ar ekspertu paustajiem viedokļiem;
- aptveršana un savienošana – plašas sabiedrības daļas zināšanu un līdzdalības veicināšana, dažādu sabiedrības grupu tīklošanās un sabiedrības mācīšanās citam no cita;
- pulcēšanās un apspriešana – tiek nodrošināta tieša līdzdalība un līdzvērtīgs dialogs, ļaujot indivīdiem izmantot savas spējas un prasmes, tādējādi attīstot kompetences;
- sabiedrības kapacitātes nodrošināšana – tiek veicināta sociālā kapitāla celšana, līderu parādīšanās ar kolektīvu rīcību, palīdzot PSAS piesaistīt finanses, tehnoloģijas un cilvēkresursus;
- analīze un sintēze – ietver analīzi un rezultātu pārskatīšanu par PSAS iesaistīšanu, tādējādi atbalstot sociālās politikas veidošanu;
- caurspīdīgums un atgriezeniskā saite – nozīmē to, ka sabiedrība tiek uzklausīta, tās ieteikumi izmantoti un ka tā ar savu viedokļu dažādību piedalās lēmumu pieņemšanā.

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

Šeit minētie principi parāda iespējas un veidus, kā PSAS var iesaistīties lēmumu pieņemšanā. Protams, ir vēl daudz citu ceļu un akcentu, ņemot vērā sociāli politisko un ekonomisko fonu un ikviena indivīda pilsonisko drosmi.

Cilvēku atbalstam ir nozīmīga loma pārejā no institucionālās aprūpes uz dzīvi sabiedrībā, kā arī turpmāk. To var sniegt dažādās vietās un dažādos formātos – gan individuāli, gan grupā. Cilvēku atbalsts var izpausties dažādos veidos, piemēram, kā mentoringi (galvenokārt orientēti uz uzdevumu izpildi) vai iedraudzēšanās (orientēta uz atbalstošām attiecībām).

Ar jēdzienu “līdzcilvēku atbalsts” apzīmē “cilvēkus ar īpašu pieredzi vai vēsturi, kuri līdzīgā situācijā konsultē vai atbalsta citus”.⁷

Invalīdu neatkarīgas dzīvošanas kustības pionieri cilvēku atbalstu ir definējuši kā vienu no svarīgākajiem neatkarīgai dzīvei nepieciešamajiem pakalpojumiem.⁸ Tā vērtīgākā iezīme ir iesaistīto personu līdztiesīgas attiecības, unikāla pieredze un zināšanas. Invalīdu tiesību aizstāvības organizācija Kalifornijā, kas pārstāv personas ar garīgās veselības problēmām, uzsver: “Mums ir personīgas zināšanas par to cilvēku vajadzībām, kuriem nepieciešami garīgās veselības pakalpojumi. Mums ir personīga pieredze garīgās veselības un citu publisko sistēmu birokrātijas labirintu šķērsošanā, un mēs varam kalpot kā paraugs, kas cilvēkiem no praktiskās perspektīvas māca saprast un baudīt viņu likumīgās tiesības.”⁹

Atkarībā no līdzcilvēku atbalsta kapacitātes šie cilvēki citiem, kurus piemeklējušas līdzīgas problēmas, var mācīt neatkarīgas dzīves iemaņas, gan sniedzot individuālas konsultācijas, gan strādājot atbalsta grupās, kā arī iekļaujot interešu aizstāvības grupā vai nodrošinot viņus ar informāciju.

Darbs ar sabiedrību ir neatņemama un būtiska deinstitucionalizācijas daļa. Negatīva attieksme un aizspriedumi pret bērniem, kuri dzīvojuši aprūpes iestādēs, pret cilvēkiem ar garīgās veselības problēmām un cilvēkiem ar invaliditāti var apgrūtināt sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstību.

Sabiedrības iekļaušanas darbs nozīmē veidu meklēšanu, lai mazinātu iekļaušanās barjeras. Svarīgi ir strādāt tieši ar vietējo kopienu¹⁰ un tajā valdošajām fobijām, kā arī izvērst vietējās, reģionālās vai nacionālās plašsaziņas līdzekļu kampaņas, lai veicinātu neatkarīgu dzīvošanu un popularizētu iekļaušanās vērtības.

⁷ *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care*. Brussels, 2012. <http://www.deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2016/04/GUIDELINES-Final-English.pdf>

⁸ Evans, J. *Independent Living and Centres for Independent Living as an alternative to institutions*. Brussels, 2001.

⁹ *Disability Rights California*. 2013. <http://www.disabilityrightsca.org/about/psa.htm>

¹⁰ Ar “kopienas” tiek domāta vide, kur cilvēki dzīvo, darbojas, strādā u. tml.

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

Tādēļ deinstitucionalizācijas gaitā īpaša uzmanība jāpievērš informācijai par aktivitāšu ieviešanu, pārvarot pretestību sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem un nodrošinot pilnīgu institūcijas atstājušo personu iekļaušanu.

Latvijā deinstitucionalizācijas process sākās brīdī, kad politiskā darba kārtībā un kopējā sabiedriskajā diskusijā radās principiāla vienošanās, ka apņemas praksē respektēt personu ar invaliditāti tiesības, pieņemot un ratificējot ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (tas notika 2010. gadā).

Statistikas dati parāda tendences un situāciju Latvijā, skaidri iezīmējot ietvaru, kurā visiem būs jāstrādā un jāveido jaunā pieeja. 2017. gadā, kā var secināt pēc Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas (turpmāk tekstā – VDEĀVK) informācijas, Latvijā ir 182 048 personas ar invaliditāti. 2016. gada 1. janvārī ārpusģimenes aprūpē bija 1491 bērns, kas atradās institūcijās, no tiem 0–3 gadu vecumā bija 211 bērnu (114 zēni un 97 meitenes), 4–12 gadu vecumā – 578 (351 zēns un 227 meitenes) un 13–17 gadu vecumā – 702 bērni (388 zēni un 314 meitenes).¹¹

Latvijā 2016. gada 1. janvārī 3993 aizbildņu ģimenēs tika aprūpēti 4831 bērns, savukārt 579 audžuģimenēs – 1224 ārpusģimenes aprūpē esoši bērni.¹²

VDEĀVK ir sniegusi informāciju, ka 2017. gada janvāra sākumā invalīda statuss bija 8296 bērniem ar funkcionāliem traucējumiem (t. sk. ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem – 2318, dzirdes – 463, redzes – 456, kustību – 482 un citiem – 4577), savukārt 2016. gadā pirmreizēja invaliditāte tika noteikta 948 bērniem. Bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem bērna invalīda kopšanas pabalsts bija 2076 (2015. gadā – 2041) gadījumos. Pēc VDEĀVK datiem 2017. gada 1. janvārī valstī bija 182 048 personas ar invaliditāti, no tām 25 158 personām (14 %) invaliditāte tika noteikta psihisku un uzvedības traucējumu dēļ, t. sk. 22 840 pilngadīgām personām. 2015. gadā¹³ pirmreizēji invaliditāte tika noteikta 22 727 personām, no tām 957 bērniem, 1251 pilngadīgai personai invaliditāte tika noteikta tieši psihisko un uzvedības traucējumu dēļ.¹⁴

¹¹ Labklājības ministrijas dati: Pārskats par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu 2015. gadā. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2015. <http://www.lm.gov.lv/text/3400>

¹² Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas statistikas pārskats par bāriņtiesu darbu 2014. gadā. *Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija*. 2014. <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=3938&page=>

¹³ 27.04.2017., kad tika gatavota publikācija, VDEĀVK 2016. gada pārskats vēl nebija pieejams.

¹⁴ Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija: 2015. gada publiskais pārskats. *Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija*. 2016. http://www.vdeavk.gov.lv/wp-content/uploads/2014/09/Parskats_2015_1_dala.pdf

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

Cilvēku skaits, kam noteikta pirmreizējā invaliditāte psihisko un uzvedības traucējumu dēļ, kopš 2007. gada nepārtraukti pieaug. 2017. gada 1. janvārī no valsts budžeta tika finansētas institucionālās aprūpes vietas 5285 klientiem ar garīga rakstura traucējumiem (t. sk. bērniem), 4306 no šīm vietām bija valsts sociālās aprūpes centru (turpmāk tekstā – VSAC) filiālēs (t. sk. 426 bērniem), bet 979 – līgumslēdzēju organizācijās.¹⁵

Labklājības ministrija 2014. gadā uzsāka darbu pie Rīcības plāna deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadā (tas tika apstiprināts 2015. gada 15. jūlijā ar rīkojumu Nr. 63). Plāna sagatavošanā tika iesaistīti politikas veidotāji, nozaru profesionāļi, kā arī personas ar invaliditāti un viņus pārstāvošās nevalstiskās organizācijas. Deinstitucionalizācijas procesā Rīcības plāna mērķis ir nodrošināt:

- efektīvu procesa vadību, plānoto rezultātu sasniegšanu un novērtēšanu;
- vienotu pieeju visos plānošanas reģionos;
- Eiropas kopējo vadlīniju un Rokasgrāmatā par ES fondu izmantošanu ietvertu rekomendāciju, lai īstenotu pāreju no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi, ievērošanu.¹⁶

Kādi ir deinstitucionalizācijas vispārējie pamatprincipi un to ieviešanas mehānisms Latvijā? Tie ir šādi:

- īstenojot jebkuru darbību, jāveicina mērķa grupas personu pašnoteikšanās, līdzdalība un iekļaušana;
- jānovērtē katras mērķa grupas personas individuālās vajadzības, novērtējot arī personas sociālās funkcionēšanas spējas un ģimenes iespējas rūpēties par bērnu vai atbalstīt pieaugušo (uz personu centrēta pieeja);
- jauni pakalpojumi jānodrošina katrai personai atbilstīgi individuālam atbalsta plānam, kuru izstrādā speciālistu komanda sadarbībā ar pašu personu un personai tuviem ģimenes locekļiem un / vai aprūpētājiem, persona jāiesaista lēmuma pieņemšanā par aprūpes formu un citiem jautājumiem, kas uz viņu attiecas;
- nodrošinot aprūpes pakalpojumu, prioritāra ir kontaktu un emocionālās piesaistes saglabāšana ar ģimenes locekļiem, īpaši attiecībā uz bērniem, arī tad, ja nav iespējama ģimenes atkalapvienošana;
- slēdzot institūciju, tās klientiem jānodrošina sabiedrībā balstīti vai ģimēniskai videi pietuvināti pakalpojumi, nevis viņi jāpārvieto no vienas institūcijas uz citu;

¹⁵ Latvijas Republikas Labklājības ministrijas nepublicēti dati.

¹⁶ *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care*. Brussels, 2012. <http://www.deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2016/04/GUIDELINES-Final-English.pdf>

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

- prioritārs ir atbalsts ģimenē, ģimeniskā vidē vai neatkarīgā dzīvē, dzīvesvietas un sociālo pakalpojumu nodrošināšana, neizolējot no apkārtējās sabiedrības;
- slēgto institūciju telpas nav jāizmanto citu izolējošu¹⁷ sociālo pakalpojumu sniegšanai;
- institūciju personāls jāiesaista deinstitucionalizācijas procesā, jāapmāca un jāpār kvalificē sabiedrībā balstītu pakalpojumu sniegšanai;
- jānovērš jaunu klientu nonākšana institūcijā, attīstot preventīvo darbu un nepieciešamos pakalpojumus pašvaldībā.¹⁸

Latvijā deinstitucionalizācijas mērķa grupas līdz 2020. gadam ir:

- bērni, kas atrodas ārpusģimenes aprūpē;
- bērni ar funkcionāliem traucējumiem;
- pilngadīgas personas ar garīga rakstura traucējumiem.

Pašreiz notiek deinstitucionalizācijas īstenošana atbilstīgi 2015.–2020. gada plānam. Noslēgti sadarbības līgumi par dalību deinstitucionalizācijas projektos starp plānošanas reģioniem un 115 pašvaldībām (97 %). Plāna īstenošanu vada reģionu deinstitucionalizācijas vadības grupas. Mērķa grupas personu apzināšana tika pabeigta 2017. gada sākumā, un pašreiz notiek individuālo vajadzību novērtēšana, kā arī atbalsta plānu izstrāde. Pilngadīgu personu ar garīga rakstura traucējumiem sagatavošana pārejai uz dzīvi sabiedrībā tiks īstenota valsts sociālās aprūpes centros, t. sk. pusceļa mājās, saskaņā ar individuālo izvērtējumu un Vadlīnijām sociālās rehabilitācijas pakalpojuma organizēšanai pusceļa mājā personām ar garīga rakstura traucējumiem. Vadlīnijās ir ieteikumi VSAC klientu sagatavošanai deinstitucionalizācijai. Klientu sagatavošanas gaitā tiks nodrošinātas VSAC speciālistu un pašvaldību piesaistīto sociālo mentoru mācības.

¹⁷ Institūcijas sniegts pakalpojums tiek uzskatīts par izolējošu, jo parasti cilvēkus, kuri dzīvo institūcijas pārraudzībā, izvēlas profesionāļi, kas viņus izvieto konkrētās ēkās atbilstīgi invaliditātes veidam, smagumam u. tml., nevis respektējot katra pakalpojuma saņēmēja personīgo izvēli. Tādēļ cilvēks var nokļūt vietā, kas atrodas tālu no viņa ģimenes un draugiem, un viņam zūd dabiskā saikne un atbalsts. Ja institūcijā ievieto bērnu, viņam vispār var nebūt iespējas izveidot saikni ar radniekiem. Pastāv arī citi izolāciju veicinošie faktori: institūcijā cilvēks parasti nevar izvēlēties savas ikdienas aktivitātes – tās izvēlas un organizē personāls. Tā vietā, lai izmantotu pašvaldības piedāvātos pakalpojumus, to sniegšana tiek organizēta uz vietas institūcijā (ārsts, frizieris u. tml.). Ierobežotas ir iespējas pārvietoties – sabiedriskā transporta vietā parasti tiek izmantots institūcijas transportlīdzeklis u. tml. Sk. Myth Buster: Independent living. *European Network on Independent Living*. 2014. <http://www.enil.eu/wp-content/uploads/2014/12/Myths-Buster-final-spread-A3-WEB.pdf>

¹⁸ Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2015. http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

Atbalsta mērķis bērniem ar funkcionāliem traucējumiem ir paplašināt pieejamo pakalpojumu klāstu ar visnepieciešamākajiem pakalpojumiem šo bērnu ģimenēm, lai novērstu bērnu institucionalizācijas risku.

Šobrīd bērnu ar funkcionāliem traucējumiem ģimenēm ir pieejami šādi pakalpojumi:

- aprūpes pakalpojumi bērniem;
- sociālās rehabilitācijas pakalpojumi bērniem (psihologa, psihoterapeita, rehabilitologa konsultācijas, reitterapija bērniem ar kustību traucējumiem, hidroterapijas pasākumi, iesaiste izglītojošās, motivējošās, atbalsta grupās u. c.);
- sociālās rehabilitācijas pakalpojumi vecākiem (fizioterapija, psihologa, rehabilitologa konsultācijas, izglītojošas atbalsta grupas);
- “atelpas brīža” pakalpojums (līdz 30 diennaktīm gadā).

Pilngadīgai personai ar garīga rakstura traucējumiem, kurai ir ierobežotas spējas sevi aprūpēt, atbalsta mērķis ir sniegt nepieciešamo atbalstu dzīvesvietā.

Pašreiz pilngadīgai personai ar garīga rakstura traucējumiem ir pieejami šādi pakalpojumi:

- aprūpe mājās;
- dienas aprūpes centra piedāvājums;
- specializēta darbnīca;
- grupu māja (dzīvoklis);
- “atelpas brīdis” jeb īslaicīga sociālā aprūpe;
- speciālistu konsultācijas un individuālais atbalsts;
- atbalsta grupas un grupu nodarbības.

Gadu gaitā apkopoti galvenie secinājumi. Tie ir šādi: vīzijas nozīmīgums, nepieciešamība iesaistīt pilsonisko sabiedrību un lēmumu pieņemšanā piesaistīt visas ieinteresētās puses.

Šobrīd ir uzsākts “mīlestības ceļš”, kurš būs pārbaudījumiem un pārsteigumiem bruģēts, tāpēc jāsaprot, ka sabiedrību veido dažādi cilvēki un katram tiek dota izvēles iespēja.

Literatūra

1. *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care*. Brussels, 2012. Iegūts no: <http://www.deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2016/04/GUIDELINES-Final-English.pdf> [sk. 17.06.2017].
2. *Disability Rights California*. 2013. Iegūts no: <http://www.disabilityrightscalifornia.org/about/psa.htm> [sk. 15.06.2017].

M. Ivanovs, Ā. Baltiņa. Sociālā atbildība un tolerance kā izaicinājums modernajai sabiedrībai

3. *European Expert Group on the Transition from Institutional to Family Based Care*. 2012. Iegūts no: <http://deinstitutionalisationguide.eu> [sk. 15.06.2017.].
4. *European Network on Independent Living*. ENIL's Key definitions in the Independent Living area. 2009. Iegūts no: <http://www.enil.eu/policy/> [sk. 17.06.2017.].
5. Evans, J. *Independent Living and Centres for Independent Living as an alternative to institutions*. Brussels, 2001.
6. Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2017. Iegūts no: <https://www.lm.gov.lv/text/2573> [sk. 17.06.2017.].
7. Labklājības ministrijas dati: Pārskats par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu 2015. gadā. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2015. Iegūts no: <http://www.lm.gov.lv/text/3400> [sk. 17.06.2017.].
8. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. Latvija ratificējusi ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. 2010. Iegūts no: <http://www.lm.gov.lv/text/1508> [sk. 15.06.2017.].
9. Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija: 2015. gada publiskais pārskats. *Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija*. 2016. Iegūts no: http://www.vdeavk.gov.lv/wp-content/uploads/2014/09/Parskats_2015_1_dala.pdf [sk. 25.06.2017.].
10. Mansell, J., Knapp, M., Beadle-Brown, J., Beecham, J. *Deinstitutionalisation and community living-outcomes, and costs: report of a European Study (DECLOC report)*. Vol. 2. Canterbury: Tizard Centre, University of Kent, 2007. Iegūts no: https://www.kent.ac.uk/tizard/research/DECL_network/documents/DECLOC_Volume_2_Report_for_Web.pdf [sk. 15.06.2017.].
11. Myth Buster: Independent living. *European Network on Independent Living*. 2014. Iegūts no: <http://www.enil.eu/wp-content/uploads/2014/12/Myths-Buster-final-spread-A3-WEB.pdf> [sk. 19.06.2017.].
12. Ricības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2015. Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf [sk. 19.06.2017.].
13. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas statistikas pārskats par bāriņtīesu darbu 2014. gadā. *Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija*. 2014. Iegūts no: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=3938&page=> [sk. 15.06.2017.].

Mārtiņš Moors

Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

Rīga ir lielākā pilsēta Baltijas valstīs pēc iedzīvotāju skaita – 2016. gada 31. decembrī Rīgā deklarētā dzīvesvieta bija 704 476 iedzīvotājiem. Sociālā palīdzība ir nemainīga Rīgas pilsētas pašvaldības prioritāte jau vairākus gadus.¹ Tā izpaužas arī pašvaldības finansējuma palielinājumā sociālajai palīdzībai un sociālajiem pakalpojumiem (sk. 1. att.).

Rīgas pašvaldība saviem iedzīvotājiem papildu sociālajai palīdzībai nodrošina arī vislielāko sociālo pakalpojumu klāstu Latvijā, proti, Rīgā dažādām mērķa grupām tiek sniegti 28 sociālo pakalpojumu veidi.² 2016. gadā tika izveidoti jauni sociālie pakalpojumi: krīzes intervences pakalpojums un pansijas pakalpojums. Attiecīgi tika veikti grozījumi pašvaldības saistošajos noteikumos.

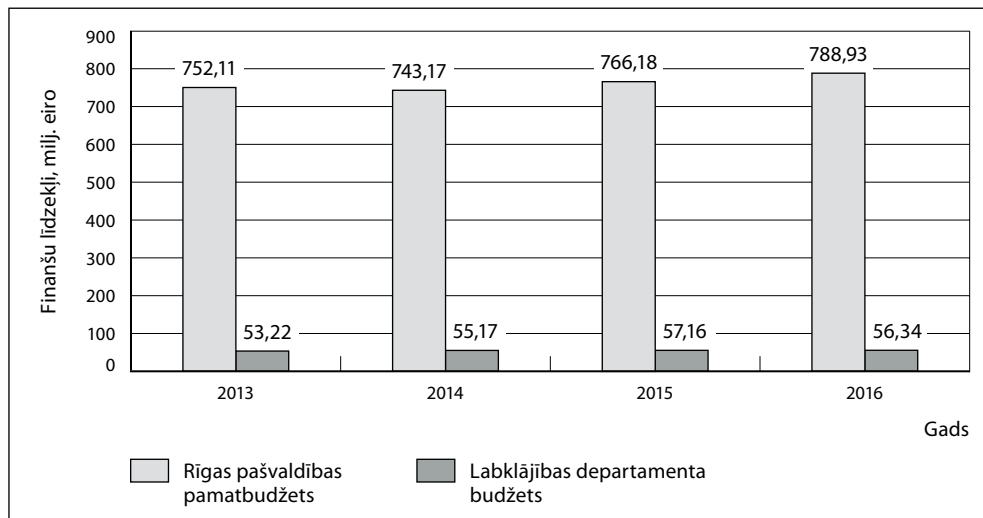
Sociālo pakalpojumu nozīme un loma sabiedrībā aizvien pieaug. Pašvaldības, sociālā darba speciālisti un sabiedrība kopumā arvien vairāk pārliecinās un izprot, ka iedzīvotāju sociālās problēmas tikai ar sociālās palīdzības sniegšanu nav iespējams atrisināt ne īstermiņā, ne ilgtermiņā. Sociālo pakalpojumu nodrošināšanai, kas ir publiskā funkcija, raksturīgi, ka, palielinoties sociālo pakalpojumu daudzveidībai un piedāvājumam, palielinās arī pieprasījums, jo pašvaldības iedzīvotāji pierod un paļaujas, ka varēs saņemt atbalstu dažādās grūtās dzīves situācijās pašvaldības organizēta sociālā pakalpojuma veidā. Tāpēc arī Rīgā, palielinoties sociālo pakalpojumu klāstam, palielinās arī saņēmēju skaits, proti, 2014. gadā tos saņēma 18 106 personas, bet 2016. gadā jau 19 528 personas.³ Attiecīgi pieauga arī pašvaldības finansējuma apjoms.

¹ Paskaidrojuma raksts un Rīgas domes priekšsēdētāja ziņojums par Rīgas pilsētas pašvaldības attiecīgā gada budžetu sadaļā Rīgas pilsētas pašvaldības budžeta prioritātes 2016. gadā: https://pasvaldiba.riga.lv/media/budzets/2016/paskaidrojuma_raksts.pdf; 2015. gadā: https://pasvaldiba.riga.lv/media/budzets/2015/paskaidrojuma_raksts.pdf; 2014. gadā: https://pasvaldiba.riga.lv/media/budzets/2014/paskaidrojuma_raksts.pdf

² Rīgas domes 2012. gada 4. septembra saistošie noteikumi Nr. 184 “Rīgas pilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība”, 6. punkts.

³ Rīgas domes Labklājības departamenta npublicēti dati.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

1. attēls. Pašvaldības sociālajai palīdzībai, sociālo pakalpojumu sistēmai un veselības aprūpei izlietotie Rīgas pilsētas pašvaldības budžeta līdzekļi 2013.–2016. gadā⁴

1. tabula. Rīgas domes Labklājības departamenta administratīvie Rīgas pašvaldības budžeta līdzekļi 2013.–2016. gadā, milj. eiro⁵

Budžeta izdevumu sadaļa	2013	2014	2015	2016
Sociālie pabalsti	23,05	19,79	14,89	12,54
Sociālie pakalpojumi	28,72	33,79	40,46	41,92
Veselības aprūpe	0,27	0,33	0,35	0,33
Sadarbība ar NVO	0,09	0,08	0,09	0,09
Labklājības departamenta administratīvās izmaksas	1,10	1,18	1,38	1,46
Labklājības departamenta budžets kopā	53,23	55,17	57,16	56,34
Rīgas pilsētas pašvaldības budžets kopā	752,11	743,17	766,18	788,93

⁴ Avots: Rīgas domes (RD) Labklājības departamenta gadagrāmata "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā", 15. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā", 14. lpp.

⁵ Turpat.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

2016. gadā sociālie pakalpojumi Rīgas pašvaldības iedzīvotājiem tika apmaksāti atbilstīgi 12 Rīgas domes budžeta programmām. Kopumā sociālo pakalpojumu nodrošināšanai tika izlietots 41 892 028 eiro (t. sk. no pašvaldības budžeta tika tērēti 37 025 413 eiro, no valsts budžeta – 4 866 615 eiro (asistenta pakalpojuma finansēšanai)).⁶

Finansējums sociālajiem pakalpojumiem Rīgā pēdējo četru gadu laikā ir palielināts vairāk nekā par 40 procentiem (sk. 1. tab.). Tas liecina, ka sociālo pakalpojumu attīstība un nodrošināšana rīdziniekiem bijusi viena no Rīgas domes prioritātēm.

Sociālo pakalpojumu nodrošināšanu Rīgas pašvaldība veic, veidojot pašvaldības iestādes, kā arī pērkot pakalpojumus no nevalstiskajām organizācijām, uzņēmumiem un valsts vai pašvaldības iestādēm. 2016. gadā sociālos pakalpojumus Rīgas pilsētas pašvaldības iedzīvotājiem nodrošināja septiņas pašvaldības institūcijas (Rīgas Sociālais dienests, Bērnu un jauniešu centrs, trīs Rīgas sociālās aprūpes centri, Rīgas patversme un Rīgas 3. speciālā pamatskola), kā arī 123 sociālo pakalpojumu sniedzēji, ar kuriem pašvaldība noslēgusi līgumus par sociālo pakalpojumu sniegšanu Rīgas pilsētas pašvaldības iedzīvotājiem (36 nevalstiskās organizācijas, 39 pašnodarbinātās personas un sabiedrības ar ierobežotu atbildību, 30 valsts un citu pašvaldību iestādes).⁷

Pašvaldības pienākumi sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā

Latvijā atbildība sociālo pakalpojumu plānošanā, sniegšanā un uzraudzībā ir sadalīta starp valsti un pašvaldībām.⁸ Valsts uzdevums ir izstrādāt valsts politiku sociālo pakalpojumu jomā, kā arī organizēt un koordinēt tās īstenošanu. Savukārt pašvaldībai jāveic sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu politikas īstenošana, un tai ir pienākums nodrošināt iespēju saņemt personām, kuras deklarējušas attiecīgajā pašvaldībā savu dzīvesvietu, viņu vajadzībām atbilstošu sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus.

⁶ RD Labklājības departamenta gadagrāmata "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā", 43. lpp. <http://www.ld.riga.lv/lv/par-departamentu/par-mums/labklajibas-departamenta-gadagramatas.html>

⁷ Turpat.

⁸ Par pašvaldībām: LR likums, pieņemts 19.05.1994. un spēkā no 09.06.1994. *Latvijas Vēstnesis*. 61(192), 24.05.1994.

Valstī nacionālā līmenī ir noteikts vienots garantēta minimālā ienākuma līmenis, reģistrēti sociālo pakalpojumu sniedzēji (to veic Labklājības ministrija, turpmāk – LM) un sociālo pakalpojumu sniedzējiem izstrādātas vispārējās prasības (Ministru kabineta noteikumi). LM kontrolē sociālo pakalpojumu sniegšanas kvalitāti un finansē atsevišķas sociālās programmas (piemēram, sociālo rehabilitāciju atkarīgajiem, personām ar dzirdes un redzes traucējumiem, cilvēku tirdzniecības upuriem, bērniem, kuri cietuši no vardarbības, u. c.), tā finansē tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanu, kā arī sniedz un organizē ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumu institūcijā personām ar garīgās veselības problēmām.

Valsts politikas sociālo pakalpojumu īstenošanā, piedāvājot dažādus sociālos pakalpojumus, iesaistās dažādi sociālo pakalpojumu sniedzēji:

- valsts dibināti sociālo pakalpojumu sniedzēji (valsts iestādes, valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību);
- pašvaldības dibināti sociālo pakalpojumu sniedzēji (pašvaldību iestādes, to struktūrvienības, pašvaldību sabiedrības ar ierobežotu atbildību, pašvaldību aģentūras);
- privātie pakalpojumu sniedzēji (biedrības, sabiedrības ar ierobežotu atbildību, individuālie komersanti) u. c.

Nacionālā līmenī ir pieņemti vienoti sociālo pakalpojumu saņemšanas un apmaksas noteikumi, kvalitātes prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem un kvalitātes kontroles mehānisms, kā arī noteikts, ka sociālos pakalpojumus personām sniedz, balstoties uz pašvaldības sociālā darba speciālista veiktu personas individuālo vajadzību novērtējumu, primāri izvērtējot iespējas sociālo pakalpojumu sniegšanai personas dzīvesvietā.

Pašvaldībai, kuras teritorijā persona reģistrējusi savu pamata dzīvesvietu, ir pienākums nodrošināt personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību. Dzīvesvietas deklarēšana personai jāveic saskaņā ar Dzīvesvietas deklarēšanas likuma prasībām. Tādējādi sociālās palīdzības nodrošināšanā pašvaldībām ir galvenā loma. Sociālās palīdzības finansēšanas sistēma kopš tās pirmsākumiem ir decentralizēta. Atbilstoši Sociālās palīdzības likumā noteiktajam pabalsts garantēta minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļu pabalsts, kā arī citi sociālās palīdzības pabalsti no sava pamatbudžeta jāmaksā pašvaldībai. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (turpmāk – SPSPL)⁹ gan ir noteikts valsts pienākums sniegt atbalstu pašvaldībām garantēta

⁹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums: LR likums, pieņemts 31.10.2002. un spēkā no 01.01.2003. 13. panta 1^l. daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 168(2743), 19.11.2002.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

minimālā ienākuma līmeņa pabalsta un dzīvokļa pabalsta izmaksu nodrošināšanai iedzīvotājiem atbilstoši gadskārtējā Valsts budžeta likumā piešķirtajiem līdzekļiem, tomēr kopš 2012. gada šāds līdzfinansējums sociālās palīdzības sniegšanai pašvaldībām valsts budžetā nav paredzēts.

Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu administrēšanas struktūra Rīgā

Lai nodrošinātu sociālās palīdzības sniegšanu un sociālo pakalpojumu administrēšanu, pašvaldībai ir jāizveido pašvaldības iestāde – sociālais dienests (SPSPL 10. pants). Valsts pārvaldes iekārtas likuma pirmā panta trešajā daļā noteikts, ka iestāde ir institūcija, kura darbojas publiskas personas vārdā un kurai ar normatīvo aktu noteikta kompetence valsts pārvaldē, piešķirti finanšu līdzekļi tās darbības īstenošanai un ir savs personāls.¹⁰

Rīgā sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu administrēšana (sociālo programmu līmenī) ir nodalīta no sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu nodrošināšanas Rīgas iedzīvotājiem (mikrolīmenī). Rīgas Sociālais dienests¹¹ īsteno klientu individuālo vajadzību un materiālā stāvokļa izvērtēšanu un nodrošina sociālo palīdzību un sociālo pakalpojumu sniegšanu mikrolīmenī, klientus apkalpojot decentralizēti 11 teritoriālajos centros. Katrs centrs darbojas kā “mazs sociālais dienests”, nodrošinot visas sociālā dienesta funkcijas operacionālā līmenī (ienākumu un materiālo resursu izvērtējums un sociālās palīdzības sniegšana, sociālo pakalpojumu nepieciešamības izvērtēšana un lēmuma par atbilstošāko sociālās aprūpes / sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieņemšana, sociālais darbs individuālā sociālā gadījumā), bet atbalsta funkcijas un vadība (finanšu uzskaitē, juridiskais atbalsts, datubāzes skrīnings, saimnieciskās funkcijas u. tml., kā arī vienveidīgas prakses nodrošināšana un uzdevumu izpildes metodiskā vadība sociālā darba jomā) Rīgas Sociālajam dienestam ir centralizēta.

Rīgas domes Labklājības departaments¹² (turpmāk – RD Labklājības departaments) sociālo pakalpojumu administrēšanā ir atbildīgs par dažādu mērķa grupu vajadzību noskaidrošanu, izvērtēšanu un definēšanu, jaunu sociālo pakalpojumu attīstīšanu, esošo sociālo pakalpojumu monitoringa sistēmas izveidi un

¹⁰ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums, pieņemts 06.06.2002. un spēkā no 01.01.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 94(2663), 21.06.2002.

¹¹ Rīgas Sociālais dienests. *Rīgas domes Labklājības departaments*. <http://www.ld.riga.lv/lv/paklautibas-iestades/rigas-domes-socialais-dienests.html>

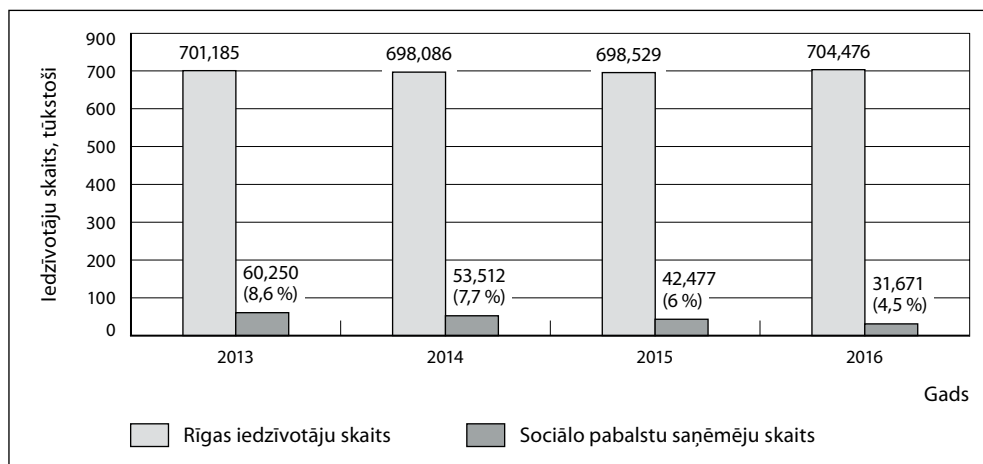
¹² RD Labklājības departaments: par departamentu: par mums. *Rīgas domes Labklājības departaments*. <http://www.ld.riga.lv/lv/par-departamentu/par-mums.html>

uzraudzību, sociālo pakalpojumu publiskā iepirkumu veikšanu (ietverot arī sociālā pakalpojuma apraksta jeb tehniskās specifikācijas izstrādi), metodoloģisko atbalstu visiem vienāda sociālā pakalpojuma veida sniedzējiem (neatkarīgi no to juridiskā statusa – nevalstiskā organizācija, uzņēmums vai valsts / pašvaldības iestāde), sociālo pakalpojumu sistēmas darbības un problēmu profilaksi, kā arī sistēmas darbības uzlabošanai nepieciešamo priekšlikumu un risinājumu izstrādi.

Galvenās tendences sociālās palīdzības jomā

Rīgā jau kopš 2011. gada aprīļa vērojama pozitīva tendence – samazinās trūcīgo personu skaits. RD Labklājības departamenta dati rāda, ka 2011. gadā no aprīļa līdz decembrim trūcīgo personu skaits samazinājās vidēji par 544 personām jeb 2 % mēnesī (no 36 855 personām martā līdz 31 958 personām decembrī).

Trūcīgo personu un sociālās palīdzības saņēmēju skaita samazināšanās tendence vērojama arī pēdējos četros gados: 2013. gadā Rīgā bija 27 691 trūcīga persona, 2015. gadā – 15 450, bet 2016. gadā – 11 996 trūcīgas personas. Arī sociālās palīdzības saņēmēju skaits pēdējo četru gadu laikā būtiski samazinājās, 2015. gadā sasniedzot 6 %, bet 2016. gadā – 4,5 % no Rīgas iedzīvotāju skaita (sk. 2. att.).

2. attēls. Sociālās palīdzības saņēmēju skaits un to īpatsvara samazināšanās Rīgā 2013.–2016. gadā¹³

¹³ Avots: RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 36. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 38. lpp.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

Kopējais sociālajiem pabalstiem izlietotais finanšu apjoms gadu no gada samazinās: tas bija 19 789 257 eiro 2014. gadā, 14 890 316 eiro 2015. gadā, bet 2016. gadā sociālajiem pabalstiem Rīgas pašvaldība tērēja 12 538 325 eiro.

Galvenie trūcīgo personu un sociālās palīdzības saņēmēju skaita samazinājumu ietekmējošie faktori ir šādi:

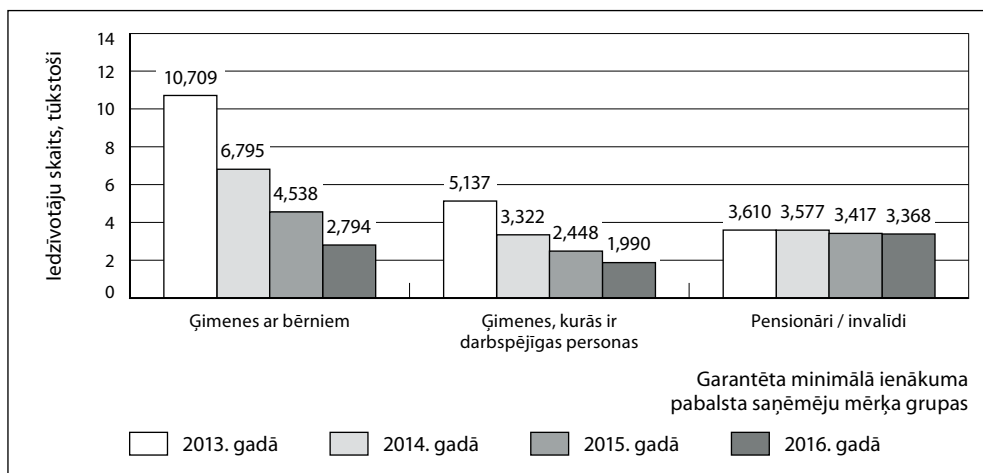
- ienākumu līmeņa kritēriji trūcīgas personas statusa noteikšanai valstī nav mainījušies kopš 2009. gada marta;
- minimālās algas pieaugums valstī no 320 eiro 2014. gadā līdz 380 eiro 2016. gadā;
- ģimenes valsts pabalsta apmēra palielinājums, sākot ar otro bērnu ģimenē (par otro bērnu no 11,38 eiro mēnesī līdz 22,76 eiro mēnesī, par trešo bērnu un katru nākamo bērnu no 11,38 eiro mēnesī līdz 34,14 eiro mēnesī);
- minimālais uzturlīdzekļu apmērs bērniem līdz septiņu gadu vecumam tika palielināts no 71,14 eiro 2014. gadā līdz 90 eiro 2015. gadā, bērniem no septiņu līdz 18 gadu vecumam – no 78,26 eiro 2014. gadā līdz 108 eiro 2015. gadā;
- iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes samazināšana no 24 % 2014. gadā līdz 23 % 2015. gadā;
- pensiju indeksācija 2014., 2015. un 2016. gadā;
- izmaksātās vidējās vecuma pensijas apmēra pieaugums no 289,44 eiro 2014. gadā līdz 297,94 eiro 2015. gadā, un līdz 306,63 eiro 2016. gadā, kad pieaugums, salīdzinot ar 2015. gadu, bija 8,69 eiro;
- Rīgā saglabājas stabils bezdarba līmenis (ap 5 %);
- 2016. gadā vidējā bruto darba samaksa valstī privātajā sektorā bija 845 eiro, sabiedriskajā sektorā – 886 eiro, savukārt vispārējā valsts un pašvaldību sektorā, kurā ietilpst valsts un pašvaldību iestādes, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, kā arī valsts un pašvaldību kontrolētās un finansētās kapitālsabiedrības – 836 eiro; savukārt privātajā sektorā algas auga straujāk – par 5,8 % gadā, sabiedriskajā sektorā kāpums bija par 3,7 %, bet vispārējā valsts un pašvaldību sektorā – par 5,0 %;¹⁴
- pastāvīgs vidējās algas (neto) pieaugums Rīgā (strādājošo mēneša vidējā bruto darba samaksa 2016. gadā bija 911 eiro, neto – 679 eiro¹⁵).

Tomēr sociālās palīdzības saņēmēju struktūrā ir vērojama negatīva tendence – sociālās palīdzības saņēmēju vidū palielinās vientuļo pensionāru ar zemiem ienākumiem īpatsvars: vientuļo pensionāru skaits (atsevišķi dzīvojošu vai

¹⁴ Darba samaksas galvenie rādītāji. *Centrālā statistikas pārvalde*. <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/darba-samaksa-galvenie-raditaji-30270.html>

¹⁵ Turpat.

arī ģimenēs, kurās ir tikai pensionāri / invalīdi), kas saņem garantēta minimālā ienākuma nodrošināšanas pabalstu, salīdzinot ar citām mērķa grupām, samazinās ļoti maz (sk. 3. att.), bet šīs mērķa grupas īpatsvars garantēta minimālā ienākuma pabalsta saņēmēju vidū palielinās.

3. attēls. Garantēta minimālā ienākuma pabalsta saņēmēju skaits Rīgā 2013.–2016. gadā¹⁶

Šeit minētais liecina, ka, uzlabojoties makroekonomiskajiem rādītājiem, šīs mērķa grupas personu ienākumu situācija neuzlabojas, un var uzskatīt, ka šīs mērķa grupas cilvēki ir sociāli nelabvēlīgākā stāvoklī nekā citas mērķa grupas – ģimenes ar darbspējīgām personām. Turklāt no jauna piešķirtās invaliditātes pensijas apmērs var arī nesasniegt Rīgā noteikto garantēta minimālā ienākuma līmeni valsts pensijas saņēmējiem – 128,06 eiro mēnesī.

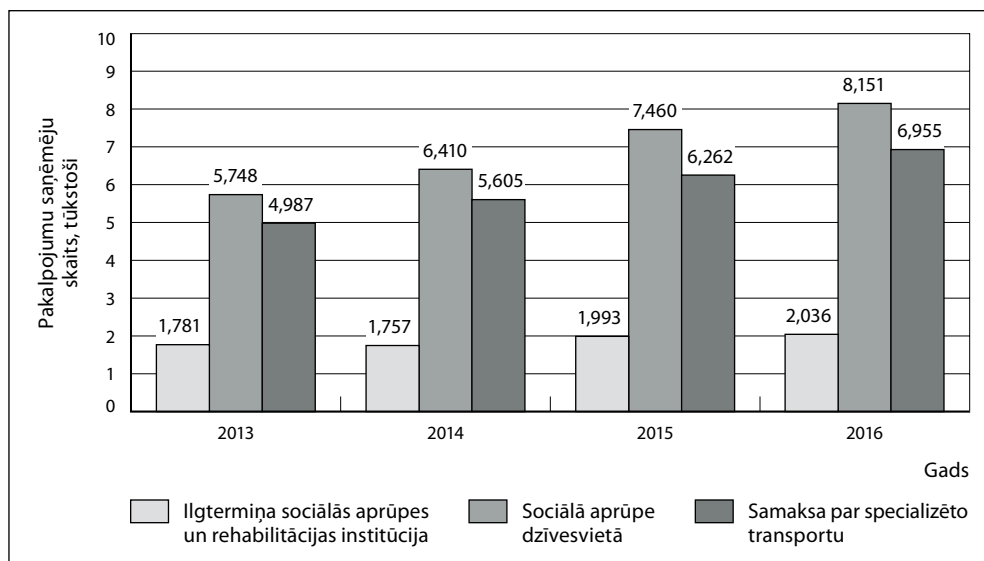
Galvenās tendences sociālo pakalpojumu jomā

Būtiska tendence sociālo pakalpojumu jomā ir stabila sociālās aprūpes pakalpojumu klientu skaita palielināšanās – palielinās gan klientu skaits, kuriem vajadzības pēc sociālās aprūpes pakalpojumiem iespējams apmierināt ar sociālās aprūpes pakalpojumiem dzīvesvietā, gan arī aug klientu skaits, kuriem nepieciešama sociālā aprūpe institūcijā (turpmāk – SAI).

¹⁶ Avots: RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 37. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 39. lpp.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

Otra būtiska tendence ir invalīdu skaita un īpatsvara palielināšanās Rīgā,¹⁷ tāpēc vairāk ir pieprasījumu pēc samaksas par specializēto transportu (sk. 4. att.). Sabiedrībā palielinās invalīdu skaits, regulāri tiek pieprasīti sociālie pakalpojumi personām ar garīga rakstura traucējumiem, piemēram, grupu dzīvokļi personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem (pakalpojuma rindā 01.01.2016. bija 20 personas).¹⁸

4. attēls. Sociālās aprūpes pakalpojumu un samaksas par specializēto transportu saņēmēju skaits Rīgā 2013.–2016. gadā¹⁹

Aprūpes dzīvesvietā (t. sk. materiālais atbalsts, silto pusdienu piegāde mājās, drošības signālpogas pakalpojums, pavadonis asistents) pakalpojuma saņēmēju skaits 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, palielinājās par 1050 personām, bet

¹⁷ RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 14. lpp. http://www.ld.riga.lv/files/Gadagramatas/gadagramatas%202015%20galu%20gals_final.pdf; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 13. lpp. <http://www.ld.riga.lv/lv/par-departamentu/par-mums/labklajibas-departamenta-gadagramatas.html>

¹⁸ RD Labklājības departamenta npublicēti dati.

¹⁹ Avots: RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 62., 72. un 81. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 65., 74. un 82. lpp.

2016. gadā – par 691 personu, savukārt invalīdu transporta pakalpojuma klientu skaits palielinājās par 656 personām 2015. gadā, bet 2016. gadā – par 693, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Saglabājas tendence, ka SAI pakalpojuma saņēmēji kļūst vairāk aprūpējami un uzraugāmi, t. i., pieaug mazkustīgo klientu un klientu ar demenci skaits: 2015. gada sākumā aptuveni 36 %, bet 2016. gada sākumā aptuveni 60 % no SAI saņemšanas rindā reģistrētajām personām bija personas ar demenci.²⁰

Analizējot sociālos pakalpojumus ģimenēm un bērniem, var konstatēt, ka samazinās bērnu skaits SAI, kur uzturas ilgstoši, – 2015. gadā šo pakalpojumu saņēma par 66 personām mazāk nekā 2014. gadā, bet 2016. gadā – par 40 personām mazāk nekā 2015. gadā (sk. 5. att.). Mazāks šo klientu skaits ļāva pakāpeniski samazināt bērnu skaitu SAI grupās un ieviest ģimenes tipa aprūpes modeli, tomēr šī tendence nav saistāma ar institūcijai alternatīvo ārpusģimenes aprūpes formu attīstību. Audžuģimeņu skaits Rīgā ir nepietiekams – pēdējos gados tas samazinās, bet audžuģimenēs ievietoto bērnu skaits būtiski nemainās (sk. 5. att.). Arī aizbildnībā esošo bērnu skaits samazinās – 2014. gadā bija 1129 bērni, savukārt 2015. gadā – 1079 bērni, bet 2016. gadā – 1041 bērns.²¹

Krīzes situācijās ģimenēm ar bērniem ļoti būtiska ir droša un pieejama mājokļa nodrošināšana. Krīzes centru pakalpojumu sniedzēji informē, ka viena no galvenajām krīzes centra pakalpojuma saņēmēju mērķa grupām ir nepilnas ģimenes ar bērniem (galvenokārt sievietes ar bērniem).

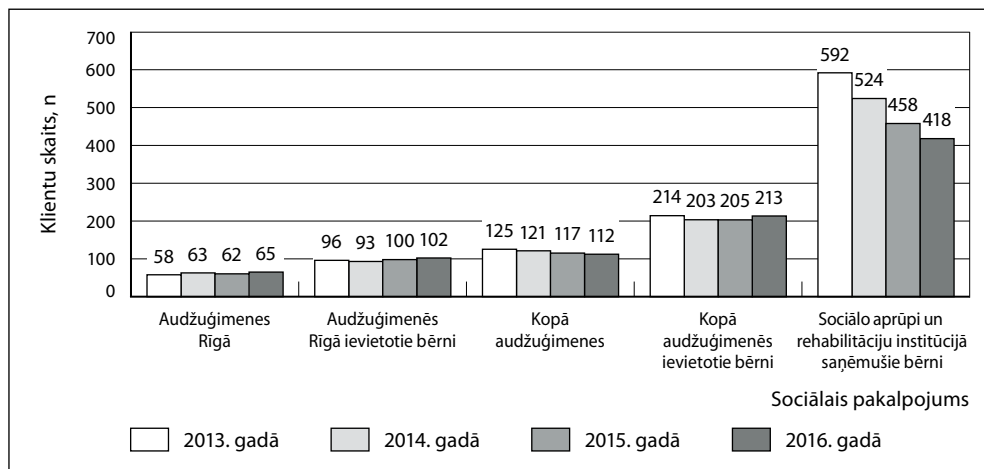
Analizējot statistikas datus par krīzes centra pakalpojuma pieprasījuma iemesliem, secināts, ka galvenā ģimeņu sociālā problēma, iestājoties krīzes centrā, ir dzīvesvietas nodrošināšana, taču ir arī citas komplikētas sociālās problēmas – vardarbība, bērnu aprūpes un sadzīves vadīšanas prasmju trūkums, atkarības, nodarbinātība un nespēja nodrošināt bērniem drošu vidi.²² Viens no Rīgas domes risinājumiem ir šāds: no 2013. gada tiek atbalstīts īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums šādām ģimenēm. Šo klientu skaita pieaugums pēdējo trīs gadu laikā liecina, ka ģimenes iespējām atbilstošas dzīvesvietas meklēšana un atrašana ir aktuāla joprojām. Arī krīzes centru klientu skaits būtiski nesamazinās (sk. 6. att.).

²⁰ Avots: RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 62., 72. un 81. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 65., 74. un 82. lpp.

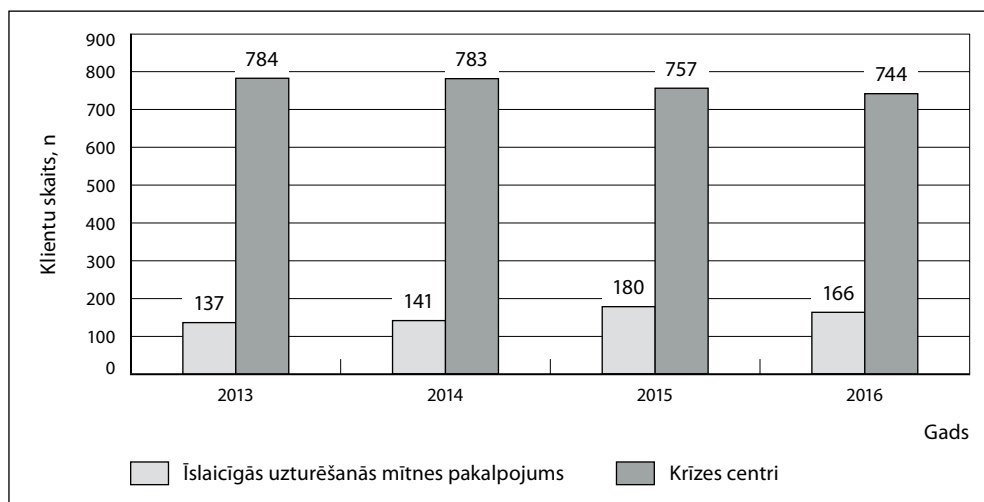
²¹ RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 58. lpp. <http://www.ld.riga.lv/lv/par-departamentu/par-mums/labklajibas-departamenta-gadagramatas.html>

²² Turpat, 56. lpp.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

5. attēls. Audzūgimenes un ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās pakalpojumu saņēmušo bērnu skaits 2013.–2016. gadā²³

6. attēls. Īslaicīgās uzturēšanās mītnes un krīzes centru pakalpojumu saņēmēju skaits Rīgā 2013.–2016. gadā²⁴

²³ Avots: RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 55.–58. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 57.–58. lpp.

²⁴ Avots: RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā”, 53.–54. lpp.; RD Labklājības departamenta gadagrāmata “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā”, 55.–56. lpp. (Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums tiek sniegts no 2013. gada 28. marta.)

Apzinoties iepriekš minētās tendences, RD Labklājības departaments ir strādājis pie jauna – krīzes intervences – pakalpojuma²⁵ attīstības. Divos pilot-projektos no 2014. gada oktobra līdz decembrim un no 2015. gada oktobra līdz decembrim²⁶ (katrā reizē aptverot 11 ģimenes) šis jaunais pakalpojums tika apbēts, bet 2016. gadā tika uzsākta tā finansēšana no pašvaldības budžeta.

Galvenās tendences personāla (sociālā darba speciālistu) nodrošinājumā

Sociālā darba speciālisti un citi sociālo pakalpojumu sniedzēji, kuru ikdienas pienākumi ietver tiešo darbu ar klientiem (aprūpētāji, audzinātāji, aukles, sociālie pedagogi u. c.), ir nozīmīgākais sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sistēmas elements. Šo darbinieku skaits, kvalifikācija, motivācija un mainība būtiski ietekmē gan klientu apkalpošanu un atmosfēru sociālā pakalpojuma sniedzēja organizācijā, gan arī sociālo pakalpojumu administrēšanu. Tāpēc tiks sniegts īss ieskats tendencēs, kuras vērojamas Rīgas sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu personāla nodrošinājumā.

Rīgas pašvaldība ir lielākais darba devējs sociālā darba speciālistiem starp Latvijas pašvaldībām – gan tieši viņus nodarbinot savās iestādēs, gan netieši – ar publiskā iepirkuma starpniecību veicot pasūtījumu citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Tāpēc tendences, kuras vērojamas sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu nodrošināšanā Rīgā, ir būtiskas un indikatīvas visas valsts mērogā.

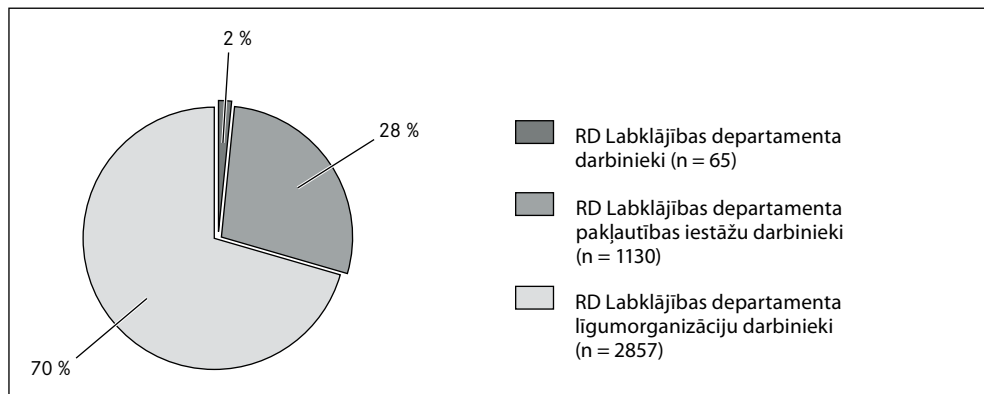
Rīgas pašvaldība savās iestādēs nodarbina ap 1130 darbinieku, no kuriem 407 ir sociālā darba speciālisti. Sociālo pakalpojumu sniedzējos – Labklājības departamenta un Rīgas Sociālā dienesta līgumorganizācijās – strādā 355 sociālā darba speciālisti (sk. 7. att.).

Viena no negatīvām tendencēm, kas novērojama pēdējos gados, ir darbinieku lielā mainība Rīgas pašvaldības iestādēs, kuras sniedz sociālos pakalpojumus (sk. 8. att.). Var secināt, ka lielāka mainība ir tajās iestādēs, kurās ir liels zema atalgojuma amatu (aprūpētāji, apkopēji, audzinātāji, aukles) skaits, t. i., sociālās aprūpes un rehabilitācijas centros.

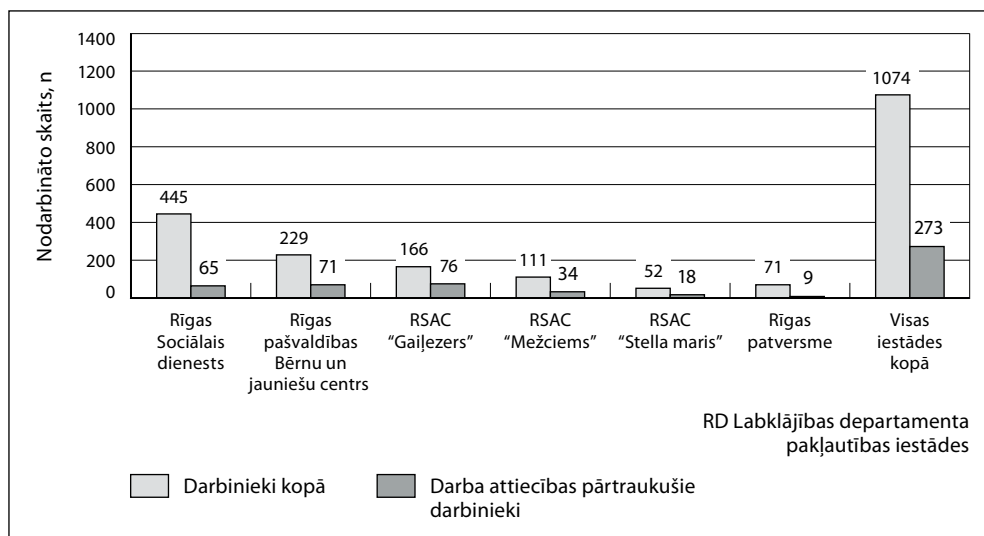
²⁵ Krīzes intervences komandas aktīva darbība ģimenes dzīvesvietā 15 dienu laikā ģimenēm, par kurām bāriņtiesa (BT) ir pieņēmusi vienpersonisku lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu, vai bērns ir nogādāts drošā vidē atbilstīgi policijas aktam, vai ģimenē ir risks bērnam nonākt ārpusģimenes aprūpē un saņemta informācija no BT, Rīgas Sociālā dienesta par šādu iespējamo risku.

²⁶ RD Labklājības departamenta gadagrāmata "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā", 47. lpp. http://www.ld.riga.lv/files/Gadagramatas/gadagramatas%202015%20galu%20gals_final.pdf

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

7. attēls. Rīgas pašvaldības sociālās sistēmas cilvēkresursu sadalījums pa iestādēm un organizācijām²⁷

8. attēls. Darbinieku mainība RD Labklājības departamenta pakļautības iestādēs 2015. gadā²⁸

²⁷ Avots: RD Labklājības departamenta dati. Informācija par Labklājības departamenta un tā pakļautības iestādēs nodarbinātajiem – uz 01.03.2016., savukārt par ligumorganizāciju darbiniekiem – uz 01.08.2015.

²⁸ Avots: RD Labklājības departamenta dati.

Kopumā Rīgas domes Labklājības departamenta pakļautības iestādēs regulāri ir vakances, t. sk. neaizpildītas ir arī sociālā darba veicēju darbavietas, kā arī trūkst atbilstošas kvalifikācijas darbinieku. Vakanču skaits vidēji mēnesī svārstās no 18 brīvām vietām 2015. gada maijā līdz 36 brīvām vietām 2016. gada maijā, bet būtiskākais – vakanču daudzumam ir tendence palielināties, nevis samazināties. Šādos apstākļos iestāžu vadītāji ir spiesti meklēt kompromisu un, lai nodrošinātu iestādēm uzlikto pienākumu izpildi, būt pielaidīgāki kvalifikācijas prasībās.

Labklājības departamenta apkopotie dati rāda, ka pakļautības iestādēs 2016. gada maijā 13 % jeb 29 darbinieki, strādājot sociālā darbinieka amatā, vienlaikus ieguva augstāko izglītību sociālajā darbā. Savukārt sociālās palīdzības organizatora amatā atbilstoša izglītība bija tikai 18 % jeb 19 darbiniekiem, vienlaikus atbilstošas izglītības ieguvi ar darbu savienoja 16 % jeb 17 darbinieki. Minētais liecina gan to, ka šobrīd sociālā darba speciālistu darbs Rīgas pašvaldības iestādēs nav pievilcīgs potenciālo darbinieku vidū, gan arī to, ka darba tirgū ir vērojams būtisks darbinieku ar atbilstošu izglītību sociālajā darbā trūkums. Ja šī problēma tuvākajā laikā netiks risināta gan pašvaldības, gan valsts līmenī, sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sistēma var saskarties ar nopietnu deprofesionalizācijas risku.

Secinājumi

1. Būtiska un pieaugoša problēma ir pensionāru, bet īpaši invalīdu ar mazām valsts pensijām īpatsvara palielināšanās sociālās palīdzības saņēmēju vidū. Starp citām sociālās palīdzības mērķa grupām šī ir īpaši sociāli nelabvēlīgā stāvoklī.
2. Tā kā aprūpējamo personu skaits pieaug, Rīgas pašvaldībai jārisina sociālās aprūpes pakalpojumu pieejamības jautājumi – jāgādā par papildu finansējuma novirzīšanu aprūpes pakalpojumu – gan dzīvesvietā, gan institūcijā – nodrošināšanai iedzīvotājiem, kā arī jārisina jautājums par aprūpes personāla skaita atbilstošu nodrošinājumu apstākļos, kad palielinās mazkustīgu klientu un klientu ar demenci skaits.
3. Rīgā (salīdzinot ar tās iedzīvotāju skaitu) ir ļoti mazs audžuģimeņu un tajās ievietoto bērnu skaits. Tas liecina, ka nozīmīgais materiālais un konsultatīvais atbalsts, kuru audžuģimenēm nodrošina Rīgas pašvaldība, negarantē progresu, un pastāv citi iemesli, kāpēc audžuģimeņu kustība Rīgā neattīstās. Jāmeklē citi risinājumi, kā stiprināt esošās ģimenes, t. sk. sociālā riska ģimenes, kā arī jāattīsta dažādas ārpusģimenes aprūpes formas.
4. Palielinoties invalīdu skaitam Rīgā un valstī kopumā, aizvien aktuālāks kļūst jautājums par sociālo pakalpojumu apjoma un daudzveidības nodrošināšanu personām ar īpašām vajadzībām, t. sk. ar garīga rakstura traucējumiem.

M. Moors. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu attīstības tendences Rīgā

5. Klientiem, īpaši ģimenēm ar bērniem un zemiem ienākumiem, kuri nonākuši krīzes situācijā, aktuālākā problēma ir finansiāli pieejama mājokļa trūkums.
6. Rīgā un valstī kopumā ir jāstiprina sociālā darba cilvēkresursu kapacitāte, lai, no vienas puses, sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu jomu padarītu pievilcīgāku esošajiem un potenciālajiem darbiniekiem, bet, no otras puses, augstskolas sagatavotu un darba tirgus piedāvātu pietiekošu skaitu kvalificētu sociālā darba speciālistu.

Literatūra

1. Darba samaksas galvenie rādītāji. *Centrālā statistikas pārvalde*. Iegūts no: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/darba-samaksa-galvenie-raditaji-30270.html> [sk. 24.08.2017.].
2. Par pašvaldībām: LR likums: pieņemts 19.05.1994. un spēkā no 09.06.1994. *Latvijas Vēstnesis*. 61(192), 24.05.1994.
3. Paskaidrojuma raksts un Rīgas domes priekšsēdētāja ziņojums par Rīgas pilsētas pašvaldības 2014. gada budžetu. *Rīgas pašvaldības portāls*. Iegūts no: https://pasvaldiba.riga.lv/media/budzets/2014/paskaidrojuma_raksts.pdf [sk. 24.08.2017.].
4. Paskaidrojuma raksts un Rīgas domes priekšsēdētāja ziņojums par Rīgas pilsētas pašvaldības 2015. gada budžetu. *Rīgas pašvaldības portāls*. Iegūts no: https://pasvaldiba.riga.lv/media/budzets/2015/paskaidrojuma_raksts.pdf [sk. 24.08.2017.].
5. Paskaidrojuma raksts un Rīgas domes priekšsēdētāja ziņojums par Rīgas pilsētas pašvaldības 2016. gada budžetu. *Rīgas pašvaldības portāls*. Iegūts no: https://pasvaldiba.riga.lv/media/budzets/2016/paskaidrojuma_raksts.pdf [sk. 27.08.2017.].
6. Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmata "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2015. gadā". *Rīgas domes Labklājības departaments*. Iegūts no: http://www.ld.riga.lv/files/Gadagramatas/gadagramatas%202015%20galu%20gals_final.pdf [sk. 18.08.2017.].
7. Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmata "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2016. gadā". *Rīgas domes Labklājības departaments*. Iegūts no: <http://www.ld.riga.lv/files/Gadagramatas/Gals%202017.pdf> [sk. 18.08.2017.].
8. Rīgas domes Labklājības departaments. *Rīgas domes Labklājības departaments*. Iegūts no: <http://www.ld.riga.lv/lv/> [sk. 18.08.2017.].
9. Rīgas pilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība: Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 184: pieņemti 04.09.2012. un spēkā no 14.11.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 179(4782), 13.11.2012.
10. Rīgas Sociālais dienests. *Rīgas domes Labklājības departaments*. Iegūts no: <http://www.ld.riga.lv/lv/paklautibas-iestades/rigas-domes-socialais-dienests.html> [sk. 18.08.2017.].
11. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums: LR likums, pieņemts 31.10.2002. un spēkā no 01.01.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 168(2743), 19.11.2002.
12. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums, pieņemts 06.06.2002. un spēkā no 01.01.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 94(2663), 21.06.2002.

SOCIĀLĀ DARBA IZGLĪTĪBA

Lolita Vilka

Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

*Dodiet man atbalsta punktu,
un es pacelšu zemeslodi!*

Ar himēds

Latvijā ir aizsākta diskusija par sociālā darba nozares attīstību – gan par šīs jomas izglītības, gan prakses jautājumiem. Tiem veltīta arī šī publikācija, ko daļēji var uzskatīt par turpinājumu Ievas Lāss aizsāktajai tēmai rakstā “Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa” (2016)¹ par sociālā darba profesijas stāvokli mūsu valstī.

Šobrīd diskusijas par sociālo darbu tiek koncentrētas par sociālā darba izglītības un prakses problemātiku, priekšplānā izvirzot zināšanu, prasmju, kompetences un profesionālās ētikas jautājumus. Taču jāatzīmē, ka šādas diskusijas nav jaunums ne vien Latvijā, bet arī citās valstīs, un visā profesijas attīstības gaitā arvien no jauna notiek atgriešanās pie pašām sociālā darba pamatizpratnēm. Šo domu apmaiņu dalībnieku vidū vērojams diezgan tradicionāls “partejiskums” – daļa ieņem akadēmiķu un daļa – praktiķu pozīcijas.

Latvijas gadījumā izglītības un prakses problēmas profesijā tika aktualizētas pēc Ministru kabineta rīkojuma “Par profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādņem 2014.–2020. gadam”² (turpmāk tekstā – Pamatnostādnes) pieņemšanas un īstenošanas sākšanas.

¹ Lāss, I. Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa. *Sociālais darbs Latvijā*. Labklājības ministrija, 2016, 1.

² Par profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādņem 2014.–2020. gadam. LR Ministru kabineta rīkojums Nr. 652. *Latvijas Vēstnesis*. 251(5057), 27.12.2013.

Cerams, ka šajā rakstā ietvertās domas raisīs vajadzību tālāk pētīt un iedziļināties sociālā darba profesijas jautājumos akadēmiskajā un praktiķu vidē (tas arī ir šīs publikācijas mērķis).

Pamatnostādnes – atbalsta punkts sociālā darba attīstībai Latvijā

Pamatnostādnes ir svarīgs sociālā darba attīstības politikas dokuments, kurā vienlaikus atspoguļota gan vispārējā aina, gan sociālā darba nozares attīstības redzējums. Diemžēl tas tiek balstīts uz 2009.–2011. gada datiem.³ Jāņem vērā, ka situācija valstī dokumenta izstrādes laikā – no 2008. līdz 2011. gadam – bija sarežģīta: tas bija lielās krīzes laiks, un labklājības jomā sociālie darbinieki strādāja ārkārtas režīmā. Jāatgādina, ka Ministru kabinetā 2009. gada 8. septembrī tika apstiprināta Sociālās drošības tīkla stratēģija 2009.–2011. gadam, kuras ietvaros, sākot ar 2009. gada 1. oktobri, tika uzsākta ārkārtas drošības pasākumu īstenošana.⁴

Pētnieku viedoklis par sociālo darbinieku izglītības izvērtējumu bija šāds:

- nav skaidri definētas sociālā darba robežas un kompetences – tas kavē adekvāta sociālā darba izglītības satura veidošanu, rada problēmas sociālā darba prakses apguvē un neveicina drošas sociālā darbinieka profesionālās identitātes nostiprināšanu;
- nepietiekama ir izglītības sasaiste ar praksi, taču tā ir nozīmīga sociālā darba profesionālo studiju satura daļa;
- vāji attīstīta ir zinātniski pētnieciskā bāze sociālā darba jomā (līdz šim raksturīga ļoti lēna un smagnēja sociālā darba izpētes iekļaušana sociālo zinātņu saimē);
- tālākizglītībā trūkst sistemātiskas, ar vajadzībām pamatotas tālākizglītības apguves un tālākizglītības kvalitātes kontroles.⁵

³ Situācijas izvērtējums tika sagatavots, veicot datu apkopojumu un analīzi par sociālā darba praksi sociālajos dienestos no 2009. līdz 2011. gadam. Sk.: Gala ziņojums (t. sk. rekomendācijas) par profesionāla sociālā darba attīstības veicināšanu: Sākotnējās ietekmes (*ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām profesionāla sociālā darba politikas jomā”. SAFEGE Baltija. 2012. http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/07122012_gala_zinojums.pdf

⁴ Atbalsts sociālai drošībai. LR Labklājības ministrija. 2009. <http://www.lm.gov.lv/text/1843>

⁵ Gala ziņojums (t. sk. rekomendācijas) par profesionāla sociālā darba attīstības veicināšanu: Sākotnējās ietekmes (*ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām profesionāla sociālā darba politikas jomā”. SAFEGE Baltija. 2012, 40–43. http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/07122012_gala_zinojums.pdf

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

Secinājumi, kas balstās uz krīzes laikā iegūtiem datiem, jāvērtē visai kritiski, ņemot vērā, ka krīzes laikam raksturīgi ārkārtas apstākļi, kad nav spēkā robežas un nedarbojas ierastie algoritmi. Krīze ir starpstāvoklis, pāreja uz jaunu kārtību.

Andris Jaunsleinis par krīzes laiku raksta: “Periodos, kad dzīve rit salīdzinoši mierīgi un labklājīgi, šķiet, ka sociālais darbs nav vajadzīgs. Savukārt brīžos, kad sabiedrības lielas daļas labklājība ir satricināta, tas sniedz nepieciešamo atbalstu. Skaidri tas izpaužas krīzes gados, kad sociālie darbinieki, veicot milzīgu un nesavtīgu darbu, amortizēja sekas, ko radīja arvien pieaugošais bezdarbs, pabalstu ierobežojumi un citas nelabvēlīgās sociālās norises.”⁶

Savukārt sociālā darba maģistres Ievas Lāss viedoklis tobrīd (2011) bija šāds: “Diemžēl līdz ar ekonomisko krīzi sociālie darbinieki ir bijuši spiesti pārsvarā kļūt par sociālās palīdzības sniedzējiem, kam ir ļoti mazs sakars ar sociālā darba veikšanu.”⁷

Par regresiju un deprofesionalizāciju sociālā darba profesijā

Ar laika distanci pēc *ex-antes* pētījuma un, atsaucoties uz Pamatnostādnēm, I. Lāss rakstā “Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa” (2016) ir centusies daudzpusīgi raksturot šā brīža situāciju sociālā darba nozarē. Viņa raksta ar publicistisku asumu un uzdrošināšanos. Šī publikācija ir pelnījusi, lai tajā iedziļinātos. Raksta autore vedina: “Lai kaut kas sakustētos, ir jāšak skaidri un godīgi runāt par sociālā darba profesijas problēmām. Mēs esam izauguši, lai spētu runāt par problēmām.”⁸ I. Lāss teic, ka vēlas “vērst sociālo darbinieku uzmanību un rosināt diskusiju par, manuprāt [t. i., pēc autores domām], nopietnām sociālā darba kā profesijas regresijas un deprofesionalizācijas pazīmēm”.⁹ Lietojot metaforisku izteikumu “mūsu “kopīgā māja” – sociālā darba profesija”, autore pauž “bažas par sociālā darba profesijas un profesionalitātes nākotni”.¹⁰

⁶ Jaunsleinis, A. Sociālā darba attīstība un tā nozīme. No: Zināšanu pārnese sociālā darba praksē: var pazīt pēc darbiem. LR Labklājības ministrija. 2015. 5. lpp. http://www.lm.gov.lv/upload/lm_istenotie_projekti/2/nr1_zinasasanu_parnese_sept_2015.pdf

⁷ Lūse, L. Intervija ar I. Lāss: Sociālais darbinieks ir palīgs, nevis glābējs. *Sociālo darbinieku biedrība*. 2011. <http://www.socialwork.lv/raksti/2011-2/socialais-darbinieks-ir-paligs-nevis-glabejs/>

⁸ Lāss, I. Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa. *Sociālais darbs Latvijā*. Labklājības ministrija. 2016, 1. http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/izdevums_socialaisdarbslatvija_2016_1.pdf

⁹ Turpat, 8. lpp.

¹⁰ Turpat.

Profesijas regresijas un deprofesionalizācijas pazīmes – smagi vārdi sociālā darbinieka profesijai Latvijā. Kaut kam ir “jāsakustas”!

Jāatzīst, ka pirms vairāk nekā desmit gadiem arī man, šī raksta autorei, bija līdzīga sajūta, uzsvēru – sajūta, ka sociālā darbinieka profesija Latvijā tiek slikti attīstīta, un ļoti kritiski vērtēju tajā laikā notiekošo gan sociālo darbinieku izglītībā, gan praktiskajā darbā. (Arī šis bija viens no maniem personiskajiem pamudinājumiem veidot alternatīvu studiju programmu.)

Toreiz, rakstot par sociālā darba attīstību 15 gadu laikā un analizējot pārmaiņas, ko radīja jaunu sociālo pakalpojumu sniedzēju ienākšana sociālo pakalpojumu tirgū, izmainot arī sociālo pakalpojumu organizācijas raksturu, bija redzams, ka mainās arī sociālo darbinieku kā pakalpojumu sniedzēju loma un pozīcija sociālo pakalpojumu sistēmā. Jau tad sociālais darbinieks, kurš sevi galvenokārt asociēja ar materiālo pabalstu aprēķinātāju un izsniedzēju, tomēr dzīvoja ar izjūtu, ka īstais sociālais darbs ir citādāks, taču ikdienas darbā to aizvien noteiktāk aizvietoja rīkotājfunkcijas, arvien mazāk laika atstājot individuālajam darbam ar klientu.

Publikācijā “Sociālā darba profesijas attīstības specifika Latvijā”¹¹ toreiz rakstīju: “Tas gan nav jautājums galvenokārt par to, vai mūsu sociālajiem darbiniekiem ir pietiekamas zināšanas un prasmes šajā jomā, bet gan par to, kā, esot par “materiālo pabalstu aprēķinātāju un izsniedzēju”, tomēr palikt par sociālo darbinieku?”

“Tās ir bažas par sociālā darba profesijas identitāti”, tā varētu pārfrāzēt sociālo darbinieku joprojām izteiktos viedokļus un noskaņojumus, ka “līdz galam netiek izprasta sociālā darba būtība un sociālā darbinieka nozīmīgums valsts sociālajā attīstībā”. Varbūt pie mums jau ir deprofesionalizācijas vai profesijas erozijas pazīmes sociālajā darbā, par ko norūpējušies ir sociālā darba eksperti savās zemēs, piemēram, Anglijā, Austrālijā, ASV?¹²

Kritiski atskatoties uz savu tā brīža redzējumu, noteikti jāatzīst, ka pavisam kļūdains bija mans komentārs, ka “tas gan nav jautājums galvenokārt par to, vai mūsu sociālajiem darbiniekiem ir pietiekamas zināšanas un prasmes šajā jomā [...]”. Gluži pretēji – tieši tam vajadzēja būt par galveno jautājumu – jautājumu par sociālo darbinieku zināšanām, prasmēm un spēju atbildēt uz pārmaiņām, uz jauniem apstākļiem, kas radās.

¹¹ Vilka, L. Sociālā darba profesijas attīstības specifika Latvijā. No: *Sociālo zinātņu attīstības tendences Eiropas Savienības paplašināšanās kontekstā*. Rīga: RSU, 2005, 150.–160. lpp.

¹² Healy, K., Meagher, G. The reprofessionalization of social work: Collaborative approaches for achieving professional recognition. *The British Journal of Social Work*. March 2004, 34(2).

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

“Kopīgā māja” – sociālā darba profesija

Sociālā darbinieka profesijas problēmjaudājumus I. Lāss savā rakstā aplūko no sistēmiskas perspektīvas, izdalot sešus galvenos elementus:

- izglītību un tālākizglītību;
- praksi;
- supervīziju;
- profesionālās organizācijas;
- ētikas kodeksu;
- paša sociālā darbinieka personību.

Iesākto domu I. Lāss turpina ar atziņu, ka sociālā darba profesija ir interpretējama kā sistēma. Manuprāt, svarīgi piebilst, ka tā ir atvērta sistēma, un nevar apiet jautājumu par vidi, par kontekstu, kādā šodien jānotiek un notiek profesionāls sociālais darbs.

Svarīgi ir ņemt vērā saistību starp sociālā darba profesijas kā sistēmiska kopuma iekšējo kontekstu (I. Lāss interpretācijā “mūsu “kopīgo māju” – sociālā darba profesiju”) un jautājuma otru pusi, respektīvi, sociālekonomisko vidi kā ārējo kontekstu. Abas puses ir savstarpēji atgriezeniskas un viena otru ietekmējošas. Teorētiski tas jāsaprot šādi: sociālā darba profesija ir kā organizēta sistēma sociālekonomiskajā vidē.

Sociālais darbs vienmēr ir cieši saistīts ar sociālo politiku. To ļoti precīzi raksturo Vilems Bloks (*Willem Blok*) un Dženeta Hārtmena (*Jeannette Hartman*) (2016): “Sociālie darbinieki sniedz pakalpojumus dažādos sociālajos apstākļos. Viņi ir atkarīgi no pienācīgas izglītības, no sociālajām institūcijām, kurās viņi strādā, kā arī no valsts un pašvaldību sociālās politikas. Tas nozīmē, ka sociālo darbinieku organizācija, stāvoklis un uzdevumi ļoti lielā mērā ir atkarīgi no valsts sociālās politikas. Tas ietekmē sociālā darba brīvību un tā leģitimitāti, bet visi apstākļu nosacījumi ietekmē sasniegtos rezultātus. Zināmā mērā sociālekonomiskā un politiskā ietekme uz sociālo darbu ir nenovēršama, jo šī profesija ir iekļauta sabiedrībā un sociālie darbinieki ir sava laikmeta realitātes produkts. Bet tas nenozīmē, ka sociālais darbs ir pasīva spēļmantiņa, ko var izmantot jebkuram politiskajam mērķim. Tāpat kā visām citām profesijām, sociālajam darbam ir savs morālais ietvars un pastāvēšanas iemesls, kas vajadzības gadījumā jāsauglabā un jāaizstāv.”¹³

¹³ Blok, W., Hartman, J. Social work in a society under pressure, maintaining professional principles and standards. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*. 2016, 25(2), 79–86. doi.org/10.18352/jsi.487

No šāda skatpunkta arī jāanalizē pārmaiņas Latvijas sociālekonomiskajā situācijā kopumā, reģionos un novadu pašvaldībās un jāpēta, kā transformējas iedzīvotāju dzīvesveids, paradumi, labklājības vajadzību nodrošināšanas veidi un iespējas, no vienas puses, un kā sociālās politikas instrumenti “seko” un atbild uz iedzīvotāju vajadzībām, no otras puses.

Jauns konteksts sociālajam darbam

Nepretendējot uz visaptverošu sociālo darbinieku profesiju pēdējo desmit gadu laikā ietekmējušo raksturīgāko pārmaiņu uzskaitījumu, akcentēšu būtiskākos momentus:

- pavisam noteikti sociālā darba nozares attīstības procesos iezīmējas šķirtne – sociālais darbs pirms krīzes un sociālais darbs pēc krīzes, kad jāstrādā visai askētiskos finansiālo resursu apstākļos;
- reģionālās reformas rezultātā, pārdalot teritorijas un izveidojot novadus, mainījies sociālā darba organizēšanas raksturs, prasot no sociālajiem darbiniekiem lielāku mobilitāti iedzīvotāju vajadzību apzināšanā un pakalpojumu nodrošināšanā, iniciatīvu un inovatīvus risinājumus;
- jaunu pakalpojumu sniedzēju iesaistīšanās pakalpojumu piedāvāšanā (pakalpojumu tirgū) pieaug, kas rada konkurenci, un nav tik tālu pagātnē laiks, kad sociālie darbinieki sociālajos dienestos atradās “monopola stāvoklī” sociālo pakalpojumu tirgū, turpretī šobrīd ir plašs pakalpojumu spektrs nevalstisko organizāciju sektorā, piemēram, darbojas Samariešu apvienība un krīzes centri, kas specializējas noteiktu mērķa grupu vajadzībām un, koncentrējot daudzveidīgus resursus (materiālos, tehnoloģiskos un cilvēkresursus), spēj piedāvāt augstas kvalitātes pakalpojumus;
- tieši pakalpojumu iepirkšanas sistēma ir satricinājusi sociālo dienestu “monopolu” sociālo pakalpojumu tirgū un būtiski mainījusi pašvaldību sociālo dienestu sociālo darbinieku funkcijas: pakalpojumi tiek interpretēti kā resurss sociālajā darbā ar klientu, sociālie darbinieki ikdienā analizē iedzīvotāju vajadzības un plāno pakalpojumu iepirkšanu, kā arī izstrādā kritērijus un vērtē pakalpojumu kvalitāti un finansiālo izdevīgumu, vērtē, kas ir izdevīgi vai neizdevīgi un kurus pakalpojumus nodrošinās sociālais dienests pats, un no sociālā darbinieka sociālajā dienestā tiek gaidīta spēja stratēģiski domāt;
- pieaugošo globālo procesu ietekmi uz valsts kopējo sociālekonomisko situāciju pastarpināti izjūt ikviens iedzīvotājs, bet uzskatāmāk tā atspoguļojas valsts un pašvaldību budžeta plānošanā;

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

- transformējas vai rodas jaunas sociālās problēmas, veidojas iepriekš neparedzēti sociālie riski, piemēram, brīvā darba tirgus politika ES ir veicinājusi migrāciju uz ārvalstīm darba meklējumos, un bieži sociālās sekas izpaužas kā peļņā devušos vecāku atstāti bērni Latvijā, savukārt imigrācija ir vēl viens potenciālais izaicinājums sociālajiem darbiniekiem. Diezgan jauna sociālā problēma ir bērnu un jauniešu pieaugoša atkarība no informācijas tehnoloģijām vai arī strādājošo nabadzība, darba un ģimenes dzīves līdzsvarošanas problēma, kredītaistību sociālās sekas u. tml.;
- ievērojamas pārmaiņas skārušas arī sociālā darba izglītības telpu: dažas studiju programmas beigušas pastāvēt, vietā nākušas citas, kā arī audzis sociālā darba tālākizglītības pakalpojumu sniedzēju pulks;
- sociālā darba izglītībai ir divi savstarpēji pretrunīgi, bet ļoti nozīmīgi faktori – viens ir profesionālās izglītības nepieciešamība, otrs – izglītība kā bizness, un abi ir grūti savienojami vai pat nesavienojami ar to romantizēto ideālisma un misijas darba apziņu, kuru sociālajam darbam piedēvēja pirmā sociālo darbinieku paaudze Latvijā pagājušā gadsimta 90. gados un ko iedvesmoja atmodas laika ideāli;
- sociālo darbinieku profesija divdesmit septiņu gadu laikā ir ne tikai atradusi vietu sabiedrībā, bet arī mainījusi savu klientu – viņš ir kļuvis daudz izglītotāks nekā pirms divdesmit un pat pirms desmit gadiem. “Sociālā darba nozīme un izpratne par šo jomu sabiedrības acīs mainījusies, ietekmējoties no ekonomikā, politikā un sabiedrībā notiekošajiem procesiem,” raksta Andris Jaunsleinis, Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis.¹⁴

Sociālā darba attīstības virzieni un modeļi

Analizējot pārmaiņas sociālekonomiskajā vidē, kur veidojas t. s. pavadošās problēmas, manuprāt, vismaz daļēji ir iespējams atrast atbildes arī uz tiem būtiskajiem jautājumiem, kurus I. Lāss uzdeva savā rakstā “Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa”:

- kādā veidā Latvijas sociālie darbinieki realizē savas profesijas mērķus;
- kādi ir sociālā darba attīstības virzieni;
- kuram sociālā darba modelim (modeļiem) atbilstīgi notiek attīstība;
- varbūt jau sen jāgatavo citas mācību programmas?

¹⁴ Jaunsleinis, A. Sociālā darba attīstība un tā nozīme. No: Zināšanu pārnese sociālā darba praksē: var pazīt pēc darbiem. LR Labklājības ministrija. 2015. 5. lpp. http://www.lm.gov.lv/upload/lm_istenotie_projekti/2/nr1_zinasasnu_parnese_sept_2015.pdf

Jautājums par sociālā darba attīstības virzieniem un veidu, kā Latvijas sociālie darbinieki sasniedz savas profesijas mērķus, manuprāt, jāsaista ar sociālo darbinieku profesijas sabiedrisko pieprasījumu. "Sociālais pieprasījums ir dažādos kontekstos pakāpeniski radušos gaidu kolektīva izteikšana, kuras mērķis ir meklēt institucionālu risinājumu vai pārmaiņas sabiedrības sistēmā."¹⁵ Sociālo darbinieku profesijas mērķi nevar būt atstatu no sabiedrības vajadzībām. Sociālā darba attīstības virzieni ir atkarīgi no sociālā pieprasījuma satura. Tādēļ rodas jautājums: kas veic sociālo pieprasījumu?

Daļa no atbildes ir formulēta normatīvā līmenī kā valsts un pašvaldību pienākumi un atbildības sociālās labklājības jomā sociālās politikas ietvars. Vēl ir daudzveidīgas un mainīgas iedzīvotāju vajadzības, apmierinātība ar pakalpojumu pieejamību, to atbilstību vajadzībām un kvalitāti, kā arī nepieciešamība pēc jauniem pakalpojumiem u. tml. Tā visa apzināšanai un analīzei, lietojot pētniecības instrumentus, jābūt sociālo darbinieku kompetencē.

Ar sociālo pieprasījumu saistīts arī nākamais jautājums: kuram sociālā darba modelim (modeļiem) atbilstīgi notiek attīstība, respektīvi, kādas būs pieejas, stratēģijas un veidi, lai nodrošinātu šo pieprasījumu?

Prakses modeļa izvēle ir cieši saistīta ar sociālās labklājības politikas modeli valstī, ar teorētiskajiem pieņēmumiem par sabiedrību un indivīda lomu, par sociālo problēmu cēlonību un to risināšanu, kā arī saistīta ar pakalpojumu lomu. Svarīga ir arī profesionāļu personīgā pieredze un perspektīva, proti, skatpunkts, kuram atbilstīgi problēmsituācija tiek izskaidrota un risināta, kā arī citi faktori.

Teorētisko modeļu klāsts ir ievērojams, taču salīdzinājumam šeit tiek piedāvāti trīs teorētiskie skatījumi:¹⁶

- 1) interpretatīvi terapeitiskais ietvars, kas sakrīt ar interpretējošās paradigmas uzskatiem, refleksiīvi terapeitisko uzskatu, terapeitiskās palīdzības pieeju un terapeitisko perspektīvu, un tas pamatojas uz psihoanalīzes, uz attiecībām balstīta darba un emocionālās inteligences principiem. Galvenā uzmanība tiek pievērsta individuālām pārmaiņām un psiholoģiskajai funkcionēšanai kā intervences pamatam, īpaši uzsverot indivīdu

¹⁵ New social demands: the challenges of governance. *Trends in Social Cohesion*. Council of Europe Publishing, 2002, 4. http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/Trends/Trends-04_en.pdf

¹⁶ Ornella, A., Spolander, G., Engelbrecht, L. K. The global social work definition: Ontology, implications and challenges. *Journal of Social Work*. 2016. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468017316654606>

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

un viņa spēju tikt galā ar personīgām cīņām un ciešanām, neatkarīgi no sociālajiem un ekonomiskajiem apstākļiem, kādos viņš dzīvo. Šīs profesionālās mijiedarbības mērķis ir panākt, lai pakalpojumu lietotāji gūtu labāku izpratni par savu pasauli un kļūtu spējīgi pārvarēt vai pacelties virs savām ciešanām un situācijas;

- 2) individuāli pārveidojošais ietvars – galvenā uzmanība tiek pievērsta individuālo vajadzību piepildīšanai un pakalpojumu uzlabošanai, vienlaikus uzturot labu saderību starp indivīdu un vidi. Šajā sistēmā nenotiek tiekšanās pēc sociālām pārmaiņām, bet sociālais darbs tiek uzlūkots kā ieguldījums dominējošās sociālās sistēmas saglabāšanā. Šī tiek uzskatīta par pieeju, kas pastiprina vajadzību ievērot dominējošo *status quo*. Saskaņā ar D. Edmondsona uzskatu svarīgi ir uzsvērt vārdu “uzturēšana”, jo ar to tiek kritizēts sociālais darbs kā piekāpīga profesija, kas akceptē – gan sabiedrības principiālo struktūru, gan pieņem noteiktos ierobežojumus savai lomai un funkcijai;
- 3) neoliberālās pārvaldības ietvars atspoguļo P. Garetu (*P. Garrett*) uzskatus no sava kā vadītāja tehnokrāta skatījuma, kā arī D. Houva (*D. Howe*) radikālās humānisma paradigmas un L. Domineli (*L. Dominelli*) uzturēšanas pieejas elementus. Šajā kontekstā sociālais darbs tiek uzskatīts par uzņēmējdarbību, kuras mērķis ir nodrošināt izcilu un kvalitatīvu pakalpojumu klāstu dažādiem klientiem. Saskaņā ar šo teorētisko ietvaru sociālajā darbā dažreiz var iekasēt maksu par intervences pakalpojumiem, un šeit tiek pazemināts profesionālo pilnvaru līmenis, sapludinot atšķirības starp mazāk kvalificētajiem, piemēram, palīgdarbiniekiem. Galvenā uzmanība tiek pievērsta veiktspējas novērtēšanai, individuālajai spēcīnāšanai un vadīšanas metožu ieviešanai. To var uzskatīt par saistītu ar D. Houva radikālā humānisma paradigmu, kurā cilvēki izveido savas sociālās pozīcijas nevienlīdzīgā un konfliktējošā pasaulē, kā galveno intervences metodi izmantojot apzinīguma celšanu un personīgās kontroles iegūšanu.

Šos modeļus pētot, nav grūti saskatīt kādu līdzību tam, kā tiek veikts sociālais darbs Latvijā. Joprojām gan paliek jautājums: vai mūs tas apmierina?

Šie piemēri rāda, ka Latvijā visai izteikti saskatāms otrā un trešā modeļa sajaukums jeb hibrīdmodelis, kurā, no vienas puses, sociālajā darbā notiek turēšanās pie “dominējošās sociālās sistēmas saglabāšanas, pieņemot arī ierobežojumus savai lomai un funkcijai”, bet, no otras puses, pastāv nepieciešamība rēķināties ar neoliberālo pārvaldības stilu, kas tiek ieviests sociālo pakalpojumu sfērā arī pie mums. Domājams, tāpēc ieilst I. Lāss, rakstot, ka “sociālo dienestu tendences

norāda uz pārlieku lielu institucionālo un normatīvo ietekmi, kuru “noturēt” var tikai tie sociālie darbinieki, kuri sociālā darba izglītībā ir ieguvuši stingru profesionālo socializāciju jeb mugurkaulu un, ka “daudzu sociālo darbinieku institucionālā piederība un identitāte bieži ir daudz spēcīgāka par profesionālā sociālā darba identitāti”.¹⁷

Par attīstību un identitāti

Par vissvarīgāko jautājumu I. Lāss izvērza: “Kas ir jādara, lai mēs atgrieztos attīstības, nevis regresa virzienā, pie noturīga prieka un lepnuma sajūtas ne tikai par šauriem sasniegumiem katrā institūcijā vai organizācijā, bet arī par sociālā darba profesionalitāti Latvijā kopumā, un vairākums sociālo darbinieku justu piederību, gandarījumu, skaidru identitāti un lepnumu, esot savā profesijā?”¹⁸

Atbildot uz šo jautājumu, iedrošinos atgriezties pie I. Lāss izteikuma “lai kaut kas sakustētos”. Pamats ir apgalvot, ka kustība, respektīvi, kustība kā kvalitatīvas pārmaiņas, jau notiek. Regresa¹⁹ izjūta vien jau liecina par dinamiku. Skan paradoksāli, bet regress ir attīstības kategorija.

No abām perspektīvām raugoties, – sociālā darba profesijas kā sistēmiska kopuma iekšējā konteksta un sociālekonomiskās vides kā ārējā konteksta – visiem (gan izglītotājiem, gan praktiķiem) vajadzētu censties atbrīvoties no domas, ka sociālais darbs, kas reiz radies, ir kaut kas sastindzis un nemainīgs, ka identitāte²⁰ nozīmē “būt rāmi” ar stingrām, rigidām robežām. Retorisks jautājums, izmantojot līdzību: “Vai raugoties bērnības fotogrāfijās un atskāršot, ka, laikam ejot, izmainījušies mūsu sejas vaibsti, sakām, ka esam pazaudējuši savu identitāti?”

Līdzīgi arī ar sociālā darbinieka profesiju, kura, no vēsturiskās perspektīvas raugoties, ir diezgan jauna.

Sociālā darba izpratnes transformācijas atspoguļojas definīcijās, kas mainījušās kopš sociālo darbinieku profesijas pirmsākumiem, ik reizi ietverot jaunas nozīmes, kas, metaforiski izsakoties, “ievelk jaunus vaibstus profesijas tēlā”, taču saglabā sociālā darba profesijas identitāti.

¹⁷ Lāss, I. Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa. *Sociālais darbs Latvijā*. Labklājības ministrija. 2016, 1, 33. lpp. http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/izdevums_socialaisdarbslatvija_2016_1.pdf

¹⁸ Turpat, 37. lpp.

¹⁹ Regress – *regressus* (latīņu val.) atkāpšanās, iešana atpakaļ, atgriešanās. Sk. Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. *Latīniski–latviska vārdnīca*. Rīga: Valters un Rapa, 1938.

²⁰ Identitāte – *idem* (latīņu val.) tas pats.

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

Piemēram, dažas pagājušajā gadsimtā formulētās sociālā darba definīcijas:²¹

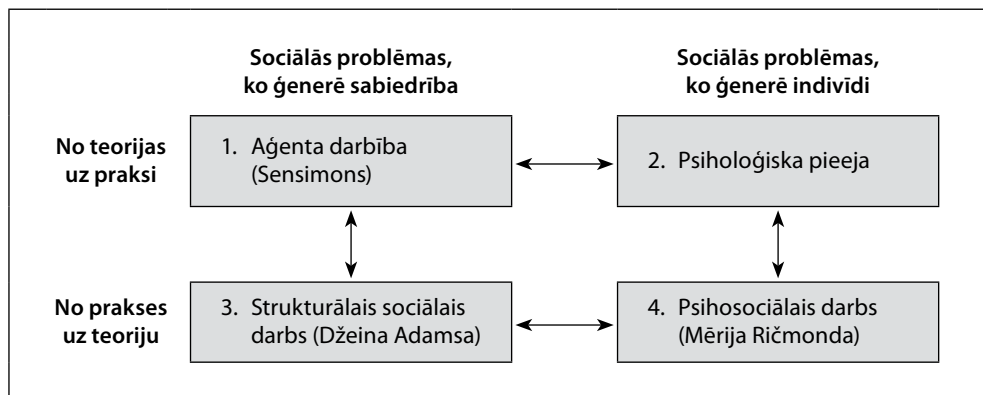
- M. Ričmondas (*M. Richmond*, 1915): sociālais darbs – prasme darīt dažādas lietas cilvēkiem un ar cilvēkiem, sadarbojoties ar tiem, lai vienlaikus sasniegtu katra paša un sabiedrības progresīvu virzīšanos;
- V. Boema (*W. Boehm*, 1958): sociālais darbs – cenšanās veicināt indivīdu sociālo darbību atsevišķi un grupās, veicot darbības, kas vērstas uz viņu sociālajām attiecībām, kas veido mijiedarbību starp cilvēku un viņa vidi, un šīs aktivitātes var iedalīt trīs funkcijās: traucēto spēju atjaunošana, individuālo un sociālo resursu nodrošināšana un disfunkcijas novēršana;
- H. Perlmena (*H. Perlman*, 1965): nodrošinot noteiktus pakalpojumus un materiālos resursus, kā arī psiholoģiski terapeitisko atbalstu un padomus, darbā ar gadījumu tiek modificēta vai nu piedzīvotā problēma, kas radusies atsevišķā gadījumā, vai arī veidi, kā persona tiek galā ar to, vai abi. Darba ar gadījumu mērķis ir atjaunot vai pastiprināt, vai pārveidot to personu un ģimeņu sociālo funkcionēšanu, kas saskaras ar grūtībām persona–persona saskarsmē vai personas un apstākļu sadursmē;
- A. Gitermena, K. Džermēna (*A. Gitterman, C. Germain*, 1976): sociālie darbinieki koncentrējas uz trīs jomu dzīves problēmām:
 - 1) problēmas un vajadzības, kas saistītas ar uzdevumiem, kas savukārt saistīti ar pārmaiņām dzīvē;
 - 2) problēmas un vajadzības, izmantojot un ietekmējot vides elementus;
 - 3) problēmas un vajadzības, kas saistītas ar starppersonu šķēršļiem, kas kavē ģimenes vai grupas darbu, jo attiecas uz pagaidu un / vai vides uzdevumiem.

Šīs definīcijas ne tikai teorētiski iezīmē sociālā darba prakses robežas attiecīgā attīstības posmā, bet arī atspoguļo profesijas identitātes apzināšanās procesu prakses un teorijas mijiedarbībā.

Prakses un teorijas mijiedarbība ir īpašs jautājums, kam jāveltī atsevišķa diskusija. Šajā rakstā, atsaucoties uz H. Soidana (*H. Soydan*) pētījumu, minēšu vēl kādu piemēru, kas uzskatāmi parāda ideju attīstību mijiedarbībā starp teoriju un praksi pirmajās sociālo darbinieku paaudzēs, no kurām esam guvuši un līdz šodienai izmantojam teorijas pamatus un priekšstatus par strukturālo sociālo darbu un psihosociālo darbu (sk. 1. att.).

Gadsimta garumā, iedziļinoties sociālo lietu kārtībā, “pārtulkojot” sociālā darba praksi konceptuālos jēdzienos, mūsdienās esam ieguvuši teorētisku izpratni, kas ir sociālais darbs attīstībā.

²¹ Soydan, H. Understanding Social Work in the History of Ideas. *Research on Social Work Practice*. 2012, 22(5), 468–480, 471.

1. attēls. Ideju attīstība mijiedarbībā starp teoriju un praksi²²

Definīcijās tiek fiksēts, kā paplašinās un diferencējas sociālā darba prakses lauks. Sociālā darba attīstība ir ceļš no praksē balstītas profesijas izpratnes līdz mūsdienu starptautiskajai definīcijai, kurā pirmo reizi sociālā darba vēsturē skaidri noteikts, ka sociālais darbs ir arī akadēmiska disciplīna.

Starptautiskās sociālo darbinieku federācijas dotā sociālo darbinieku definīcija: “Sociālais darbs ir profesija un akadēmiska disciplīna, kas veicina sociālās pārmaiņas un attīstību, sociālo saliedētību un iespēju radīšanu patstāvīgai funkcionēšanai sabiedrībā un cilvēku atbrīvi. Sociālā taisnīguma principi, cilvēktiesības, kolektīvā atbildība un cieņa pret citādību ir sociālā darba centrā. Balstoties uz sociālā darba teorijām, sociālajām un humanitārajām zinātnēm un speciālām zināšanām, sociālais darbs iesaista cilvēkus un struktūras, lai risinātu dzīves problēmas un izaicinājumus, un veicinātu labklājību.”²³

H. Soidans savā pētījumā min šādu definīciju: “Akadēmiska disciplīna ir noteikta apjoma uzkrāto zināšanu un mācīšanas apvienojuma institucionalizēta pārstāvēniecība. Akadēmiska disciplīna bieži ir formalizēta ar izglītības un pētniecības politiku, lai attīstītu un uzturētu zināšanu, prasmju un mācīšanas domēnu.”²⁴

Tas, ka šobrīd sociālie darbinieki Latvijā, šķiet, “nerunā vienā profesionālā valodā”, norāda uz nozīmju maiņu ne tikai profesijas ietvaros vien, bet

²² Soydan, H. Understanding Social Work in the History of Ideas. *Research on Social Work Practice*. 2012, 22(5), 468–480, 478.

²³ Global definition of social work. *International Federation of Social Workers*. 2014. <http://ifsw.org/>

²⁴ Soydan, H. Understanding Social Work in the History of Ideas. *Research on Social Work Practice*. 2012, 22(5), 468–480, 472.

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

plašākā sociokultūras telpā. Tādēļ labāk jāpūlas ieskatīties sabiedrības procesos un ieraudzīt pārmaiņas un likumsakarības, tās konceptualizēt un sociālā darba profesionālās valodas telpā “iniciēt” atjaunotu saturu (t. i., konstruēt saturu, kas atbilst šā brīža realitātei). Piemēram, novadu izveidošanās reģionālās reformas rezultātā sociālā darba raksturā jau tagad arvien noteiktāk iezīmējusi kopienas darba formas. Savukārt nevalstisko organizāciju attīstīšanās it kā pasaka priekšā, ka kopienas sociālajam darbam ir potenciāls. Bet sociālās saliedēšanas un iesaistes darbs kā sociālā darba uzdevums (saskaņā ar starptautisko definīciju) konceptuālā līmenī ir saistīts ar jauniem, socioloģijas teorijās labi zināmiem, bet sociālajā darbā Latvijā maz lietotiem teorētiskiem jēdzieniem, piemēram, “sociālais kapitāls”, “cilvēkkapitāls” un citiem.

Sociālā darba profesionālās identitātes apziņa veidojas un pieaug tik daudz, cik sociālā darba “akadēmiķi” un “praktiķi” spēj konceptuāli atspoguļot gan sabiedrības procesu daudzdimensionālās kompleksās pārmaiņas, kas determinē sociālā darba raksturu attiecīgā vēsturiskā laika nogrieznī, gan labo praksi.

Šeit minētie un vēl daudzi citi piemēri uzskatāmi parāda, ka gadījumos, kuros “akadēmiķi” un “praktiķi” prot intelektuāli satvert sava laikmeta garu un vajadzības, sociālā darba profesijai tiek ļauts attīstīties ļoti strauji.

Pārlūkojot situāciju Latvijā, tas jāņem vērā. Bez uzcītīgas strādāšanas ar teorētiskās un metodoloģiskās identitātes jautājumiem, metaforiski izsakoties, pastāv liela iespēja, ka tā arī dzīvosim ar sērdienības garu “mūsu “kopīgajā mājā” – sociālā darba profesijā”.

Citas mācību programmas – vajag vai nevajag

Iespējams, ka jāgatavo citas mācību programmas, bet iespējams arī, ka ne. Arī šis jautājums ir jāsaista ar sociālo pieprasījumu.

Vismaz vienā jautājumā gan sociālā darba “akadēmiķi”, gan “praktiķi” mūsu valstī, šķiet, ir līdzīgās domās, proti, ka sociālā darba prakses lauks ir saistīts ar sociālām problēmām, kuru avots ir kompleksi sabiedrības pārmaiņu un attīstības procesi. To jau bija ievērojuši domātāji pirms simts gadiem.

Valtera Grīnvuda-Biča (*Walter Greenwood Beach*) pagājušā gadsimta sākumā paustā atziņa ne vien nav novecojusi, bet ir ieguvusi apstiprinājumu mūsdienās: “Vislielākās sociālās sekas ir tām pārmaiņām, kuras:

- maina iedzīvotāju skaitu un izvietojumu;
- maina labumu pārdali;
- veido jaunus kontaktus starp cilvēkiem;
- vairo zināšanu apjomu.

Šādas pārmaiņas nes līdzī jaunas vēlmes un vajadzības un līdz ar tām – jaunus sociālos ideālus un, visbeidzot, pārveido sociālo mantojumu un sociālo kārtību.”²⁵

Dažādu sociālās attīstības trajektoriju mijiedarbība rada arīdzan sociālo problēmu variāciju daudzveidību, izkristalizējot arī jaunu sociālo pieprasījumu sociālā darba profesijā. Tas liek domāt, ka viens no iespējamajiem sociālā darba attīstības ceļiem ir starpdisciplināritāte jeb starpnozaru perspektīva.

Rīgas Stradiņa universitātē (RSU) veidojot sociālā darba studiju programmas, tieši ar to tika sākts – ar neaizpildīta sociālā pieprasījuma noskaidrošanu.

Šogad (2017) sākusies jau otrā desmitgade, kopš Rīgas Stradiņa universitātē pastāv un tiek attīstītas sociālā darba izglītības programmas. Pašreiz augstskolā tās veido atsevišķu sociālās labklājības izglītības virzienu, un sociālā darbinieka profesiju var apgūt bakalaura un maģistra studiju programmā, kā arī iespējams specializēties akadēmiskā jomā, studējot socioloģijas doktorantūras sociālās politikas un sociālā darba organizācijas apakšnozarē.

Iesākumā pirms desmit gadiem bija profesora Aivara Vētras ideja, ka, attīstot rehabilitācijas sistēmu Latvijā, speciālistu komandā paliek neaizpildīta sociālā darbinieka niša, un, lai būtu izglītotu rehabilitācijas speciālistu pilna komanda, līdzās fizioterapeitiem, ergoterapeitiem, audiologopēdiem, uztura speciālistiem un citiem, jāattīsta arī sociālo darbinieku studiju programma. Tādēļ 2005. gadā tika nodibināta Sociālā darba akadēmiskā skola. Tobrīd visai plašā sociālā darba studiju programmu konkurencē Latvijā pieteikt jaunu studiju programmu bija nopietns izaicinājums. Tika izraudzīta konceptuāli atšķirīga perspektīva – starpdisciplināritāte, apvienojot sociālā darba izglītības un prakses standartu ar pamatzināšanām medicīnas nozarē.

Akadēmiskā skola jau ir pārtapusi par Labklājības un sociālā darba katedru. Nākuši klāt jauni izaicinājumi, jaunas atbildības un uzdevumi, kuri tiek gaidīti no universitātes līmeņa augstākās izglītības iestādes struktūrvienības. Paralēli tiešajam mācību darbam nozīmīga akadēmiskās dzīves daļa tiek atvēlēta zinātnei, pētniecībai, akadēmiskā personāla kapacitātes stiprināšanai, sadarbības veidošanai profesionālās nozares laukā gan vietējā, gan starptautiskā līmenī, dodot ieguldījumu nozares attīstībā.

Pēc desmit gadu pieredzes, vērtējot studiju rezultātus un sasniegumus, var sacīt, ka toreizējā izvēle ir attaisnojusi. Studiju programmas šajā laikā kļuvušas ne vien pazīstamas, bet arī interesantas studējošajiem.

²⁵ Greenwood Beach, W. *An introduction to sociology and social problems*. Under the editorship of William F. Ogburn. Houghton Mifflin Company, 1925, 110.

L. Vilka. Sociālā darba izglītība un prakse uz attīstības ceļa

Starpdisciplinārās perspektīvas priekšrocība un galvenais ieguvums ir tas, ka studiju programmas ir atvērtas to pilnveidošanai un attīstībai un tiek pavērtas iespējas elastīgi atbildēt uz pārmaiņām sociālajā pieprasījumā. Var noteikti apgalvot, ka starpdisciplinārā perspektīva gan ievēlka jaunus vaibstus profesijas tēlā, taču nekādā gadījumā neapdraud tās identitāti.

Secinājumi

Vēlreiz atgādinot raksta sākumā minēto MK dokumentu Par profesionāla sociālā darba pamatnostādņem 2014.–2020. gadam, var secināt, ka Pamatnostādnes ir viens no labākajiem politiskajiem dokumentiem sociālā darba pastāvēšanas laikā Latvijā. Neuzsverot to, cik lieli ESF un valsts finansiālie ieguldījumi atvēlēti šajā dokumentā paredzēto dažādo aktivitāšu ieviešanai, jāielūkojas dziļāk profesijas attīstības likumsakarībās, un nākas atzīt un pieņemt to, ka Pamatnostādnes ar stāvokļa analīzi par 2010.–2011. gadu faktiski noslēdz ļoti produktīvu, reizēm pretrunīgu, bet sociālā darba profesijai ļoti nozīmīgu attīstības cēlienu. Un tā lielākais un labākais sasniegums ir nobriedusi profesionāļu paaudze, kas tiešām drīkst teikt: “Mēs esam izauguši, lai spētu runāt par problēmām.”

Vienlaikus Pamatnostādņem vajadzētu būt arī atbalsta punktam, kas dotu profesijai augstāka līmeņa paātrinājumu attīstības virzienā. Tas ir iespējams, pārvarot ikdienas rutīnu un uz pagātņi vērstu nostalgisku retoriku, vietā liekot sociālā darba profesionāļu briedumam cienīgu intelektuālu rosību.

Literatūra

1. Atbalsts sociālai drošībai. LR Labklājības ministrija. 2009. Iegūts no: <http://www.lm.gov.lv/text/1843> [sk. 18.07.2017.].
2. Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. *Latīniski–latviska vārdnīca*. Rīga: Valters un Rapa, 1938.
3. Blok, W., Hartman, J. Social work in a society under pressure, maintaining professional principles and standards. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*. 2016, 25(2), 79–86. Iegūts no: doi.org/10.18352/jsi.487 [sk. 18.07.2017.].
4. Gala ziņojums (t. sk. rekomendācijas) par profesionāla sociālā darba attīstības veicināšanu: Sākotnējās ietekmes (*ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām profesionāla sociālā darba politikas jomā. *SAFEGE Baltija*. 2012. Iegūts no: http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/07122012_gala_zinojums.pdf [sk. 18.07.2017.].
5. Global definition of social work. *International Federation of Social Workers*. 2014. Iegūts no: <http://ifsw.org/> [sk. 18.07.2017.].
6. Greenwood Beach, W. *An introduction to sociology and social problems*. Under the Editorship of William F. Ogburn: Houghton Mifflin Company, 1925.

7. Healy, K., Meagher, G. The reprofessionalization of social work: Collaborative approaches for achieving professional recognition. *The British Journal of Social Work*. March 2004, 34(2).
8. Jaunsleinis, A. Sociālā darba attīstība un tā nozīme. No: Zināšanu pārnese sociālā darba praksē: var pazīt pēc darbiem. *LR Labklājības ministrija*. 2015. 5. lpp. Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/lm_istenotie_projekti/2/nr1_zinasasanu_parnese_sept_2015.pdf [sk. 18.07.2017.].
9. Lāss, I. Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa. *Sociālais darbs Latvijā*. 2016, 1.
10. Lūse, L. Intervija ar I. Lāss: Sociālais darbinieks ir palīgs, nevis glābējs. *Sociālo darbinieku biedrība*. 2011. Iegūts no: <http://www.socialwork.lv/raksti/2011-2/socialais-darbinieks-ir-paligs-nevis-glabejs/> [sk. 18.07.2017.].
11. New social demands: the challenges of governance. *Trends in Social Cohesion*. Council of Europe Publishing. 2002, 4. Iegūts no: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/social-cohesiondev/source/Trends/Trends-04_en.pdf [sk. 18.07.2017.].
12. Ornellas, A., Spolander, G., Engelbrecht, L. K. The global social work definition: Ontology, implications and challenges. *Journal of Social Work*. 2016. Iegūts no: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468017316654606> [sk.18.07.2017.].
13. *Par profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādņem 2014.–2020. gadam*. LR Ministru kabineta rīkojums Nr. 652: pieņemts un stājas spēkā 18.12.2013. *Latvijas Vēstnesis*. 251(5057), 27.12.2013.
14. Soydan, H. Understanding Social Work in the History of Ideas. *Research on Social Work Practice*. 2012, 22(5), 468–480, 471.
15. Vilka, L. Sociālā darba profesijas attīstības specifika Latvijā. No: *Sociālo zinātņu attīstības tendences Eiropas Savienības paplašināšanās kontekstā*. Rīga: RSU, 2005.

Jānis Vētra

Augstākās izglītības potenciāls un iespējas sociālā darba speciālistu sagatavošanā

Kvalificēti speciālisti ir katras nozares viens no būtiskākajiem resursiem. Tā ir aksiomātiska patiesība, un, protams, sociālā darba joma nav izņēmums. Latvijas augstākās izglītības sistēmā sociālā darba speciālistu sagatavošanai ir izdalīts atsevišķs studiju virziens ar Nr. 24 “Sociālā labklājība”. Tas nozīmē, ka attiecīgo studiju programmu kvalitātes izvērtēšana tiek veikta nošķirti no citiem studiju virzieniem un tajā kā eksperti tiek iesaistīti šīs nozares profesionāļi. Tāpat arī izglītības klasifikācijā izglītības tematiskajā grupā Nr. 7 “Veselības aprūpe un sociālā labklājība” ir izdalīta atsevišķa izglītības tematiskā joma “Sociālā labklājība” – tas savukārt ir svarīgi ne tikai no statistikas viedokļa, bet arī plānojot un pieņemot lēmumus par valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu šīs jomas programmu īstenošanai. Tādējādi var konstatēt, ka sociālā labklājība kā atsevišķa nozare augstākās izglītības sektorā ir labi strukturēta un tās robežas skaidri iezīmētas. Sociālās labklājības studiju virzienā ir akreditētas gan pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības (īsa laika jeb koledžas), gan bakalaura, gan maģistra studiju programmas. Kopumā tas nav maz. Daudzās citās nozarēs par šādu reprezentāciju augstākās izglītības sistēmā var tikai sapņot.

Tiesa, joprojām nav atsevišķas doktora līmeņa studiju programmas. Sociālā darba pētniekiem nākas studēt vairāk vai mazāk līdzīgās doktorantūras studiju programmas, arī iegūtais doktora grāds ir kādā radniecīgā nozarē. Iemesls, domājams, ir terminoloģijas raisīts asociatīvo iespaidu konflikts Latvijas zinātnes padomes ekspertu apziņā, kas gadiem nevar akceptēt domu, ka jēdzieni “darbs” vai “labklājība”, lai arī “sociālā”, var būt zinātnes nozares vai pētniecības jomas nosaukumā. Ja nav grieķiskā “logosa” vai vismaz fizikas vai ķīmijas, tad nekā.

Par sociālā darba speciālistu izglītības struktūru var teikt, ka tā ir tuvu optimālai, turpretī struktūras efektivitātes novērtēšanai nepieciešama detalizētāka analīze.

Sociālās labklājības joma ir viena no retajām, kurā ir apstiprināts politikas plānošanas dokuments “Par profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādņem

2014.–2020. gadam” (apstiprināts ar Ministru kabineta 18.12.2013. rīkojumu Nr. 652, turpmāk – Pamatnostādnes). Šajā dokumentā tiek konstatētas vairākas būtiskas lietas, kas tieši attiecas uz cilvēkresursu nodrošinājumu sociālā darba nozarē. Piemēram, tajā norādīts, ka sociālajos dienestos nodarbināto sociālā darba speciālistu skaits (attiecībā pret iedzīvotāju skaitu) un kvalifikācija neatbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Saskaņā ar Labklājības ministrijas aprēķiniem, kas balstīti Pamatnostādnēs, izriet vairāki secinājumi: lai varētu līdz 2020. gadam nodrošināt normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi attiecībā uz kvalificētu sociālā darba speciālistu skaitu un lai nodrošinātu ilgtspējīgu profesionāla sociālā darba pakalpojumu attīstību, nepieciešams ik gadu pirmajā studiju gadā imatrikulēt 205 studentus, t. sk. 150 pamatstudijās, 50 maģistra studiju programmās un piecus doktorantūrā.

Nemot vērā, ka 2015. gadā visos studiju līmeņos un studiju gados sociālās labklājības jomā bija 126 no valsts budžeta finansētas vietas, tas nozīmē, ka Labklājības ministrijas ierosinājums paredz tuvākajos trīs gados no valsts budžeta finansēto vietu skaitu sociālās labklājības jomā kāpināt par aptuveni 80–85 %.

Labklājības ministrija ir apzinājusi situāciju augstākās izglītības sektorā: kurās augstskolās un koledžās ir akreditētas attiecīgās studiju programmas, kur ir nepieciešamie resursi un kapacitāte, lai šāds straujš no valsts budžeta finansēto vietu skaita pieaugums transformētos atbilstoši sagatavotu speciālistu pieplūdumā sociālā darba nozarē. Attiecībā uz nozares attīstībai nepieciešamo valsts budžeta vietu skaitu un to sadalījumu starp augstākās izglītības institūcijām Labklājības ministrijas un Augstākās izglītības padomes priekšstati sakrīt. Atliek tikai kāds “sākums” – atrast finanšu avotus šīs izpratnes materializēšanai.

Faktiskais stāvoklis ar valsts budžeta vietu nodrošinājumu 2016. gadā izglītības tematiskajā jomā “Sociālā labklājība” ir šāds.

Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmās ir 217 no valsts budžeta finansētas vietas (Daugavpils Medicīnas koledžā un Latvijas Universitātes Paula Stradiņa Medicīnas koledžā), t. sk. sociālajā aprūpē – 137, bet sociālajā rehabilitācijā – 80. No kopējā koledžas līmeņa valsts budžeta vietu skaita sociālās labklājības studijām atvēlēts 7,8 % vietu, kas uzskatāms par iespējām un vajadzībām atbilstošu rādītāju.

Bakalaura un profesionālajās studiju programmās ir 84 no valsts budžeta finansētas vietas (Liepājas Universitātē, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā un Rīgas Stradiņa universitātē), kas no šī studiju līmeņa valstī kopumā veido 0,48 %.

Maģistra studiju programmās ir 33 no valsts budžeta finansētas vietas (Latvijas Universitātē, Liepājas Universitātē un Rīgas Stradiņa universitātē), kas no šī studiju līmeņa valstī kopumā veido 0,74 %.

J. Vētra. Augstākās izglītības potenciāls un iespējas sociālā darba speciālistu sagatavošanā

Doktora studiju programmās, kā jau minēts, no valsts budžeta finansētu vietu nav. Svarīgi piebilst, ka doktorantūras vietu pēc būtības nav tikai divās jomās – sociālajā labklājībā, kā arī civilajā un militārajā aizsardzībā.

Sociālās labklājības virziena bakalaura un maģistra studiju programmās valsts budžeta vietu skaits ne tikai būtu, bet ir jāpalielina. Iepretim sabiedriskā sektora, t. i., valsts un pašvaldību, sociālās drošības funkciju nozīmībai, to īstenošanai atvēlētais valsts budžeta vietu skaits par pietiekamu ir uzskatāms tikai koledžās, bet augstskolās tas ir vairāk kā nepietiekams. Diemžēl pašreizējā valsts budžeta ietvaros nav jomas, no kuras atvēlēt naudu sociālajai labklājībai. Vairākos izglītības politikas plānošanas dokumentos pamatoti tiek norādīts, ka jānodrošina studijas tā sauktajās STEM jomās – dabaszinātnēs, tehnoloģijās, inženierzinātnēs un matemātikā, lai būtu kaut cik pamatotas cerības uz sekmīgu tautsaimniecības attīstību. Ņemot vērā acīmredzamo nepieciešamību nodrošināt studiju vietas arī ar adekvātu finanšu piepildījumu, ne tikai STEM jomā, bet arī citos studiju virzienos valsts budžeta vietu skaits 2016. gadā ir samazinājies. Turklāt valsts resursi tiek koncentrēti valsts dibinātajās augstskolās, lai mazinātu fragmentāciju un palielinātu investīciju izmantošanas efektivitāti.

Tās ir sliktas ziņas attiecībā uz sociālās labklājības jomas studiju programmām, kas vienlīdz plaši ir pārstāvētas gan valsts dibinātajās, gan privātajās augstākās izglītības institūcijās. Nav nekāda pamata rēķināties ar valsts budžeta līdzekļu pieaugumu no Izglītības un zinātnes ministrijas vai citu nozaru ministrijām, kuru padotībā ir augstskolas vai koledžas, budžeta programmām “Augstākajai izglītībai”. Arī privātā sektora augstskolām un koledžām rēķināties ar valsts budžeta līdzekļu piešķirumu sociālās labklājības studiju programmu īstenošanai nav pamatotu iemeslu. Lai arī MK noteikumi paredz šāda piešķiruma iespējamību, finanšu līdzekļu trūkuma apstākļos darbojas Augstskolu likuma norma, ka augstākās izglītības institūcijas finansē to dibinātājs.

Sociālā darba nozares dalībniekiem, pašvaldībām kopā ar Labklājības ministrijas amatpersonām jāizvērtē iespējas rast līdzekļus speciālistu sagatavošanai nozares rīcībā esošo resursu ietvaros. Protams, var turpināt taktiku, ko Labklājības ministrija profesionāli vairākus gadus ir realizējusi, – labklājības nozare pasūta un Izglītības un zinātnes ministrija sagatavo sociālā darba nozarei nepieciešamo speciālistu skaitu. Tā teikt, katra ministrija nodarbojas ar savām specifiskajām funkcijām. Diemžēl šī taktika nozīmē prakses aizvietošanu ar teoriju. Valsts budžetu sagatavo Ministru kabinets, kurā ir visi ministri, un augstākajai izglītībai, cik nu ir tās naudas atvēlēts, tik ir.

Tādēļ racionāli, šķiet, arī sociālā darba nozarē lūkoties pēc pieredzes citās ministrijās, kas savas nozares vajadzībām speciālistus gatavo no pašu ministriju budžeta. Tas ir iespējams gan attiecīgās ministrijas padotībā esošajās augstākās

izglītības institūcijās, piemēram, Veselības ministrijai – Rīgas Stradiņa universitātē vai Kultūras ministrijai – trīs mākslas akadēmijās, gan pasūtot speciālistus kādā no Latvijas augstskolām, kā to dara Iekšlietu ministrija Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskajā fakultātē.

Laba valsts pārvaldība ir svarīga, principi ir svarīgi, ministriju funkciju nošķirtība ir svarīga, valsts un pašvaldību lomu sadalījums ir svarīgs! Bet augstākās izglītības studiju programmu īstenošanai, arī sociālās labklājības jomā, ir vajadzīgi konkrēti un ne mazi līdzekļi. Turklāt finansējumam ir jābūt stabilam, prognozējamam, lai ieguldījumi transformētos gaidītajā efektā, proti, sociālā darba nozares veikspējas kāpumā, kuru nodrošinātu kvalificēti speciālisti pietiekamā skaitā.

Marika Lotko

Eiropas Sociālā darba skolu asociācijas aktualitātes

Eiropas Sociālā darba skolu asociācija (*European Association of Schools of Social Work, EASSW*) dibināta 1995. gadā un ir Starptautiskās sociālā darba skolu asociācijas (*International Association of Schools of Social Work, IASSW*) pārstāve Eiropā. *EASSW* apvieno vairāk nekā 300 sociālā darba izglītotājus (augstākās izglītības iestādes, fakultātes, institūcijas, programmas, kuras nodrošina sociālā darba profesionāļu izglītošanu).

Asociācijas vīzijā Eiropa tiek skatīta kā sociāli taisnīgs reģions ar augstu sociālā darba izglītības kvalitāti, kas veicina vienotību un atbalsta dažādību. *EASSW* misija ir veicināt sociālo taisnīgumu un attīstīt kvalitatīvu izglītību un apmācību, lai īstenotu sociālā darba praksi, nodrošinātu sociālos pakalpojumus un gādātu par sociālās labklājības likumdošanas realizāciju Eiropā.

EASSW uzdevumi saistīti ar izglītošanas sociālajā darbā attīstīšanu un uzlabošanu, pilnveidojot izglītības standartus sociālajā darbā; nodrošinot biedriem atbalstu semināru, darba grupu, īpašu programmu un izglītības veidā; atbalstot kopīgus kursus un reģionālās vai tematiskās tikšanās; atbalstot pētniecību sociālā darba izglītībā; ietekmējot likumdevējus sociālā darba izglītības jomā.

EASSW centralizēto darbību realizē izpildvaras komiteja, kurā strādā prezidents, viceprezidents, sekretārs, grāmatvedis un biedri (līdz 11). Izpildvaras komitejas biedri pārstāv šādas valstis: Latviju, Spāniju, Somiju, Lielbritāniju, Horvātiju, Kipru, Rumāniju, Zviedriju, Vāciju, Portugāli, Itāliju, Nīderlandi, Franciju un Turciju. Izpildvaras komitejas biedriem uzticētas kopējās sociālā darba izglītotāju intereses Eiropā, nevis atsevišķu valstu intereses.

EASSW 2015.–2017. gada perioda sasniegumi:

- 1) *EASSW* interneta vietnes jauna dizaina izveide, kas pavērusi dažādas dalības iespējas tās biedriem;
- 2) pārstrādāti un apstiprināti *EASSW* statūti;
- 3) noorganizēta konference “Social work education in Europe: Challenging boundaries, promoting a sustainable future”;
- 4) 2016. gadā izpildvaras komitejas tikšanās laikā Viļņā izstrādāts stratēģiskais plāns 2016.–2020. gadam;

- 5) EASSW biedru aptauja par stratēģisko plānu 2016.–2020. gadam;
- 6) izpildvaras komitejas locekļu darba turpināšana darba grupās stratēģiskajā plānā definēto uzdevumu izpildei.

Darba grupas tika sadalītas atbilstīgi stratēģiskā plāna uzdevumiem, un katrai grupai, ko veido atsevišķi izpildvaras komitejas locekļi, ir savs koordinators. Galvenie darba grupu darbības virzieni ir šādi: darbs ar mazo projektu pieteikumiem, interneta vietnes uzturēšana, sociālo mediju izmantošana, jauna informatīvā biļetena sagatavošana reizi ceturksnī, EASSW sadarbības ar citām asociācijām kritēriju izstrādāšana, EASSW publikāciju nodrošināšanas vadlīniju definēšana, sadarbības līgumu paraugu izveide u. tml.

Atsaucoties uz aptauju, kuras mērķis bija izzināt asociācijas biedru stratēģiskā plāna vērtējumu, tika iegūsti šādi rezultāti (atbildes tika vērtētas diapazonā no viena punkta, kas nozīmēja “ne īpaši svarīgs”, līdz pieciem – “ļoti svarīgs”). Respondenti EASSW vērtēja kā spēcīgu organizāciju, kurai ir daudz biedru (vidējais vērtējums bija 4,43 punkti); viņi uzskatīja, ka tiks radīta iespēja aktīvāk un vienkāršāk iesaistīties EASSW aktivitātēs (4,42) un ka asociācija stiprina EASSW izglītības mērķus (4,52); ka esošā komunikācija starp esošajiem un potenciālajiem biedriem tiks uzlabota (4,39); respondenti cer, ka asociācija biedriem nodrošinās atbalstu, rīkojot dažādus reģionālus pasākumus (4,32); ka rīkotā konference reizi divos gados stiprinās un uzlabos sociālā darba izglītību (4,39).

Vērtējot jomas, kuras varētu uzlabot, anketēšanas respondenti uzsvēra, ka vēlas lielāku caurspīdīgumu un biedru iesaisti lēmumu pieņemšanā, viņi vēlas rast iespēju iepazīties ar citām dalības / biedru institūcijām, kā arī viņi ieteica uzlabot interneta vietni (jaunais dizains tika prezentēts konferencē jūlijā), kurā jāpublicē sociālā darba izglītības labās prakses, EASSW jāklūst atpazīstamākam Eiropā, vēl nepieciešama detalizēta audita publikācija par finanšu izlietojumu.

2017. gada jūlijā EASSW sadarbībā ar UNAFORIS¹ organizēja konferenci “Social work education in Europe: Challenging boundaries, promoting a sustainable future”, kas notika Parīzē, un to var uzskatīt par lielāko konferenci Eiropā, kas aktualizējusi ar sociālā darba izglītību saistītus jautājumus. Konferencē piedalījās 1200 dalībnieki (sociālā darba izglītotāji, studenti un sociālo pakalpojumu saņēmēji) no 40 valstīm, pārstāvot piecus kontinentus. Konferences laikā tika organizētas 140 paralēlas sesijas, simpoziji, meistarklases, posteru prezentācijas, plenārsesijas, videoprezentācijas u. tml.

¹ Union Nationale des Acteurs de Formation et de Recherche en Intervention Sociale (franču val.) – Sociālās intervences mācību un pētījumu dalībnieku nacionālā savienība.

M. Lotko. Eiropas Sociālā darba skolu asociācijas aktualitātes

Marika Lotko (attēlā no labās) Eiropas Sociālā darba skolu asociācijas organizētajā konferencē Parīzē, Francijā

Sociālā darba izglītības jautājumiem veltītajā konferencē "Social work education in Europe: Challenging boundaries, promoting a sustainable future" 2017. gada vasarā Parīzē, Francijā

Konferencē tika aplūkotas četras galvenās tēmas:

- 1) metodoloģija, pētījumi un inovatīvā prakse sociālā darba izglītībā;
- 2) sociālā darba studiju kursu un mācību programmu attīstība;
- 3) ētiskie jautājumi – ētikas pasniegšana un ētikas pasniedzēja statuss;
- 4) strukturālie un organizatoriskie apstākļi un profesionālais statuss.

Konferences laikā tika diskutēts par vairākām aktualitātēm, piemēram, par neolibērālisma ietekmi sociālajā jomā: likumdošanu, nodrošinātiem sociāliem pakalpojumiem, ietekmi uz sociālā darba izglītību, ētisku sociālo darbinieku izglītošanu, sociālā darba izglītības harmonizēšanu (izglītības līmeņiem, studiju programmu saturu), veselības sistēmas privatizāciju, sociālā darba politizāciju un mobilizāciju, pilsoniskās savienības nozīmīgumu, sociālā darba studentu sagatavošanu praksei (viņiem nepieciešamās zināšanas, prasmes, kvalitātes, iesaistīšana aktivitāšu pasākumos), sociālā darba studiju programmu absolventu nodarbinātību, sociālo pakalpojumu privatizāciju, sociālā darba izglītības akadēmiskuma nozīmīgumu, izglītības akadēmisko aspektu kā vienu no profesionālisma pīlāriem, sociālā darba profesijas statusu, studiju laikā iegūto zināšanu pārnesei uz praksi nodrošināšanu, pētniecības stiprināšanu u. c.

Konferences tēžu grāmata jau tagad ir pieejama internetā,² kā arī konferences prezentācijas būs pieejamas EASSW interneta vietnē.

Konferences gaitā tika rīkota ģenerālā asambleja, kuras laikā tika apstiprināti jaunie EASSW statūti, ievēlēti jauni izpildvaras komitejas biedri, kā arī biedriem tika sniegta informācija par EASSW aktivitātēm. Ievēlētā amata termiņa beigšanās dēļ izpildvaras komiteju pameta kolēģi no Lietuvas, Dānijas, Portugāles, Bosnijas un Hercegovinas. Viņus aizstās kolēģi no Rumānijas, Kipras un Portugāles. Ar izpildvaras komitejas locekļiem var iepazīties EASSW interneta vietnē.³

Institūcijas vai profesionāļi, kuri vēlas kļūt par EASSW biedriem, pieteikuma formu var aizpildīt EASSW interneta vietnē.⁴ Dalība asociācijā piedāvā vairākus ieguvumus katram biedram: īpašu pieeju EASSW jaunizveidotajai interneta vietnei, kurā biedri var iegūt dažādu specializētu informāciju: publikācijas, ieteikumus un diskusijas tiešsaistē; biedri, apvienojoties komandās, var pieteikt projektus par dažādām tēmām, kas saistītas ar sociālā darba izglītību. Kopējais projekta budžets ir 6000 eiro. Dalība asociācijā dod iespēju piedalīties konferencēs, kas tiek rīkotas vienreiz divos gados, un biedriem piedalīšanās pieejama

² Social work education in Europe: Challenging boundaries, promoting a sustainable future. Paris, 2017. https://drive.google.com/file/d/0B_z6gT6kwbN7LTNsbTg3UDBDeE0/view

³ Executive Committee (EC) members. EASSW. 2017. <https://www.eassw.org/about/team/>

⁴ EASSW. <https://www.eassw.org/>

M. Lotko. Eiropas Sociālā darba skolu asociācijas aktualitātes

par izdevīgu maksu. Dalība asociācijā ļauj saņemt dažāda līmeņa konsultācijas no asociācijas izpildvaras komitejas locekļiem.

Tie interesenti, kuri vēl nav kļuvuši par asociācijas biedriem, varēja izmēģināt jaunās EASSW interneta vietnes piedāvātās iespējas un līdz 2017. gada beigām bez maksas reģistrēt savu individuālo dalību, izmantojot kupona kodu **free2017** un piesakoties interneta vietnē, kur atrodams skaidrojošs video par reģistrācijas procesu.⁵ Aktivitātes līmenis interneta vietnē būs atkarīgs no katra biedra aktivitātes un ieguldījuma. Diskusijas piedāvā iespēju radīt sociālā darba izglītotāju kopienu Eiropas līmenī, lai apspriestu dažādus jautājumus, meklētu padomus, kā arī dalītos ar labo pieredzi.

EASSW rīkotie pasākumi dod iespēju iegūt aktuālo informāciju sociālā darba izglītībā Eiropas līmenī, aktīvi piedalīties dažādās diskusijās, atrast sev piemērotāko sadarbības partneri, saņemt nepieciešamo atbalstu un padomus sociālā darba studiju programmu nodrošināšanas procesā.

Literatūra

1. EASSW. Iegūts no: <https://www.eassw.org/> [sk. 28.09.2017.].
2. Executive Committee (EC) members. EASSW. 2017. Iegūts no: <https://www.eassw.org/about/team/> [sk. 28.09.2017.].
3. How to register on our web as an individual member with coupon. EASSW. 2017. Iegūts no: <https://www.eassw.org/how-to-register-as-an-individual-member-with-coupon/> [sk. 28.09.2017.].
4. *Social work education in Europe: Challenging boundaries, promoting a sustainable future*. Paris, 2017. Iegūts no: https://drive.google.com/file/d/0B_z6gT6kwbN7LTNsbTg3UD-BDeE0/view [sk. 28.09.2017.].

⁵ How to register on our web as an individual member with coupon. EASSW. 2017. <https://www.eassw.org/how-to-register-as-an-individual-member-with-coupon/>

Daniels Markovičs

Sociālais darbs Slovākijā

Iepazīstinot ar sociālā darba attīstības svarīgākajām un raksturīgākajām iezīmēm mūsdienu Slovākijā, vispirms jāpievēršas sociālā darba pirmsākumiem, svarīgākajiem vēsturiskajiem pagrieziena punktiem, kam bijusi nozīmīga ietekme uz sociālo darbu mūsdienās un kas nostiprina mūsdienu atzinumu par sociālo darbu kā zinātnisku disciplīnu.

Šajā publikācijā tiek raksturotas galvenās profesionālās biedrības Slovākijā, t. i., asociācijas, kurās apvienojušies sociālā darba veicēji.

Ievads

Pašreizējo stāvokli sociālā darba profesijā Slovākijā var raksturot ar divējādām noskaņojuma tendencēm. No vienas puses, sociālie darbinieki ir priecīgi, jo pieņemts jauns Sociālā darba likums, no otras puses, ir manāms, ka sociālā darbinieka profesionālais statuss joprojām nav novērtēts. Sociālo darbu studējošo un universitātes absolventu skaits sasniedz tūkstošus, tomēr tikai daļa no viņiem strādā savā specialitātē.

Laikā, kad tik ļoti pieprasīti ir tehniskās un ekonomikas jomas speciālisti, arvien mazāk jauniešu piesakās sociālā darba studijām. Dažas sociālā darba vakances, piemēram, darbam ar mērķa grupām, tikai pēc mēnešiem ilgas meklēšanas tiek aizpildītas.

Šā raksta mērķis ir iezīmēt un analizēt svarīgākos sociālā darba aspektus Slovākijā, taču publikācijas apjoms ir ierobežots, tādēļ sociālā darba evolūciju centīšos atklāt galvenokārt par laiku pēc 1989. gada, kā arī raksturošu likumdošanu, praksi un izglītību sociālā darba jomā.

Šis apskats iepazīstina ar slovāku dzīvi un iestādēm, un tas balstīts galvenokārt uz slovāku bibliogrāfiskiem un informatīviem avotiem.

Sociālā darba attīstības pagrieziena punkti

Sociālais darbs Slovākijā ir cieši saistīts ar empīriskajām un intelektuālajām zināšanām, kas mantotas no tā laika, kad Slovākija bija daļa no Hābsburgu monarhijas (Austroungārijas impērijas) un Čehoslovākijas (1918.–1939. gadā un 1945.–1992. gadā). Ielūkojoties senākā pagātnē, redzams, ka par sociālo jomu

D. Markovičs. Sociālais darbs Slovākijā

liecina vairāki svarīgi vēstures avoti, kas iekļauj kristīgo mācību par mīlestību pret savu tuvāko, palīdzību cilvēkiem viņu vajadzībās un Eiropas humānismu. Sociālo darbu Slovākijā būtiski ir ietekmējusi angļu, amerikāņu un vācu pieredze.

20. gs. pirmajā pusē Čehoslovākijas pirmās republikas laikā vietējo sociālā darba definīciju formulēja Marija Krakešova (*Marie Krakešová*).¹ Ar teorētiskām un praktiskām aktivitātēm sociālo darbu atbalstīja Alise Masarikova (*Alice Masaryková*), pirmā Čehoslovākijas prezidenta Tomāša Garika Masarika (*Tomáš Garrigue Masaryk*) meita.

1948. un 1989. gads ir svarīgu vēsturisku pagrieziena punkti, kam ir liela nozīme sociālajā darbā Slovākijā.

Pēc 1948. gada, līdz ar tā saukto “darbaļaužu uzvaru”, mainījās politiskā un sociālā atmosfēra. No jauna reformētajā Čehoslovākijā, tāpat kā citviet Austrumu blokā, ielauzās sociālisms. Komunistiskās ideoloģijas pamatā bija nepieciešamība pēc kopēja īpašuma ražošanā, kam vajadzēja uzlabot darbaļaužu šķiras dzīvi un novērst sociālās problēmas.² “Centrālās plānošanas modelis, kas bija pārņemts no Padomju Savienības, tika ieviests arī sociālās politikas un sociālās aprūpes sfērā – tā toreiz sauca sociālo darbu.”³ Tika uzskatīts, ka pēc šķiru atšķirību izzušanas arī sociālās problēmas, kā kapitālisma paliekas, izzudīs. Toreiz sociālais darbs tika veikts galvenokārt uzņēmumos un veselības aprūpē. Pētniecība tika fokusēta galvenokārt uz darbu un strādāšanas apstākļiem.

Iniciatīva atjaunot izglītību sociālā darba jomā 20. gadsimta 60. gados netika politiski pietiekami atbalstīta. Tomēr 1968. gadā tika nodibināta Sociālo darbinieku biedrība (*Společnost sociálních pracovníků*), kas turpināja tās tradīcijas un darbu, ko iepriekš veica biedrība ar tādu pašu nosaukumu, – tā bija dibināta 1921. gadā, bet likvidēta 1951. gadā.⁴

Komunistu valdības krišana Čehoslovākijā notika 1989. gadā, un to dēvēja par Samta revolūciju, jo varas pārņemšana notika nevardarbīgi.

Trīs gadus vēlāk, 1993. gada 1. janvārī, Čehoslovākija pēc abpusējas vienošanās tika sadalīta Čehijā un Slovākijā. Sociālās un politiskās izmaiņas, kas notika pēc tam, diezgan būtiski ietekmēja sociālās sfēras tālāko attīstību. To pierāda gan sociālās politikas transformācija, gan citi soļi, lai uzlabotu sociālā darba praktiskos un teorētiskos aspektus Slovākijā.

¹ Brnula, P., Kodymová, P., Michelová, R. *Marie Krakešová, priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu*. Bratislava: Iris, 2014.

² Brnula, P. *Sociálna práca: Dejiny, teórie a metódy*. Bratislava: Iris, 2012.

³ Šiklová, J. Sociální práce v našem státě od druhé světové války do současnosti. In: Matoušek, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, 140.

⁴ Levická, J., Levická, K., Kovalčíková, N. et al. *Identita slovenskej sociálnej práce*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015.

Jaunizveidotajā sabiedrībā situācija bija smaga, sevišķi romu minoritātei, t. i., apmēram pusmiljonam cilvēku. Izmaiņas īpaši skāra ģimenes, un palielinājās personu ar atkarībām skaits.

Slovāku sabiedrība (populācija) noveco, un šī tendence ir līdzīga kā citviet Eiropā. Gan šīs, gan citu problēmu dēļ sociālajā darbā Slovākijā pašreiz ir lieli izaicinājumi.

Sociālais darbs kā zinātne

Sociālo darbu var uzskatīt par zinātnisku disciplīnu, praktisku nodarbošanos un akadēmiskās izpētes sfēru. Slovāku akadēmiskie spēki atbalsta globālo sociālā darba definīciju, kas tika formulēta 2014. gadā Melburnā.⁵

Sociālais darbs Slovākijā tiek uztverts kā diezgan nesen ieviesta multidisciplināra, praktiski lietojama zinātniskā joma – vienlīdz kā praktiska nodarbošanās un arī zinātnes atzars.

Sociālā darba pētnieki pievēršas galvenokārt problemātiskiem sociālajiem fenomeniem. Tie tiek aprakstīti un izskaidroti, fokusējoties uz to izcelsmes un attīstības procesiem, kā arī turpmākām izmaiņu tendencēm, to iespējamiem risinājumiem un novēršanu. Tiek pētītas un attīstītas arī sociālā darba metodes un metodoloģija, veidojot sociālā darba modeļus.⁶ Tiek izmantota sociālo zinātņu metodoloģija un kvalitatīvās, kā arī kvantitatīvās izpētes stratēģijas.

Saskaņā ar Martina Smuteka (*Martin Smutek*) un Ondreja Načeradskija (*Ondrej Načeradský*) atziņām⁷ sociālā darba izpēti var veikt visur, kur ir nepieciešams uzzināt sabiedrības vai klientu viedokļus par sociālajām vajadzībām un pakalpojumiem, kā arī tur, kur nepieciešams izpētīt sociālās iejaukšanās efektivitāti (piemēram, valsts sektorā, sabiedriskajā administrācijā (pārvaldē) vai bezpeļņas sektorā). Jāpiebilst, ka arī paši sociālie darbinieki bieži ir sociālā darba izpētes priekšmets, fokusējoties uz viņu uzskatiem un pieredzi.

Sociālisma laikā akadēmiskas sociālā darba studiju programmas nebija, tāpēc sociālā darba mācībspēku pienākumus pēc 1989. gada uzņēmās eksperti no citiem sektoriem, piemēram, no pedagogijas, psiholoģijas un andragoģijas jomas. Viņi pārstāvēja disciplīnas, kuras galvenokārt robežojas ar sociālo darbu. Viņiem pievienojās arī speciālisti no tām zinātnes jomām, kas iekļauj politiku un tiesības.

⁵ IFSW. *Global Definition of Social Work*. 2014. <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

⁶ Žilová, A. *Kapitoly z teórie sociálnej práce*. Žilina: Edis, 2000.

⁷ Smutek, M., Načeradský, O. *Metody a techniky výzkumu*. No: *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 525–530.

D. Markovičs. Sociālais darbs Slovākijā

Slovākijai ir cieša saikne ar Čehijas Republiku, tāpēc čehu ekspertu, piemēram, Oldriha Matoušeka (*Oldřich Matoušek*), Libora Musila (*Libor Musil*), Libora Novosada (*Libor Novosad*), teorētiskie darbi un prakse ietekmē sociālo darbu Slovākijā.

Par sociālā darba zinātnes attīstību Slovākijā jāpateicas universitātes un institūtu pasniedzējiem. Pieminēšu šeit tikai dažus: Štefanu Štrižeņecu (*Štefan Strieženec*, 1938–2006), kas publikācijā “Sociālā darba teorija un metodoloģija” (*The Theory and Methodology of Social Work*), kas publicēta 2005. gadā, aizstāvēja sociālo darbu kā neatkarīgu disciplīnu; Annu Tokarovu (*Anna Tokarová*, 1946–2013), kuras grāmata “Sociālais darbs” (*Sociálna práca*) joprojām ir galvenais informācijas avots sociālā darba studentiem; Jānu Gaburu (*Ján Gabura*), kurš ir sociālās padomdošanas pionieris; Annu Žilovu (*Anna Žilová*), kas ir ietekmējusi sociālā darba teoriju; savukārt Jana Levicka (*Jana Levická*) ir fokusējusies uz sociālā darba vēsturi un socioloģiju.

Sociālajā darbā ir iespējams iegūt docenta vai pat profesora akadēmisko vietu. Tas ir zinātniski pedagoģisks (akadēmisks) nosaukums. Tā piešķiršana notiek Slovākijas Republikas prezidenta pilī divas reizes gadā, un to veic pats prezidents. Taču sociālā darba nozīmīgumu joprojām laiku pa laikam apšaubā citu nozaru zinātnieki, piemēram, psihologi vai sociologi.

Visprestižākais periodiskais izdevums par sociālā darba jautājumiem čehu un slovāku vidē ir *Sociální práce / Sociálna práca*, kam ir starptautiska redakcija. Žurnāls šobrīd pretendē uz ievietošanu *Scopus a Web of Sciences* datubāzē.

Sociālais darbs kā praktiska nodarbošanās (profesija)

Sociālais darbs ir profesionāla aktivitāte, kuras uzdevums ir identificēt, atrisināt vai samazināt individuālas vai grupas (kopienas) sociālās problēmas, kā arī negatīvu vides ietekmi.

Sociālais darbs galvenokārt tiek fokusēts uz cilvēku kā indivīdu, t. i., personu, kas pati kārtu un novērtē savas grūtās situācijas risinājuma opcijas, kā arī kontrolē savu dzīvi un atbild par saviem lēmumiem. Sociālā darba kā zinātniskas izpētes lauka kontekstā cilvēks ieņem sociālās izpētes objekta vietu.⁸ Sociālais darbs aptver arī aktivitātes, kas dod iespēju klientiem attīstīt prasmes un stiprās puses, lai uzlabotu sociālo funkcionēšanu.⁹

⁸ Žilová, A. *Kapitoly z teórie sociálnej práce*. Žilina: Edis, 2000.

⁹ Ambrosino, R. et al. *Social work and social welfare. An introduction*. Brooks / Cole, Cengage Learning, 2012.

Atjaunojot sociālo darbu Slovākijā, pirmajā desmitgadē “pievienojās cīņa par profesijas pieņemšanu. Pēkšņās sociālekonomiskās izmaiņas, kas norisinājās pēc 1990. gada, nebija pietiekošas, lai skatītu visu citādā gaismā kā pirms 1989. gada novembra, lai mainītu ļaužu uzskatus (vienalga, profesionāļu vai sabiedrības kopumā).

Bija grūti panākt kādu pieņemšanas pazīmi un uzticību profesijai, kura, pēc cilvēku uzskatiem, vairumā gadījumu asociējās tikai ar administratīvo darbu, noteikumu striktu ievērošanu, kurā nebija nepieciešama speciāla izglītība un kas pildīja gandrīz tikai papilddarbību funkcijas, palīdzot kādām svarīgākām, specializētām profesijām”.¹⁰

1997. gadā Žilinā Slovākijas Sociālo darbinieku asociācija (*Asociácia sociálnych pracovníkov na Slovensku*) oficiāli pieņēma Slovākijas Republikas Sociālo darbinieku ētikas kodeksu.

Sociālo darbu Slovākijā būtiski ietekmēja nozari regulējoša likuma pieņemšana. Slovākijas Nacionālajā padomē tas tika iesniegts 2014. gada 9. jūlijā ar nosaukumu “Likums par sociālo darbu un profesionālās darbības noteikumiem ģimenes un sociālo lietu sfērā”. Likums ir spēkā kopš 2015. gada, un, pateicoties tam, tika ieviestas vairākas pārmaiņas:

- sociālā darba sfērā drīkst strādāt tikai sociālajā darbā maģistra grādu ieguvušie;
- bakalaura grāda ieguvēji var kļūt par sociālā darba asistentiem;
- paredzēts izveidot sociālo darbinieku kameru (asociāciju);
- tiek regulēti arī sociālo darbinieku mūžizglītības akreditācijas un realizācijas nosacījumi.¹¹

Diemžēl likumā ir dažas nepilnības: tiek ierobežota sociālā darba vide; sociālo darbinieku izglītībā noteikts, ka nepilna laika studijas un mūžizglītības studiju kursi ir par maksu, bet pilna laika studijas valsts universitātēs ir par brīvu; tiek pieļauta arī birokrātijas un izmaksu palielināšanās, kas saistīta ar kameras darbību un dažādu atļauju saņemšanu.

Sociālā darbinieka amata apraksts ir iekļauts Slovākijas Nacionālajā profesiju sistēmā: sociālais darbinieks (darbiniece) izskata, pēta cilvēku dzīves sarežģītās situācijas, atpazīstot viņa atkarības; sociālais darbinieks (darbiniece) koordinē un veic profesionālas aktivitātes kā sociālais padomdevējs, strādā ar klientiem ielu sociālā darba un sociālās reintegrēšanas jomā.

¹⁰ Levická, J., Levická, K., Kovalčíková, N. et al. *Identita slovenskej sociálnej práce*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, 197.

¹¹ Zákon o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov: Zákon č. 219 / 2014 Z. z. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2014-219>

D. Markovičs. Sociālais darbs Slovākijā

Sociālais darbinieks var veikt sociālo darbu kā darba ņēmējs vai ārštata darbinieks, kas uztur neatkarīgu sociālā darba praksi.

Sociālie darbinieki ir dažādās Slovākijas iestādēs. Viņi strādā sociālo pakalpojumu iestādēs, nodarbinātības dienestos, kopienu centros, slimnīcās, bērnunamos, križu un pārkvalifikācijas centros, hospisos un pēdējos gados – arī pamatskolās. Sociālajam darbiniekam, kas strādā specializētā sociālā darba sfērā, ir tiesības uz specializēta sociālā darbinieka nosaukumu.

Sociālais darbs un izglītības veidi

Sociālo darbinieku starptautiskā federācija ir noteikusi kritērijus, lai ļautu veikt sociālo praksi, – nepieciešama vismaz trīs gadu koledžā vai universitātē iegūta izglītība. Tas nozīmē, ka visiem nākamajiem sociālajiem darbiniekiem Slovākijā jābūt apguvušiem sociālā darba studiju programmu vismaz bakalaura līmenī.

Slovākijā ir vairāku pakāpju sociālā darba izglītība. Sociālajā darbā pamatizglītību iespējams iegūt atbilstīgi Starptautiskās standartizētās izglītības klasifikācijas (*The International Standard Classification of Education*, ISCE) 3. līmenim (augstākā vidējā izglītība) vidusskolā, studējot sociālā izglītotāja studiju programmu. Tā tiek apgūta četros gados arī pedagogijas vai sociālajā akadēmijā, kas piedāvā šādu studiju programmu, un studijas tiek pabeigtas, nokārtojot valsts eksāmenu, kas tiek saukts *maturita* (gradācija). Savukārt ISCE 4. pakāpes (pēc vidusskolas, bez augstākās izglītības) iegūšanai studenti var pieteikties uz sociāli juridiskajām studijām, kas ilgst divus gadus. Viņi apgūst kvalifikācijas studiju programmu un noslēgumā kārtu valsts eksāmenu, profesionālo *maturita*.

Šo programmu absolventi spēj sekmīgi strādāt ar klientiem un sadarboties ar iestādēm. Studiju programmas ir pamats tālākai profesionālajai un personiskajai attīstībai, darba inovācijām un zināšanu un prasmju padziļināšanai. Absolventi ir atvērti jaunām sociālā darba tendencēm un metodēm, tomēr viņi vēl nevar strādāt kā sociālie darbinieki. Studijas ir atbilstīga sagatavošanās universitātes izglītībai.

Sociālā darba studijas ir daļa no Slovākijas augstskolu izglītības sistēmas (ISCE 5) kopš 1990. gada. 1992. gadā vecākajā Slovākijas universitātē (*Comenius University*) Bratislavā tika nodibināta Sociālā darba nodaļa. Turpmākajā laikā jaunas nodaļas tika izveidotas arī Prešovā, Trnavā, Ružomberkā, Košicē u. c., piedāvājot bakalaura, maģistra un doktora grāda sociālajā darbā iegūšanas iespējas.

Pašlaik studenti var pieteikties septiņās sabiedriskajās universitātēs, valsts universitātē un divās privātajās augstākās izglītības iestādēs.

Dienas pilna laika studijas sabiedriskajās un valsts universitātēs ir bezmaksas. Pilna laika doktora programmas gadījumā (ISCE 6) studentam tiek garantēta

ikmēneša stipendija 556 eiro apmērā (2016. gadā). Tomēr šāds izglītības līmenis neakadēmiskā darba vidē tiek uztverts kā pārmērīgs. Neklātienē un privātajās skolās ir maksas studijas.

Bakalaura grādu var iegūt trīs gadu laikā, maģistra grādu – divu gadu laikā un doktora grādu iespējams iegūt trīs līdz četrus gadus laikā, studējot klātienē, vai piecos gados, ja students izlemj mācīties neklātienē.

Vispopulārākā no sociālā darba studiju programmām ir “Sociālais darbs”. Bakalaura grāda iegūšanai tiek piedāvātas arī citas programmas, piemēram, par preventīvo sociālo darbu, sociālo darbu veselības aprūpē, labdarību un sociālo aprūpi, sociālo darbu ar ģimenēm.

Maģistra grādu var iegūt šādās programmās: sociālais darbs, padomdošana un sociālā komunikācija un praktiskais sociālais darbs. Savukārt doktora grādu var iegūt, studējot sociālo darbu, sociālo darbu sabiedriskajā un sociālo pakalpojumu sfērā, misijas un labdarības aktivitāšu attīstību. Sociālās aprūpes un padomdevēja, kā arī sociālās pedagoģijas programmas ir līdzīgas iepriekš minētajām, taču tās neatbilst Sociālā darba likuma prasībām.

Nesen ieviestajai iespējai iegūt bakalaura grādu šajā jomā ir zems prestižs gan slovāku studentu, gan darba devēju vidū. Tādēļ vairums studējošo cenšas iegūt maģistra grādu.

Diemžēl sociālais darbs ir otrs zemāk apmaksātais darbs, lai gan tā veicējiem nepieciešama universitātes izglītība (sociālā darbinieka vidējā alga ir 586 eiro, savukārt vidējā alga Slovākijā ir 883 eiro).

Visvairāk pieprasītas sociālā darba studijas bija pirms 2011. gada. Daudzu iestāžu darbiniekiem vajadzēja iegūt universitātes izglītību, lai viņi drīkstētu turpināt strādāt. Programma tika piemērota neklātienē studijām, lai sociālo apdrošināšanas iestāžu (*Sociálna poisťovňa*) un pilsētu (pašvaldību) iestāžu darbinieki izņemtu to apgūt, kaut arī pēc programmas pabeigšanas viņi nestrādātu kā sociālie darbinieki, bet drīzāk būtu konsultanti vai menedžeri.

Sociālā darba asociācijas

Slovākijā ir vairākas asociācijas, kas apvieno palīdzības jomas profesionāļus. Svarīgākā ir Slovākijas Sociālo darbinieku un sociālā darba asistentu kamera (*Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce*).¹² Tā ir

¹² Bylaw of the Slovak Chamber of Social Workers and Social Work Assistants (Štatút Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce). *Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR*. 2015. <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/statut-komory.pdf>

D. Markovičs. Sociālais darbs Slovākijā

neatkarīga, nepolitiska, autonoma profesionālā organizācija, kas apvieno sociālos darbiniekus un sociālā darba asistentus. Tās galvenie pienākumi ir uzturēt un publicēt biedru sarakstu, aizsargāt savu biedru tiesības un intereses, kas saistītas ar darba uzdevumu veikšanas efektivitāti, biedru bezmaksas konsultēšanu sociālā darba jautājumos, atļauju un disciplināro pārkāpumu novērtēšanu, kā arī sertifikātu un universitātes diplomu verifikāciju.

Kamerai uzticēts izsniegt atļaujas autonomas prakses veikšanai. Turklāt tā izvērtē biedru priekšlikumus, ieteikumus, sūdzības, problēmas, iekšējos noteikumus un sociālā darbinieka un sociālā darba asistenta ētikas kodeksu.

Tās svarīgāko uzdevumu lokā iekļauta arī sociālo darbinieku un sociālā darba asistentu profesionālā statusa aizsardzība, palīdzība šī darba sociālās vērtības palielināšanai un veicināšanai, izdodot sociālā darba prakses regulas un uzsverot tā augstos standartus, komentējot likumus un citus stratēģiskus dokumentus, kā arī izvērtējot neatkarīga sociālā darbinieka tālākizglītību.

Par kameras biedriem var kļūt tikai praktiski strādājoši sociālie darbinieki un sociālā darba asistenti. Sociālā darba pasniedzēji nevar kļūt par kameras biedriem.

Sociālā darba pasniedzēju un sociālā darba iestāžu darbinieku nodaļa apvienota Sociālā darba izglītotāju asociācijā (*Asociácia vzdelávateľov v sociálnej práci*).¹³ Grupas mērķis ir paplašināt savu biedru teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas sociālā darba sfērā.

Asociācijas biedri ir pasniedzēji un doktorantūras studenti, kas strādā nodaļās, kur studē nākamie sociālie darbinieki. Asociācijai vēl ir šādi uzdevumi: komunikācija ar sabiedriskās administrācijas aģentūrām, izglītības standartu izveide un inovācija, to uzraudzība un ieviešana izglītības sistēmā, ekspertu uzskatu apstrāde, izveidojot, ieviešot un ievērojot noteiktos standartus.

Darbojas arī Supervizoru un sociālo padomdevēju asociācija (*Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov*),¹⁴ kas palīdz paplašināt profesionālās zināšanas un praktiskās iemaņas sociālā darba sfērā, atbalstot izglītību un organizējot mācības un izdevējdarbību. Tā apvieno cilvēkus, kas darbojas kā uzraugi un asistējošie profesionāļi.

¹³ Bylaw of Association of Social Work Educators (Stanovy Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci na Slovensku). AVSPSR. 2015. <http://avpspr.weebly.com/>

¹⁴ Bylaw of Association of supervisors and social counsellors (Stanovy Asociácie supervízorov a sociálnych poradcov). ASSP. 2000. <http://www.assp.sk/>

Secinājumi

Jaunais sociālā darba likums, Sociālo darbinieku un sociālā darba asistentu kameras izveide, kā arī jaunākajās zinātniskajās monogrāfijās pausto atziņu izmantošana sociālajā darbā ir palīdzējusi paaugstināt sociālā darba statusu Slovākijā.

Pēdējā dekādē liels izaicinājums bija internacionalizēt Slovākijas sociālā darba sistēmu, un droši var teikt, ka šī tendence vēl palielināsies.

Vēl viens svarīgs izaicinājums ir pārliecināt sabiedrību, ka darbs, kuru veic sociālie darbinieki, ir svarīgs, un palīdzēt palielināt tā vērtību, lai profesionāļi, kas šajā sfērā strādā ar lepmumu un atbildību, tiktu novērtēti.

Literatūra

1. Ambrosino, R. et al. *Social work and social welfare. An introduction*. Brooks/Cole, Cengage Learning, 2012.
2. Brnula, P., Kodymová, P., Michelová, R. *Marie Krakešová, priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu*. Bratislava: Iris, 2014.
3. Brnula, P. *Sociálna práca: Dejiny, teórie a metódy*. Bratislava: Iris, 2012.
4. Bylaw of Association of Social Work Educators (Stanovy Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci na Slovensku). AVSPSR. 2015. Iegūts no: <http://avspsr.weebly.com/> [sk. 12.06.2017.].
5. Bylaw of Association of supervisors and social counsellors (Stanovy Asociácie supervízorov a sociálnych poradcov). ASSP. 2000. Iegūts no: <http://www.assp.sk/> [sk. 12.06.2017.].
6. Bylaw of The Slovak Chamber of Social Workers and Social Work Assistants (Štatút Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce). *Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR*. 2015. Iegūts no: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/statut-komory.pdf> [sk. 12.06.2017.].
7. IFSW. *Global Definition of Social Work*. 2014. Iegūts no: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> [sk. 22.05.2016.].
8. Levická, J., Levická, K., Kovalčíková, N. et al. *Identita slovenskej sociálnej práce*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015.
9. Národná sústava povolání: Sociálny pracovník – karta zamestnania. *Národná sústava povolání*. 2014. Iegūts no: http://www.sustavapovolani.sk/karta_zamestnania-496563/ [sk. 22.05.2016.].
10. Šiklová, J. Sociální práce v našem státě od druhé světové války do současnosti. In: Matoušek, O. a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, 139–154.
11. Smutek, M., Načeradský, O. Metody a techniky výzkumu. In: *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 525–530.
12. Zákon o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov: Zákon č. 219 / 2014 Z. z. Iegūts no: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2014-219> [sk. 22.05.2016.].
13. Žilová, A. *Kapitoly z teórie sociálnej práce*. Žilina: Edis, 2000.

Lolita Vilka

Vasaras skola: sociālās uzņēmējdarbības potenciāls sociālās iekļaušanas veicināšanai

Vasaras skola 2017. gada jūlijā bija viena no praktiski orientētām aktivitātēm Valsts pētījumu programmas projektā “Sociālo un politisko transformāciju trajektorijas Latvijā pēckrīzes periodā”. Projekta īstenotāji – Rīgas Stradiņa universitātes Labklājības un sociālā darba katedras un Socioloģijas un psiholoģijas katedras docētāji, kā arī viņu sadarbības partneri – Vidzemes Augstskolas kolēģi.

Sociālā integrācija, nodarbinātība un apmācība ir atslēgvārdi sociālajām problēmām, kuru risināšana ir aktuāla vairākām sociālajām grupām mūsu sabiedrībā: jauniešiem bezdarba situācijā un ar nepietiekamām zināšanām un prasmēm, ilgstošiem bezdarbniekiem darbspējīgā vecumā, pirmspensijas vecuma cilvēkiem, personām ar garīga rakstura traucējumiem un veselības stāvokļa dēļ ierobežotām funkcionēšanas spējām un personām ar dažādām sociālās funkcionēšanas grūtībām.

Sociālie darbinieki un sociālie pedagogi ik dienu savā darba praksē saskaras ar šo sociālo grupu pārstāvjiem, piesaistot resursus un meklējot risinājumus situācijas uzlabošanai, tāpēc jaunu pieeju un metožu apgūšana arvien ir profesionāļu vitāla vajadzība. Tā noteica nepieciešamību uz Vasaras skolu aicināt tieši šo jomu speciālistus no visiem novadiem. Vasaras skolas norisi atbalstīja Tukuma novada Sociālais dienests.

Latvijā sociālā uzņēmējdarbība sākusi attīstīties nesen, lai gan daudzās valstīs šajā ziņā ir uzkrāta bagātīga pieredze un veikti daudzi pētījumi par sociālās uzņēmējdarbības ietekmi uz sociālo problēmu risināšanu. Dažādu sociālo uzņēmumu tipu un veidu starpā Eiropas valstīs īpaša nozīme ir tiem sociālajiem uzņēmumiem, kuru mērķis ir veicināt nodarbinātību, personas ar nodarbinātības problēmām integrējot darba vidē.

EKOSOC-LV Vasaras skolas mērķis bija veidot interaktīvu platformu zināšanu un pieredzes apmaiņai, meklējot jaunus skatpunktus profesionālās kapacitātes bagātināšanai starp profesionāļiem. Tika arī meklētas atbildes uz aktuāliem jautājumiem: kā šīs pieredzes iespējams pārņemt Latvijas apstākļos un vai esam gatavi inovatīviem risinājumiem sociālo pakalpojumu attīstīšanā?

L. Vilka. Vasaras skola: sociālās uzņēmējdarbības potenciāls sociālās iekļaušanas veicināšanai

Savukārt Vasaras skolas (tās moto: sociālās uzņēmējdarbības potenciāls sociālās iekļaušanas veicināšanai) tematiskais vadmotīvs bija šāds: darbs, nodarbinātība un nodarbināmība, darītspēja, mācīšanās un sociālā uzņēmējdarbība.

Darbā iekļaujoši sociālie uzņēmumi (*work integration social enterprises*) palīdz pārvarēt pārejoša bezdarba situācijas (piemēram, Portugālē, Beļģijā); rada pašu finansētas darbavietas (Francijā); sekmē profesionālo integrāciju (piemēram, subsidēšanas instrumentu lietošana tika un tiek praktizēta Portugālē, Zviedrijā, Īrijā, Beļģijā) un sociālos uzņēmumus, kas veicina nodarbinātību ar socializāciju produktīvas aktivitātes veidos (Francijā, Beļģijā, Spānijā). Jāpiebilst, ka socializācija produktīvas aktivitātes veidos tiek orientēta uz cilvēkiem ar psiholoģiskām vai sociālām problēmām, kā arī personām ar izteiktiem funkcionāliem traucējumiem, kuru dēļ šie cilvēki nevar atrast darbu atvērtā darba tirgū.¹

Vasaras skolas "Sociālās uzņēmējdarbības potenciāls sociālās iekļaušanas veicināšanai" radošā nodarbība "Sociālās inovācijas sociālai uzņēmējdarbībai"
Šlokenbekā 2017. gada jūlijā

¹ Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation: An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States. UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2008, 26. http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/inclusive_development/social_enterpriseanewmodelforpovertyreductionandemploymentgenera.html

L. Vilka. Vasaras skola: sociālās uzņēmējdarbības potenciāls sociālās iekļaušanas veicināšanai

Latvijā viena no svarīgām sociālo pakalpojumu attīstīšanas stratēģijām ir deinstitucionalizācija, kas – paralēli sociālajai uzņēmējdarbībai – bija arī viens no Vasaras skolas tematiem, un ar savu pētījumu rezultātiem par šo tēmu iepazīstināja Anna Broka un Hanna Mihailova (Vidzemes Augstskola, VA). Bet diskusijā par sociālās uzņēmējdarbības sasaistīšanu ar deinstitucionalizāciju savu redzējumu izklāstīja Gatartas pansionāta direktors, sociālā darba maģistrs Aivars Damroze (RSU), saskatot sociālo darbu sociālā uzņēmuma modelī kā vienu no iespējamām risinājumiem, kas varētu ļaut cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem atteikties no no institucionālās aprūpes un pamazām savu funkcionēšanas spēju robežās sākt dzīvot patstāvīgi. Sociālās uzņēmējdarbības ieguvums ir ne tikai darbavietu radīšana, kas ir svarīgs resurss deinstitucionalizācijas īstenošanā, bet arī (interpretējot sociālā kapitāla terminos) sociālās uzņēmējdarbības pieeja, kas vairo piederības sajūtu, atbildību un abpusējību, un savā ziņā tā ir pat vissvarīgākā, lai nodrošinātu cienīgu, patstāvīgu dzīvi personām ar garīga rakstura traucējumiem, integrējoties kopienā.

Vasaras skolas programmā bija ietvertas pētījumu rezultātu prezentācijas un diskusijas, radošās darbnīcas un institucionālās vizītes. Vasaras skolu vadīja Ilvija Razgale (RSU).

Vasaras skolas programma

Pētījumu rezultātu prezentācijas:

- Sociālās politikas transformācija Latvijā pēckrīzes periodā (F. Rajevska, VA);
- Darītspējas pieeja un iekļaujoša darba tirgus teorētiskie modeļi” (T. Lāce, RSU);
- Nodarbināmības faktors nodarbinātības problēmu risināšanā (L. Vilka, RSU);
- Darba vidē balstītu mācību ieviešana Latvijā (L. Golča, VA);
- Sociālās investīcijas pirmsskolas izglītībā (L. Kūle, K. Reima, VA);
- Sociālie pakalpojumi un risinājumi darbā ar personām, kurām ir vājas sociālās (dzīves) prasmes, un personām ar intelektuāliem traucējumiem (A. Broka, H. Mihailova, VA);
- Sociālā uzņēmība un sociālais uzņēmums sociālajā darbā: izaicinājums sociālajiem darbiniekiem (L. Vilka, RSU);
- Sociālās uzņēmējdarbības modelis Raunas novadā (A. Damroze, RSU absolvents, pansionāta “Gatarta” direktors);
- Latvijas Samariešu apvienības piedāvāto sociālo pakalpojumu iespējas pašvaldībās (V. Kleinbergs, Latvijas Samariešu apvienība);
- Ceļā uz ilgtspēju (E. Viļķina, biedrība “Cerību spārni”).

L. Vilka. Vasaras skola: sociālās uzņēmējdarbības potenciāls
sociālās iekļaušanas veicināšanai

Radošās darbnīcas:

- interaktīva darbnīca “Ideju banka” (U. Meiberga, RSU absolvente);
- “Ziepju gatavošanas ABC – no vaļasprieka līdz uzņēmējdarbībai!” (A. Ābele, RSU);
- darbnīca pie zāļu sievas “Mohito” (E. Paidere, SIA “Jaundūri” darbiniece);
- interaktīva lekcija “Permakultūru viedā saimniekošana” (G. Jēkabsons, permakultūru eksperte).

Institucionālās vizītes un pieredzes apmaiņa:

- grupu dzīvoklis sociālo pakalpojumu centrā “Mežrozītes” Irlavā;
- dienas aprūpes centrs “Saimē” un “Saimīte” Tukumā;
- Valguma Baskāju taka – uzņēmējdarbības piemērs.

Valsts pētījumu programmas “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)” pasākums.

Inese Strauta, Lolita Vilka

Sociālais darbs darba vidē nodarbināmības veicināšanai

Kopsavilkums

Jau pagājušā gadsimta pēdējā ceturksnī darba pienākumu un ģimenes dzīves līdzsvarošanas problēma daudzās pasaules valstīs tika aktualizēta ne vien darba socioloģijas pētījumos, bet arī sociālā darba jomā. Šā jautājuma aktualitāte tika argumentēta ar straujām pārmaiņām industriālajā sektorā: “Sociālo darbinieku pašreizējā ieinteresētība “darba pasaulē” un pieaugošās nodarbinātības iespējas šajā jomā ir ekonomisko, politisko, sociālo, demogrāfisko un juridisko mainīgo spēku saspeles sekas pēdējo divdesmit gadu laikā.”¹

Šī raksta nolūks ir iepazīstināt ar sociālā darba pieredzi ražošanas (industriālajā) sektorā pasaulē un rosināt sociālos darbiniekus uz sociāli inovatīviem risinājumiem nodarbināmības veicināšanā dažādām sociālām grupām.

Sievietes ar bērniem ir viena no tām sabiedrības grupām, kam pastāv augsts sociālās ievainojamības risks. Rūpes par bērniem un mājas dzīves pienākumi bieži ir izšķiroši faktori, kas nostāda māti nevienlīdzīgu iespēju pozīcijās attiecībā pret pārējiem sabiedrības locekļiem.

Raksts ir balstīts uz pētījumu “Sieviete darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma” (2016), kurā tika pētīti nosacījumi un pakalpojumu nepieciešamība, lai veicinātu sievietes nodarbināmību pēc bērna kopšanas atvaļinājuma.

Atslēgvārdi: nodarbināmība, darba pienākumu un ģimenes dzīves līdzsvarošana, nodarbināmības barjeras, darba vides sociālais darbs.

¹ Straussner, S. L. A. Occupational Social Work Today: An Overview. In: *Occupational Social Work Today*. NY: The Haworth Press, Inc., 1990, 1-17.

Ievads

Sociālā darbinieka profesijā konceptuāls pamatjēdziens ir “cilvēks vidē”. Darba vide ir viena no vietām, kura saistīta ar ļoti nozīmīgu cilvēka dzīves daļu, jo darbs ir svarīgu materiālo un nemateriālo vajadzību nodrošināšanas pamatā. Taču bieži vien darbu grūti savienot ar personiskajām vai ģimenes interesēm un vajadzībām.

Pārdomas raisa arī fakts, ka no 2010. līdz 2016. gadam palielinājies to cilvēku skaits, kas strādā divos darbos (no 37,5 tūkstošiem līdz 51 tūkstotim), blakusdarbā pavadot līdz 20 un vairāk darba stundām nedēļā.²

Darba un ģimenes dzīves līdzsvarošanas jautājums pēdējo desmit gadu laikā Latvijā kļūst arvien aktuālāks.³

Viena no īpaši izteiktām mūsdienu iezīmēm ir sieviešu lomas palielināšanās industrijā jeb t. s. darbaspēka feminizēšanās.⁴ Saprotams, ka šī tendence ierosina plašu problēmu loku, tostarp dzimumu līdztiesības jautājumu un sievietes spēju savienot darba un ģimenes dzīvi.

Nodarbināmības terminoloģija un aktualitāte

Darba un ģimenes dzīves sabalansēšana ir atkarīga no daudziem faktoriem: darba kultūras, personiskiem, vides faktoriem, resursiem, pakalpojumiem u. tml. To mijiedarbība var vairot spriedzi darbā vai ģimenē, vai abos. No nodarbinātības skatpunkta raugoties, šie faktori bieži kļūst par nodarbināmības barjerām, dažkārt radot situācijas, kurās darbs un ģimenes dzīve kļūst nesavienojami. Pētījumi apstiprina, ka darba–ģimenes vai ģimenes–darba konflikti, kas rodas, pārklājoties darba pienākumiem ar lomām ģimenē, pozitīvi korelē ar stresu ģimenē un darbā.⁵

² Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2016. gadā. Statistisko datu krājums. *Centrālā statistikas pārvalde*. Rīga, 2017. http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_17_darbaspēka_apsekojuma_galvenie_raditaji_2016_gada_17_00_lv_en.pdf

³ Korpa, V. *Darba un ģimenes dzīves saskaņošana privātā sektora organizācijās: promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.; Traubergs, M. Labklājības ministrijas preses konferencē un seminārā “Darba un ģimenes dzīves līdzsvars Latvijas darba tirgū” prezentācija par TNS pētījumu Darba un ģimenes dzīves saskaņošana, 13.05.2016.

⁴ Googins, B. *Work / family conflicts: Private lives-public responses*. New York: Auburn. No: Bargal, D. *Occupational social work roles: The Future Development of Occupational Social Work. Social Services in the Workplace: Repositioning Occupational Social Work in the New Millennium*. The Haworth Press, Inc., 2000, 139–156.

⁵ Kulik, L., Liberman, G. *Work–Family Conflict, Resources, and Role Set Density: Assessing Their Effects on Distress Among Working Mothers*. *Journal of Career Development*. 2010, 40(5), 445–465.

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē
nodarbināmības veicināšanai

Termins “nodarbināmība” (*employability*) plaši tiek lietots nodarbinātības politikā kopš pagājušā gadsimta 90. gadiem. Bet šā termina vēsturiskā sākotne ir rodama Lielbritānijā, Vācijā, Francijā un ASV jau pagājušā gadsimta 50. gados, kad to lietoja dažādos kontekstos, piemēram, attiecinot nodarbināmības jēdzienu uz personām ar funkcionāliem ierobežojumiem iepretim darba tirgus prasībām, vai arī cits piemērs – interaktīva nodarbināmība (*interactive employability*) –, atzīstot darba devēja lomu personas adaptēšanās procesā darba vidē.⁶

Ronalds Makkvaidis (*Ronald McQuid*) un Kolins Lindsijs (*Colin Lindsay*) izdala savstarpēji saistītus trīs galvenos komponentus, kas ietekmē cilvēka nodarbināmību:

- 1) individuālos faktoros;
- 2) personīgos apstākļus;
- 3) ārējos faktoros.⁷

Individuālie faktori ietver pamata prasmes un personas kompetenci, personīgie apstākļi – vairākus sociālekonomiskā konteksta faktoros, kas saistīti ar cilvēka sociālajiem un sadzīves apstākļiem. Ārējie faktori ietver šādus nodarbināmību ietekmējošus faktoros: darbaspēka pieprasījumu, ar nodarbinātību saistītos sabiedriskos atbalsta pakalpojumus u. c.

Termins “nodarbinātība” (*employment*) galvenokārt raksturo darbavietu piedāvājumu, savukārt “nodarbināmība” tiek attiecināta uz spēju pieņemt un realizēt šo piedāvājumu.

Nodarbināmība nozīmē – derīgs nodarbināšanai, Longmena Biznesa angļu vārdnīcā šis apzīmējums tiek skaidrots ar šādu piemēru: “Uzņēmēji ir atbildīgi par to, lai strādājošie ilgstoši saglabātu nodarbināmību.”⁸

Nodarbināmība ir arī viens no elastdrošības rādītājiem.⁹ Terminā “elastdrošība” tiek apvienots elastīgums un drošība. Elastdrošība atspoguļo centienus saskaņot darba devēja elastību ar indivīda drošību.¹⁰

⁶ McQuaid, R. W., Lindsay, C. The Concept of Employability. *Urban Studies*. February 2005, 42(2), 197–219, 200–202.

⁷ Turpat, 200.

⁸ *Longman Business English Dictionary*. New ed. Pearson Education Limited, 2007, p. 176.

⁹ *Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju nodarbināmības uzlabošana Latvijā: ekspertīze*. Garciems: Economic prognosis centre, 2013. http://www.lbas.lv/upload/stuff/201311/ekonomiski_aktivo_iedzivotaju_nodarbinamibas_uzlabosana.pdf

¹⁰ Saltana, R. Dž. *Elastdrošība: ietekme uz mūžilgu karjeras atbalstu*. Jiveskiles Universitāte, Somijas Izglītības pētniecības institūts, 2011–2012. http://viaa.gov.lv/files/news/19710/flexi-curty_elgpn_concept_note_ronald_finalize_ts_9.pdf

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē
nodarbināmības veicināšanai

1. tabula. Personu grupas ar pastāvīgām problēmām iekļauties darba tirgū un to raksturojums¹¹

Nestrādājošas mātes ar mazu bērnu (11%*)	Mazizglītoti, laukos dzīvojoši vīrieši, apgādnieki (11%*)	Labi izglītotas mātes, kas nestrādā (6%*)
25–39 gadi	30–39 gadi	30–39 gadi
Precējušās, dzīvo kopdzīvē	Precējušies, dzīvo kopdzīvē	Precējušās
	Darba pieredze ≥ 10 gadi	Darba pieredze ≥ 10 gadi
Augstākā izglītība	Ļoti zema izglītība	Augstākā izglītība (galvenokārt)
Bērni līdz 6 gadu vecumam	Bērni līdz 6 gadu vecumam	Bērni
Lauku iedzīvotājas	Lauku iedzīvotāji	Pilsētu iedzīvotājas
Partneris strādā	Partnerē nestrādā	Partneris strādā

* Procenti no personu kopskaita, kurām ir pastāvīgas problēmas iekļauties darba tirgū.

Latvijā ir izstrādāts dokuments “Par iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādņem 2015.–2020. gadam”¹², un tajā, raksturojot personu grupas ar pastāvīgām problēmām iekļauties darba tirgū, atzīmētas vairākas sociālās grupas, kurās viens no indikatoriem ir šāds: bērni ģimenē un nestrādājoša māte (sk. 1. tab.).

Šeit pieminēto nodarbināmības faktoru saistība ar elastdrošību, kā arī šeit minētās personu grupas ar problēmām iekļauties darba tirgū liek domāt arī par sociāli inovatīvu pakalpojumu pieaugošu vajadzību darba pienākumu un ģimenes dzīves līdzsvarošanai, lai sekmētu sievietes, kurām ir bērni, nodarbināmību.

Sieviete darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma

Valsts pētījuma programmas projektā “Sociālo un politisko transformāciju trajektorijas Latvijā pēckrīzes periodā” Rīgas Stradiņa universitātē (RSU) tika veikti vairāki pētījumi, tostarp sociālā darba maģistres Ineses Strautas pētījums “Sieviete darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma”. Šā pētījuma mērķis bija noskaidrot sievietes ar bērnu kā darba ņēmējas nodarbināmības apgrūtinājumus

¹¹ Saltana, R. Dž. *Elastdrošība: ietekme uz mūžilgu karjeras atbalstu*. Jiveskiles Universitāte, Somijas Izglītības pētniecības institūts, 2011–2012, 18. att. http://viaa.gov.lv/files/news/19710/flexicurity_elgpn_concept_note_ronald_finalize_ts_9.pdf.

¹² *Par iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādņem 2015.–2020. gadam*. Ministru kabineta rīkojums Nr. 244. Rīga, 12.05.2015. <https://likumi.lv/ta/id/273969-par-ieklausosas-nodarbinatibas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam>

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē nodarbināmības veicināšanai

pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Pētījuma rezultātā diskusijai kā inovatīvs atbalsta risinājums tika piedāvāta darba vides sociālā darba perspektīva.

Rīgā un Pierīgā tika izraudzīti septiņi mazie uzņēmumi (darbinieku skaits – aptuveni 50 algotu darbinieku), 12 vidējie (aptuveni 250 darbinieku) un 10 lielle uzņēmumi (aptuveni 500 darbinieku), kuros darba attiecībās atradās potenciālās respondentes. Tika aptaujātas 100 šo uzņēmumu (iestāžu) darbinieces, t. i., sievietes ar bērniem, kuras atgriezušās darbā pēc bērna kopšanas atvaļinājuma līdz bērna trīs gadu vecuma sasniegšanai.

Pētījumā tika izmantota arī Latvijas Republikas tiesībsarga izstrādātā anketa, kura tika lietota tiesībsarga pētījumā 2012. gadā. Nemērķtiecīgas atlases veidā papildus tika aptaujātas 100 sievietes, kuras nestrādā autoru iepriekš izraudzītajos uzņēmumos (iestādēs). Šāda pieeja deva iespēju salīdzināt izmaiņas pēdējo piecu gadu laikā. Kopā pētījumā piedalījās 200 sievietes. Vidējais respondentu vecums bija apmēram 32 gadi.

Šajā rakstā atspoguļota neliela daļa no iegūtajiem rezultātiem, kas ilustrē darba pienākumu un ģimenes dzīves līdzsvarošanas problēmu, kuru nepieciešams risināt.

Apkopojot uzņēmumos strādājošo 100 sieviešu atbildes par pašsajūtu pēc atgriešanās darbā, viņu teiktais apstiprināja, ka 69 % aptaujāto sieviešu ir priecīgas par atgriešanos darbā, daļēji izjūt prieku 25 % sieviešu. Tomēr 6 % aptaujas dalībnieču atzina, ka nepriecājas par atgriešanos darbā. Sieviešu atbildes, ka daļēji izjūt prieku vai neizjūt prieku atgriezties darbā, norāda, ka trešdaļa aptaujāto sieviešu ar bērniem apzinās gaidāmās grūtības apvienot darbu un rūpes par bērniem.

Savukārt piektdaļa (20 %) sieviešu atbildēja, ka jūtas nedrošas par savu darbavietu, par nedrošības iemesliem minot, ka vēl nav beidzies pārbaudes laiks, ka mūsdienās nevar justies droši. Tiek minēta arī darba devēja nelabvēlīga attieksme, bērna bieža slimošana, pārmaiņas uzņēmuma vadībā, neatbilstīga izglītība, pašas vēlme dzīvē kaut ko mainīt, sezonāls darbs, konkurence, nepatika pret savu darbu.

Ikdienā savienojot algotu darbu ar bērna aprūpi, 29,5 % sieviešu sastopas ar emocionālām problēmām (grūti koncentrēties darbam, jo domas ir par bērnu); 26,7 % ir finansiāla rakstura problēmas (piemēram, dārgi aukles pakalpojumi, pēkšņi, neparedzēti izdevumi – zāļu iegādei bērnam u. tml.); 14,3 % sieviešu skar nesaprotosa darba devēja attieksme; 12,4 % sieviešu nācies mainīt darbu bērna dēļ. Tiek minēti šādi iemesli: saspringts darba grafiks, pārāk gara darbdiens un nepietiekams brīvais laiks, ko veltīt bērnam, nepietiekamas sociālās garantijas, neizdevīgs teritoriālais izvietojums – darbs pārāk tālu no mājām, problēmas laikā izņemt bērnu no bērnudārza; komandējumi, kuri neapmierina ne māti, ne bērnu. 37 % sieviešu atzīmēja, ka viņām nepietiek laika, lai parūpētos par sevi. Tika arī jautāts, vai raizes par darbavietas saglabāšanu ietekmē sieviešu lēmumu par

nākamā bērna radīšanu. Apstipriņošas atbildes tika saņemtas 33 % gadījumu. Tātad gandrīz trešdaļa aptaujāto uztraucas par savas darbavietas saglabāšanu. Tas ir nedrošības rādītājs un demogrāfiju bremsējošs faktors.

Pēc iegūtajiem datiem var secināt, ka tendence atgriezties un iekļauties darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma sievietēm ir tad, kad bērns sasniedzis 1,5–1,7 gadu vecumu, kas arī sakrīt ar laiku, kad sievietes darbavietā vairs netiek saglabāta, jo likums to neparedz.

Sociālais darbs ražošanas (industriālajā) sektorā

Latvijā šobrīd sociālie darbinieki nav tiešā veidā iesaistīti nodarbinātības problēmu risināšanā. Taču daudzās valstīs (Vācijā, Austrālijā, Izraēlā, Nīderlandē, Indijā, ASV) jau vairāk nekā 70 gadu pastāv specializācija “darba vides sociālais darbinieks”, kurš pievēršas to problēmu risināšanai, kas rodas darba vidē.¹³

Literatūras avotos darba vides sociālais darbinieks tiek saukts arī par industriālo (*industrial*) un nodarbinātības (*occupational*) speciālistu, bet dažkārt arī par personāla sociālo darbinieku (*personal social worker*). Šie nosaukumi tiek lietoti sinonīmu nozīmē. Šajā rakstā nodarbinātības (*occupational*) sociālais darbinieks tiek dēvēts par darba vides sociālo darbinieku.

Darba vides sociālo darbu (*occupational social work*) plašā nozīmē var definēt kā specializētu sociālā darba praksi, kurā tiek risinātas cilvēka un darba kopienas sociālās vajadzības, lietojot dažādu intervenci, kuras mērķis ir veicināt optimālu pielāgošanos starp atsevišķām personām un vidi, kurā tās atrodas. Šajā kontekstā nodarbinātības sociālais darbinieks var pievērsties plaša spektra individuālām un ģimenes vajadzībām, attiecībām organizāciju iekšienē un plašākiem jautājumiem par attiecībām darba sfērā sabiedrībā kopumā.¹⁴

1959. gadā Sociālo darbinieku starptautiskās federācijas (*International Federation of Social Workers, IFSW*) Dortmundes sanāksmē tika apspriests starptautiskas studiju grupas ziņojums par personāla sociālā darbinieka funkcijām un darba metodēm (*Report of the International Studygroup on the Function and Working Methods of the Personnel Social Workers*).¹⁵ Jautājums par personāla sociālo darbinieku bija kļuvis aktuāls straujo industrializācijas procesu izraisīto pārmaiņu

¹³ Iversen, R. R. Occupational social work and job retention supports: An international perspective. *International social work*. SAGE. 1998, 44(3), 342.

¹⁴ Ranjana, S. Social Work in Industrial Sector. *Indira Gandhi National Open University*. <http://www.ignou.ac.in/upload/bswe-02-block4-unit-19-small%20size.pdf>

¹⁵ Report of the International Studygroup on the Function and Working Methods of the Personnel Social Workers. *IFSW*. http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_34833-6.pdf

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē nodarbināmības veicināšanai

dēļ. Mehanizācija, racionalizācija, kā arī automātisko iekārtu ieviešana ražošanā un urbanizācija acīmredzami ietekmēja cilvēku dzīvi tā, ka “dzīve un attiecības starp cilvēkiem arvien vairāk un vairāk aizvirzījās prom no dabas un bija kļuvušas sarežģītākas. [...] Tas radīja nepieciešamību pievērsties “cilvēka faktoram”.”¹⁶

Saskaņā ar Dortmundes ziņojumu (1959) sociālajam darbam industrijā ir trīs mērķi:

- 1) palīdzēt jebkurai personai vai personu grupai pielāgoties darba situācijai un apmierināt darba vides prasības (problēmas, kas rodas šiem indivīdiem vai arī grupām, var būt izraisītas vai rasties darba vidē, kā arī darba situāciju nelabvēlīgi var ietekmēt apstākļi, kas neizriet no darba situācijas);
- 2) rosināt vadību pielāgot darba situāciju darbinieku sociālajām vajadzībām;
- 3) palīdzēt darba “kopienai” kopumā funkcionēt labākā veidā.¹⁷

Cilvēkresursi ir vissvarīgākais jautājums katrā ražošanas organizācijā, tāpēc visdažādākajās komponentēs, kas uz tiem attiecas, rūpnieciskā uzņēmumā individualizēta uzmanība tiek pievērsta arī personiskām problēmām. Palīdzība darbiniekiem uzturēt dzīves kvalitāti gan darbavietā, gan mājās arvien biežāk tiek izvirzīta par vadības un arodbiedrību mērķi.

Šajā kontekstā sociālā darba profesijas pārstāvji tiek aicināti sniegt dažādus pakalpojumus. Sociālā darba prakses robežas ir jāpaplašina no “uz personu centrētā” līdz “viens pret vienu” sociālā darba robežām. Par potenciālo izmaiņu mērķi praktiķim un klientiem būtu jāuzskata darba vides elementi.¹⁸

Arvien pieaugošais sieviešu darba īpatsvars darba tirgū, no vienas puses, un sieviešu pienākumi pret ģimeni, no otras puses, liek respektēt tādas ļoti nozīmīgas faktorus kā bērnu aprūpe, elastīgs darba laiks, transports nokļūšanai no darba un uz darbu, alga, kompensācijas, u. tml. “Darbaspēka feminizācija un pieaugošais duālas karjeras ģimeņu īpatsvars (trīs no četrām) radīs ievērojamu spiedienu uz darbavietām, lai palīdzētu rast risinājumus bērnu un atkarīgo aprūpējamo aprūpes funkcijām, kurās sievietes joprojām uzņemas nesamērīgu atbildību.”¹⁹

¹⁶ Report of the International Studygroup on the Function and Working Methods of the Personnel Social Workers. *IFSW*. http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_34833-6.pdf

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Cheeran, M. T., Joseph, G., Renjith, T. A. Scope of social work profession in industrial establishment. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*. 2015, vol. 4, 8. <http://www.garph.co.uk/IJARMSS/Aug2015/18.pdf>

¹⁹ Googins, B. Work / family conflicts: Private lives-public responses. New York: Auburn. No: Bargal, D. Occupational social work roles: The Future Development of Occupational Social Work. *Social Services in the Workplace: Repositioning Occupational Social Work in the New Millennium*. The Haworth Press, Inc., 2000, 139–156.

Literatūras avotos visbiežāk tiek minētas šādas problēmas darba vidē, ar kurām saskaras strādājošie un kuru risināšanā iesaistās darba vides sociālie darbinieki:

- stress;
- vardarbība darbavietā;
- seksuāla uzmākšanās;
- arodveselības apdraudējumi;
- strādājošo un ģimeņu garīgā veselība;
- strādājošu vecāku problēmas.²⁰

Darba vides sociālajā darbā tiek lietotas dažādas formas un pieejas.

Saskaņā ar S. L. A. Straussneres (*Straussner*) tipoloģiju darba vidē tiek praktizēti un attīstīti pieci darba vides sociālā darba modeļi:

- pakalpojumu modelis strādājošiem (*employee service model*);
- patērētāju pakalpojumu modelis (*consumer service model*);
- korporatīvās sociālās atbildības modelis (*corporate social responsibility model*);
- strādājošo / darba organizācijas pakalpojumu modelis (*employee / work organization service model*);
- ar darbu saistīts publiskās politikas modelis (*work-related public policy model*).²¹

Darba vides sociālā darbinieka iejaukšanās tiek vērsta uz organizācijām un to darbiniekiem, sagaidot, ka sociālā darba praktiķi sniegs konsultācijas, kas dos ieguldījumu darba organizācijā un politikas formulēšanā, kas atbilst strādājošo fiziskajai un garīgajai veselībai, kā arī sociālajām vajadzībām.²²

Darba vides sociālā darbinieka iejaukšanās ir raksturojama kā divu dimensiju aktivitātes. Viena tiek attiecināta uz trim mērķa grupām: strādājošiem, darba vietas pārraugiem (supervizoriem) un korporatīvo vadību, bet otra – raksturo intervences satura jomas. Darba vides sociālā darbinieka profesionālais raksturojums ietver šādas profesionālās lomas: konsultants, konstruktīvs konfrontētājs, brokeris, advokāts, mediators, skolotājs / treneris, novērtētājs / analītiķis, programmu attīstītājs un plānotājs, kopienas analītiķis un plānotājs, sarunu vadītājs.²³

²⁰ Cheeran, M. T., Joseph, G., Renjith, T. A. Scope of social work profession in industrial establishment. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*. 2015, 4, 8. <http://www.garph.co.uk/IJARMSS/Aug2015/18.pdf>

²¹ Straussner, S. L. A. Occupational Social Work Today: An Overview. In: *Occupational Social Work Today*. NY: The Haworth Press, Inc., 1990, 1–17.

²² Bargal, D. Occupational social work roles: The Future Development of Occupational Social Work. *Social Services in the Workplace: Repositioning Occupational Social Work in the New Millennium*. The Haworth Press, Inc., 2000, 139–156.

²³ Straussner, S. L. A. Occupational Social Work Today: An Overview. In: *Occupational Social Work Today*. NY: The Haworth Press, Inc., 1990.

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē
nodarbināmības veicināšanai

Sociālā darba ieviešana biznesa uzņēmumos un organizācijās apvieno centienus veidot darba kultūru, kas balstās uz cilvēkkapitāla kā būtiskākā resursa efektīvu izmantošanu, ar rūpēm un uzņēmuma un strādājošo interešu simetrijas uzturēšanu.

Viedokļi par nodarbināmības veicināšanu

Vai Latvijas sabiedrībā ir vieta darba vides sociālajam darbiniekam? Sievietes nodarbināmība darba tirgū pēc atgriešanās no bērna kopšanas atvaļinājuma atkarīga no dažādiem sadzīves faktoriem. Ja šie faktori traucē iedibināto darba attiecību modelim, rodas “gaidu plaisa”²⁴ starp darba ņēmēju un darba devēju.

Pētījums apstiprina, ka darba attiecībās starp darba devēju un darba ņēmēju māti bieži vien izveidojas grūti savienojamas vai pat nesavienojamas intereses un mērķi. Sievietes nodarbināmība galvenokārt ir atkarīga no tā, kā izdodas līdzsvarot darba pienākumus ar ģimeni, ar bērna aprūpes pienākumiem. Pētījuma autore tikās ar jomas ekspertiem Pēteri Leiškalnu un Aiju Barču, un Pēteris Leiškalns uzskata: lai “saglabātu saikni ar darba devēju un iespēju robežās arī uzturētu algota darba attiecības”, jānodrošina atbalsta pasākumi.

To, ka mātes nodarbināmības jautājums tiešām ir problemātisks, saprot gan sievietes, gan darba devēji. To apstiprina arī eksperti. Pētījums parāda, ka sociālo jautājumu uzslāņojums darba attiecībām ir spēcīgs faktors, kas atstāj negatīvu iespaidu ne vien uz sieviešu nodarbināmību pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, bet tas arī provocē diskriminējošas attieksmes un neiecietības izpausmes darba vidē.

Sociālo jautājumu uzslāņojumu iespējams mazināt ar pašu sieviešu izglītošanu un atbilstošu, pat pilnīgi jaunu pakalpojumu piedāvāšanu, piemēram, bērna pieskatīšanas iespējām – auklīti un bērnu istabu (mazos un / vai vidējos uzņēmumos); bērnu istabu un / vai uzņēmuma bērnodārzu (vidējos un lielos uzņēmumos). Tas būtu augsts labklājības rādītājs uzņēmumā. Eksperts P. Leiškalns norāda, ka šāda pieredze Latvijā jau ir bijusi – Augusts Dombrovskis (1845–1927, biedrības “Ziemeļblāzma” dibinātājs) savā laikā šādu atbalsta iespēju saviem darbiniekiem ir praktizējis. Iespējams, ka šis ieteikums darba devējiem būs noderīgs labās prakses vēsturisks piemērs.

Eksperts P. Leiškalns uzskata, ka ir svarīgi ir saglabāt saikni ar darba devēju un iespēju robežās arī uzturēt algota darba attiecības (piemēram, turpinot strādāt ceturtdaļu slodzes, ja to pieļauj darba specifika). Tomēr pats eksperts arī iezīmē

²⁴ Vilka, L., Pelse, I. Deficiency of employability capacity. *SHS Web of Conferences* 2. 2012. Rīga Stradiņš University. https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2012/02/shsconf_shw2010_00039.pdf

problēmu, kas ar to saistās: “Šeit, protams, ir problēma saistībā ar darba normatīvo regulējumu, kad gadījumā, ja mamma kaut vienu stundu nedēļā strādā, tad viņa zaudē 70 % no vecāku pabalsta. Tātad – situācija no šīs puses ir nenormāla.”

Ideja par darba vides sociālo darbinieku, kurš varētu risināt sociālās problēmas, kas rodas darba dēļ un kļūst par nodarbināmības barjerām, ekspertus dara piesardzīgus. Tomēr P. Leiškalns piebilst: “Es pat pieļauju domu, ka, ja viens kārtīgs cilvēks uzrakstītu vienu kārtīgu projektu, tad to varētu uz noteiktu laiku palaist, jo, ja šādi cilvēki būtu, kas būtu kā vidutāji, mediatori – sistēmas analīzes viņš veic uz vietas un saprot to. Kāpēc ne, ja saprot, ko tas dos, mamma ir apmierināta, bērni aug veselīgāki.”

Savukārt eksperte Aija Barča joprojām paliek pie sociālo darbinieku klasiskās pienākumu un uzdevumu izpildes: “Nezinu, vai tas varētu būt sociālais darbinieks, jo tad viņam būtu jābūt tādai īpašai kvalifikācijai. Viņš varētu būt kā ģimenes asistents vai ģimenes konsultants. Es nezinu, vai ar māmiņu vien pietiktu. Kā strādā sociālie darbinieki – pamatā komandā, ja strādā ar ģimeni, tad droši vien jau vajadzētu karti uzzīmēt tai ģimenei, kas ir atbalsta personāls, kas varētu arī palīdzēt jaunajai māmiņai – vecmāmiņas vai krustmātes...”

Pētījuma gaitā bija arī ierobežojumi. Sieviešu ar bērniem nodarbinātība ir diezgan sensitīvs jautājums, to apspriežot darba devēju un darba ņēmēju attiecību kontekstā. Ar to izskaidrojama darba devēju rezervētā attieksme sieviešu pēc bērna kopšanas atvaļinājuma problēmjautājumu noskaidrošanā šī pētījuma gaitā.

Sociālo problēmu risināšana arvien bijusi sociālo darbinieku kompetencē. Šis pētījums parāda, ka darba attiecības ir jauna problēmu zona, kurā atklājas vajadzība strādāt ar sociālā darba metodēm.

Secinājumi

Darba vides sociālais darbinieks kā mediators, konsultants, izglītotājs, advokāts – tā ir vispārpieņemta prakse daudzās pasaules valstīs. Sociālā darbinieka lomu sociālo jautājumu un darba attiecību līdzsvarošanā atbalsta arī šī pētījuma dalībnieces.

Šī raksta autore ir pārliecināta, ka sociālā darba profesionālo robežu paplašināšanai sociālo jautājumu līdzsvarošanā ar darba vides attiecībām ražošanas sektorā ir reāls sociāls pieprasījums un darba vides sociālā darba funkcijai, varbūt arī kā specializācijai, nākotnē ir perspektīva.

Kompetents, lojāls un ar dzīvi apmierināts darbinieks uzņēmumam vienmēr nesīs pozitīvu ieguldījumu un sekmēs uzņēmuma attīstību ne tikai saistību vārdā, ko uzņēmies darba ņēmējs, parakstot darba līgumu, bet arī personiskās izaugsmes vārdā.

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē nodarbināmības veicināšanai

Darba devēja pretimnākšana un atbalsts liks darba ņēmējam justies novērtētam, kas ir svarīgs priekšnoteikums darba ņēmēja darba atdeves maksimālai sasniegšanai – līdz ar to arī uzņēmuma izaugsmei. Darba vides sociālā darbinieka uzdevums būtu sekmēt šos procesus, lai ieguvēji būtu gan darba devēji, gan darba ņēmēji.

Neticēšā veidā arī kāds darba devējs rosināja darba attiecības aplūkot vispusīgi, sniedzot komentāru pētījuma laikā: “Aptverti visi ikdienas jautājumi un problēmas, bet praktiskajā dzīvē notiek dažādi. Pirmkārt, cik tālu mēs atrodamies no lielajiem, apdzīvotajiem centriem, kādas problēmas tad ir nepieciešams risināt, darbavietu nodrošinājums. Māte ir viss! Tā ir nākotnes būtība!”

Pētījuma laikā kļuva skaidrs, ka sociālo problēmu uzslāņojumi strādājošām sievietēm ar bērniem nav saistāmi tikai ar atgriešanos darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Vēl vairāk –, bērniem pieaugot, pieaug arī vecāku atbildība, t. sk. sievietes, rūpes un atbildība par bērniem. Tas būtu pieteikums jaunam pētījumam, kas skaidrotu atbildes uz jautājumiem, kā atbalstīt ģimeni, kurā aug pirmskolas un sākumskolas bērni.

Darba un ģimenes dzīves līdzsvarošanas jautājums nebūt nav ierobežojams tikai ar sievietes nodarbināmību, bet tas jāaplūko plašākā ģimenes labklājības kontekstā.

Literatūra

1. Bargal, D. Occupational social work roles: The Future Development of Occupational Social Work. *Social Services in the Workplace: Repositioning Occupational Social Work in the New Millennium*. The Haworth Press, Inc., 2000, 139–156.
2. Cheeran, M. T., Joseph, G., Renjith, T. A. Scope of social work profession in industrial establishment. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*. 2015, 4(8). Iegūts no: <http://www.garph.co.uk/IJARMSS/Aug2015/18.pdf> [sk. 17.05.2016.].
3. Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2016. gadā. Statistisko datu krājums. *Centrālā statistikas pārvalde*. 2017. Iegūts no: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_17_darbaspeka_apsekojuma_galvenie_raditaji_2016_gada_17_00_lv_en.pdf [sk. 11.08.2017.].
4. *Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju nodarbināmības uzlabošana Latvijā: ekspertīze*. Garciems: Economic prognosis centre, 2013. Iegūts no: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201311/ekonomiski_aktivo_iedzivotaju_nodarbinamibas_uzlabosana.pdf [sk. 15.06.2015.].
5. Googins, B. Work / family conflicts: Private lives-public responses. New York: Auburn. No: Bargal, D. Occupational social work roles: The Future Development of Occupational Social Work. *Social Services in the Workplace: Repositioning Occupational Social Work in the New Millennium*. The Haworth Press, Inc., 2000.
6. Iversen, R. R. Occupational social work and job retention supports: An international perspective. *International social work*. SAGE. 1998, 44(3).

I. Strauta, L. Vilka. Sociālais darbs darba vidē
nodarbināmības veicināšanai

7. Korpa, V. *Darba un ģimenes dzīves saskaņošana privātā sektora organizācijās: promocijas darbs: socioloģijas nozare*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.
8. Kulik, L., Liberman, G. Work-Family Conflict, Resources, and Role Set Density: Assessing Their Effects on Distress Among Working Mothers. *Journal of Career Development*. 2010, 40(5), 445–465.
9. *Longman Business English Dictionary*. New ed. Pearson Education Limited, 2007.
10. McQuaid, R. W., Lindsay, C. The Concept of Employability. *Urban Studies*. February 2005, vol. 42, 2.
11. *Par iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādņem 2015.–2020. gadam*. Ministru kabineta rīkojums Nr. 244. Rīga, 12.05.2015. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/273969-par-iekļaujotas-nodarbinatibas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam> [sk. 22.08.2017.].
12. Ranjana, S. Social Work in Industrial Sector. *Indira Gandhi National Open University*. Iegūts no: <http://www.ignou.ac.in/upload/bswe-02-block4-unit-19-small%20size.pdf> [sk. 17.05.2016.].
13. Report of the International Studygroup on the Function and Working Methods of the Personnel Social Workers. *IFSW*. 1959. Iegūts no: http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_34833-6.pdf [sk. 10.10.2017.].
14. Saltana, R. Dž. *Elastdrošība: ietekme uz mūžilgu karjeras atbalstu*. Jiveskiles Universitāte, Somijas Izglītības pētniecības institūts, 2011–2012. Iegūts no: http://viaa.gov.lv/files/news/19710/flexicurity_elgpn_concept_note_ronald_finalize_ts_9.pdf [sk. 17.06.2015.].
15. Straussner, S. L. A. Occupational Social Work Today: An Overview. In: *Occupational Social Work Today*. NY: The Haworth Press, Inc., 1990.
16. Vilka, L., Pelse, I. Deficiency of employability capacity. *SHS Web of Conferences* 2. 2012. Rīga Stradiņš University. Iegūts no: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2012/02/shsconf_shw2010_00039.pdf [sk. 11.06.2017.].

Pētījums valsts pētījumu programmā “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)”.

Jeļena Hodakovska-Migunova

Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Kopsavilkums

Cilvēkdrošība ir arī tautas ilgtspējīgas attīstības faktors. Ilgtspējīgas attīstības stratēģijas būtība un kritērijs ir nodrošināt iztiku visiem ilgu laiku. Šai stratēģijai – īpaši valsts līmenī – jākoncentrējas trim galvenajiem uzdevumiem, t. i., nabadzības samazināšanu, darbavietu radīšanu un sociālo integrāciju, īsi sakot, – līdzdalību.¹

Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam ir teikts: “Sociālie pakalpojumi ir iekļaujošu izaugsmi veicinošs faktors, jo tajos ieguldītie līdzekļi sekmē cilvēkkapitāla attīstību, tādējādi sniedzot vidēju un ilgtermiņa atdevi kā ekonomiskā aspektā, tā individuālā un sabiedrības līmenī kopumā”.²

1998. gadā stājās spēkā Administratīvi teritoriālās reformas likums, kurā tika paredzēts, ka, apvienojot pašvaldības plašākās administratīvās teritorijās un īstenojot solidaritātes principu resursu pārdalē, varēs izveidot administratīvās teritorijas ar vietējām pašvaldībām, kuras spēs ekonomiski attīstīties un nodrošināt kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu.

Atslēgvārdi: Tukuma novads, sociālais dienests, sociālie pakalpojumi, teritoriālā reforma.

Ievads

Novadu izveide Latvijā bija gan izaicinājums, gan emocionāli pretrunīgs process. Veidojot Tukuma novadu un izvērtējot stiprās un vājās puses, bija šaubas un nedrošība par pagastu apvienošanās lietderīgumu. Bažas bija abpusējas: Tukuma

¹ *Human Development Report*. New York: Oxford University Press, 1994. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf

² Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2013. http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates2/lmpam_290713_sp.pdf

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

pilsētai par to, ka būs “jādalās” ar pagastiem un, iespējams, tāpēc jākļūst par zaudētāju, savukārt pagastiem, kas pieraduši dzīvot savos “mazos kolektīvos”, tagad vajadzēja apvienoties un kļūt par daļu no kaut kā liela, zaudējot savu patstāvību.

Kopš 2009. gada 1. jūlija Tukuma novada pašvaldība ir vienota administratīvi teritoriāla vienība, kuras sastāvā ir Tukuma pilsēta, Degoles, Džūkstes, Irlavas, Jaunsātu, Lestenes, Pūres, Sēmes, Slampes, Tumes un Zentenes pagasts. Bijušo 10 pagastu pārvalžu vietā tika izveidotas piecas pagastu pārvaldes, apvienojot pa divām pagastu pārvaldēm, – Tumes un Degoles pagasta pārvalde, Slampes un Džūkstes pagasta pārvalde, Pūres un Jaunsātu pagasta pārvalde, Sēmes un Zentenes pagasta pārvalde, Irlavas un Lestenes pagasta pārvalde. Tukuma novada administratīvais centrs ir Tukuma pilsēta. Tukuma novada teritorijas platība ir 1194 km². Pēc platības Tukuma novads ir lielākais novads Rīgas plānošanas reģionā un vienpadsmitais lielākais Latvijā.³

Krīzes gadu (2008–2011) grūtības bija izaicinājums un reizē arī pārbaudījums jaunizveidotajiem novadiem, to skaitā Tukuma novadam.

Sociālo pakalpojumu infrastruktūras pārveide pēc reformas

Tukuma novada izveide ir ietekmējusi visus Tukuma pilsētas un tuvējo pagastu pašvaldību iekšējos procesus, arī sociālo pakalpojumu organizēšanu. Līdzīgi, kā radās Tukuma novads, veidojās arī Tukuma novada pašvaldības aģentūra “Tukuma novada sociālais dienests” (turpmāk tekstā – Tukuma novada sociālais dienests), kurā tika apvienots Tukuma pilsētas sociālais departaments un 10 pagastu sociālie dienesti (precīzāk – 10 sociālie darbinieki). Bet kopš 2009. gada novembra Tukuma novadā sociālie pakalpojumi un sociālā palīdzība tiek organizēta visam novadam pēc vienlīdzīgiem noteikumiem un solidāri. Apvienojoties novadā, tika domāts par iedzīvotāju labklājību un sociālo pakalpojumu pieejamību arī pagastu iedzīvotājiem. Juris Šulcs⁴: “No sociālās sfēras skatoties, ļoti būtiski bija tas, ka mēs pielīdzinājām sociālos pakalpojumus, tādus, kādi ir bijuši Tukuma pilsētā. Nevis Tukuma pilsētai mēs nodzinām lejā, kādi ir bijuši atsevišķos pagastos.”⁵

³ Tukuma novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2033. gadam, 9. lpp. http://www.tukums.lv/images/stories/2015.gads/Domes_s%C4%93des/gala_lemumi/Tukuma_novada_Strategija_2014dec_web_1.pdf

⁴ Juris Šulcs – ilggadējs gan Tukuma pilsētas, gan Tukuma novada domes priekšsēdētājs, šobrīd – Saeimas deputāts.

⁵ Citāts no šā raksta autore nepublicētas intervijas, veicot pētījumu maģistra darba izstrādei.

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Kopš reformas ir pagājuši septiņi gadi, un lietderīgi un vērtīgi bija izpētīt reformas rezultātā izveidotā Tukuma novada attīstību, noskaidrot, vai septiņu gadu garumā Tukuma novadam ir izdevies pilnveidot un attīstīt sociālos pakalpojumus, padarīt tos pieejamākus un iedzīvotāju vajadzībām atbilstošus. Svarīgi arī noskaidrot, kā novadā jūtas iedzīvotāji, vai pagastu apvienošana ir attaisnojusies.

Novada izveidošana un lauku teritoriju iekļaušana novadā ir radījusi jaunu situāciju pārvaldes un administrēšanas līmenī, kā arī veicinājusi vajadzību pēc jaunām pieejām un metodēm sociālajā darbā. Kopienas darba pieeja, kas vērsta uz vietējās sabiedrības sociālās iesaistes un līdzdalības aktivizēšanu, tagad kļūst par vienu no vadošajām, veidojot novada politiku. Palielinās novada teritoriālo pārstāvniecību loma, lemjot, kādas ir vajadzības un problēmas, kādi mērķi jānosaka un kā virzīties, lai novads attīstītos, kādus sociālos pakalpojumus ieviest un nodrošināt u. tml. Tādēļ Tukuma novada pašvaldības sociālo pakalpojumu attīstība pētījumā tika aplūkota no kopienas koncepcijas skatpunkta.

Viens no galvenajiem izaicinājumiem jaunizveidotajā Tukuma novadā sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sistēmas veidošanā bija lauku teritoriju iekļaušana vienotā pakalpojumu un palīdzības plānošanas un realizēšanas struktūrā.

Līdz 2009. gada 1. novembrim sociālie pakalpojumi un sociālā palīdzība atradās katra pagasta pārvaldes atbildībā. Katrā pagastā strādāja sociālais darbinieks. Sociālais darbinieks bija pagasta pārvaldes vadītāja pakļautībā, un sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības organizēšanas un nodrošināšanas kārtība bija noteikta katra pagasta saistošajos noteikumos.

Pēc reformas Tukuma pilsēta kļuva par novada centru, kura pārraudzībā un atbildībā pievienotas 10 lauku teritorijas. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sistēmas izveidošana balstījās uz Tukuma pilsētas domes administrācijas struktūrvienības – Sociālā departamenta – pārstrukturēšanu. 2009. gadā Tukuma novada dome nolēma izveidot Tukuma novada pašvaldības aģentūru “Tukuma novada sociālais dienests” un noteikt, ka aģentūrai darbība jāuzsāk 2009. gada 1. novembrī.

Kopš 2009. gada Tukuma novada sociālajā dienestā notika darbinieku rotācija un citas būtiskas izmaiņas, t. i., notika sociālo darbinieku specializācija (sociālais darbinieks, kas atbildīgs par lauku teritoriju; darbam ar personām ar atkarības problēmām; darbam ar veciem cilvēkiem; darbam ar ģimenēm ar bērniem pirmsskolas izglītības iestādēs; darbam ar ģimenēm ar bērniem; psihosociālajam darbam) un tika attīstīti jauni sociālo pakalpojumu veidi.

Izveidojoties novadam, paplašinājās apkalpojamā teritorija, piemēram, attālums no Tukuma līdz Zentenes pagastam ir aptuveni 24 km, līdz Pienavai (Džūkstes pagastā) apmēram 33 km, un darbojās 10 teritoriālie centri. Sociālā darba organizēšanā viens no galvenajiem bija jautājums, kā aptvert visa novada

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

iedzīvotāju vajadzības, kā organizēt pakalpojumu pieejamību lauku teritorijās? Vai pierastās sociālā darba mikrometodes pietiekami atbilst jaunajai situācijai?

Atbildes uz šiem jautājumiem rodamas pašā reformas būtībā: decentralizējot varu, pašvaldībām (novadiem) tika deleģēta atbildība par vietējo ļaužu dzīvi un teritoriju attīstību.

Kādi mērķi jāizvirza, kurā virzienā jādarbojas, lai izprastu iedzīvotāju vajadzības un problēmas, kurus sociālos pakalpojumus ieviest un nodrošināt? Šo jautājumu risināšana galvenokārt atkarīga no tā, kā veidojas sadarbība starp lauku teritorijām un pilsētu, starp dažādām institūcijām un kā norit iedzīvotāju sociālā iesaiste un aktivitātes.

Tukuma novads kā kopiena

Tukuma novads attīstās atbilstīgi vienotai stratēģijai. Tāpēc, analizējot Tukuma novada sasniegtos rezultātus sociālās labklājības jomā, novads šajā pētījumā tika interpretēts kopienas terminos.

Kopiena kā sociāla sistēma spēcīgi ietekmē cilvēku domu un darbības virzienu. Kopiena var būt aprūpējoša, kopjoša vide, un tā spēj nodrošināt pamatus indivīda un ģimeņu sociālam, ekonomiskam un emocionālam atbalstam, un arī pretēji – kopiena var būt naidīga vieta, kur pastāv nevienlīdzība, kas būtiski “nepareizi” ietekmē indivīdu un ģimeni.⁶

Kopienas izpratne var veidoties, balstoties uz kopienas novērtēšanu. Pēc novērtējuma iespējams secināt par vajadzību daudzumu, kas pastāv kopienā, un pieejamiem kopienas resursiem, un vērtībām, kas spētu apmierināt pastāvošās vajadzības. Tieši izpratne par vajadzībām un resursiem var tik izmantota, lai stratēģiski plānotu un nodrošinātu svarīgus, veiksmīgus un savlaicīgus pakalpojumus.⁷

Būtiski ir ņemt vērā katras kopienas “īpašās vajadzības”, piemēram, Tukuma novads vieno 10 pagastus un pilsētu. Katrs pagasts ir kā kopiena ar savu vēsturisko mantojumu, teritoriju, cilvēku savstarpējām attiecībām. Tie pakalpojumi, kas nepieciešami vienā pagastā, ne vienmēr ir nepieciešami citā. Tādēļ, lai lietderīgi attīstītu nepieciešamos pakalpojumus un piesaistītu “vajadzīgos” un noderīgos resursus, jāveic kopienas izpēte, paturot prātā situāciju novadā un valstī kopumā.

⁶ Hardcastle, D. A., Powers, P. R., Wenocur, S. *Community Practice: Theories and Skills for Social Workers*. 2nd ed. Oxford, 2004, 5.

⁷ *Conducting a Community Assessment*. Strengthening nonprofits: A Capacity Builders Resource library, 2010, 4. http://strengtheningnonprofits.org/resources/guidebooks/Community_Assessment.pdf

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Kopienas novērtēšana un izpēte ir kopienas sociālā darba daļa, kurā sociālais darbinieks ir vidutājs jeb mediators starp “varu” – pašvaldību – un katra iedzīvotāja interesēm. Balstoties uz kopienas izpēti un kopienas vajadzību apziņāšanu, var veiksmīgi plānot nākotnes aktivitātes, nepieciešamības gadījumā – attīstīt sociālos pakalpojumus, kas kalpo kā resurss vajadzību apmierināšanai. Taču galvenais kopienas izpētes ieguvums ir iespēja “aizsniegt” un sadzirdēt katru cilvēku novadā.

Darbs ar kopienu ir sociālā darba būtība, tā kodols. Parasti tas asociējas ar kopienas organizāciju un aktivitātēm. Sociālais darbs ar kopienu ir tikpat svarīgs kā sociālais darbs ar individu un ģimeni, it īpaši lauku (pagastu) teritorijās. Sociālais darbinieks novērtē kopienas resursus, attīsta klienta atbalsta sistēmu, dod ieteikumus politikas veidotāju programmām, lai apmierinātu klientu vajadzības. Sociālais darbs prezentē ekoloģisko viedokli, tātad – perspektīvu.⁸

Tukuma novada septiņu gadu attīstība radījusi iespējas izaugsmei kopienas centros, kuros tika koncentrēti jauna veida resursi (iedzīvotāju pašresursu aktivizācijai) sociālās labklājības jautājumu risināšanai novadā kopumā, t. sk. lauku teritorijās (pagastos).

Sociālā palīdzība un pakalpojumi – pārmaiņas pēc reformas

No 2016. gada 1. februāra līdz 25. aprīlim tika veikts pētījums, kura gaitā notika Tukuma novada sociālo pakalpojumu vai sociālās palīdzības saņēmēju aptauja (anketēšana), kā arī daļēji strukturētas intervijas ar nozaru speciālistiem un dziļās intervijas ar ekspertiem, fokusa grupas intervija ar Tukuma novada sociālajiem darbiniekiem, kuri uzsākuši darbu pirms 2009. gada un turpināja strādāt pētījuma laikā.

Pētījums tika veikts Tukuma novada sociālā darba attīstības interesēs. Tajā tika analizēta reformas gaita un rezultāti Tukuma novadā sociālās labklājības jomā, lai noskaidrotu:

- vai tika sasniegti reformas sociālie mērķi;
- kā iedzīvotāji vērtē sociālo pakalpojumu attīstību, ieguvumus vai zaudējumus, sociālo pakalpojumu piedāvājumu un pieejamību pēc reformas Tukuma novadā;
- vai un kā sasniegti administratīvi teritoriālās reformas sociālie mērķi Tukuma novadā septiņu gadu periodā pēc reformas.

⁸ Hardcastle, D. A., Powers, P. R., Wenocur, S. *Community Practice: Theories and Skills for Social Workers*. 2nd ed. Oxford, 2004, 3.

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Pētījuma fokusa grupas dalībnieces – Tukuma novada sociālās darbinieces, kuras sākušas darbu pirms 2009. gada un turpina strādāt. Attēlā no kreisās puses – Iveta Rupeika, Margita Dižbite, Elita Kipena, Liene Zeidenberga, Vija Kronberga, Daiga Kiseļeva, Sarmīte Kalniņa, Guna Baumanne un Daiga Ribena

Pētījumā tika noskaidroti iedzīvotāju, speciālistu un vadošo darbinieku – ekspertu – viedokļi par sociālo pakalpojumu attīstību un pārmaiņām, kas radušās pārvaldes un vadības līmenī Tukuma novadā reformas rezultātā.

Kontekstā ar Eiropas Komisijas ieteikumiem Latvijai par nabadzības un jauniešu bezdarba samazināšanu var secināt, ka Tukuma novadā šie rādītāji ir zemāki par vidējiem rādītājiem Latvijā. Galvenokārt tādēļ, ka novadā liela uzmanība pievērsta sociālo pakalpojumu attīstībai, kas savukārt ļauj samazināt sociālās palīdzības (pabalstu) saņēmēju skaitu. Sociālo pakalpojumu nozīmīgumu uzsvēra arī bijušais domes priekšsēdētājs J. Šulcs, sakot, ka šis jautājums jau ļoti sen tiek risināts un to nedrīkst pārtraukt, – no pabalsta ir jāiet uz sociālo pakalpojumu un ar pabalsta saņēmēju vajag nodarboties, lai viņš atgrieztos darba tirgū.

Sociālo pakalpojumu piedāvājums ir kļuvis bagātīgāks, un to pieejamība kopumā ir uzlabojusies. Eksperte Linda Zemīte atzīmē, ka sociālie pakalpojumi kļuvuši daudz pieejamāki, cilvēki vairāk zina par pakalpojumu iespējām.

Līdzīgi kā visā valstī, arī Tukuma novadā (pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem) pēdējos piecos gados novērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās.

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

1. tabula. Iedzīvotāju migrācija Tukuma novadā 2011.–2014. gadā⁹

iedzīvotāju pārcelšanās	2011	2012	2013	2014
Emigrācija	475	456	408	266
Imigrācija	154	205	101	114

2. tabula. Bezdarbnieku skaits un bezdarba līmenis Tukuma novadā un Latvijā uz 1. janvāri 2012.–2017. gadā¹⁰

Rādītāji	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bezdarbnieku skaits Tukuma novadā, n	1807	1358	1259	1009	1043	973
Bezdarba līmenis Tukuma novadā, %	8,4	7,2	6,8	5,6	5,8	5,5
Bezdarba līmenis Latvijā, %	8,9	8,0	7,3	6,6	6,6	6,5

2011. gada 1. janvārī šeit bija 33 318 iedzīvotāju, savukārt 2016. gada 1. janvārī – 31 290.¹¹ Pēc Tukuma novada pašvaldības 2016. gada publiskā pārskata datiem redzams, ka 2017. gada 1. janvārī iedzīvotāju skaits vēl samazinājies, un novadā ir 30 747 iedzīvotāji. Iedzīvotāju skaitu ietekmē arī migrācija (sk. 1. tab.).

Aplūkojot bezdarba līmeni Latvijā un Tukuma novadā no 2012. līdz 2017. gadam, novērojama pozitīva dinamika: samazinās bezdarba līmenis Tukuma novadā, tas ir zemāks par vidējo bezdarba līmeni Latvijā. Šie dati liecina, ka Latvijā novadi attīstās atšķirīgi (sk. 2. tab.).

Izpētot situāciju Tukuma novadā nabadzības kontekstā (balstoties uz datiem par trūcīgo personu skaitu novadā un garantētā minimālā ienākuma, turpmāk – GMI – pabalsta saņēmējiem), tika konstatēts, ka no 2011. līdz 2016. gadam trūcīgo personu skaits ir samazinājies – 2011. gadā bija 2939, bet 2016. gadā – 940 personas, kurām piešķirts trūcīgās personas statuss, t. i., par 1999 trūcīgajiem mazāk; arī attiecībā pret iedzīvotāju skaitu, kurš ar katru gadu samazinās, vērojama trūcīgo personu īpatsvara samazināšanās tendence. Arī GMI pabalsta saņēmēju skaits

⁹ Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati. *Centrālā statistikas pārvalde*. www.csb.gov.lv

¹⁰ Avots: Tukuma novada pašvaldības 2016. gada publiskais pārskats. Tukuma novada pašvaldības 2016. gada publiskais pārskats, 9. lpp. *Tukuma novada pašvaldība*. 2017. http://www.tukums.lv/images/stories/2017.gads/Publiskie_parskati/PUBLISKAIS_PARSKATS_2016.pdf

¹¹ Tukuma novada pašvaldības 2014. gada publiskais pārskats, 8. lpp. *Tukuma novada pašvaldība*. 2015. http://www.tukums.lv/images/stories/publiskais_parskats_2014.pdf

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Tukuma novadā no 2012. līdz 2016. gadam ir samazinājies. 2012. gadā bija 993 GMI pabalsta saņēmēji, savukārt 2016. gadā – 187 (par 806 saņēmējiem mazāk).

Kopumā Tukuma novadā situācija ir atšķirīga, salīdzinot ar situāciju valstī. Pamatojoties uz pētījumā iegūtajiem rādītājiem un pozitīvo dinamiku, var secināt, ka Tukuma novadā notiek pozitīva sociālās situācijas attīstība.

Protams, pašvaldībai vajag atvēlēt lielus finanšu resursus sociālo pakalpojumu attīstībai. Katru gadu Tukuma novadā tiek ieviests vai uzlabots kāds sociālais pakalpojums un, iespējams, tādēļ situācijai novadā ir pozitīva dinamika. Pēc būtības reforma ir valsts pārvaldes decentralizācijas process, un to var raksturot kā objektīvi nepieciešamu stratēģiju, lai radītu optimālu resursu bāzi reģionu, to skaitā pašvaldību, ekonomiskai un sociālai attīstībai, kas nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu iedzīvotājiem.

Analizējot anketēšanas rezultātus, var secināt, ka kopumā novada iedzīvotāji ir apmierināti ar pašvaldības nodrošinātajiem sociālajiem pakalpojumiem un ar situāciju novadā. Arī fokusa grupas dalībnieki, intervētie eksperti un speciālisti pauda viedokli, ka kopumā situācija Tukuma novadā pēc reformas ir uzlabojusies. Reforma attaisnojās, īpaši sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Reformas rezultātā izveidojot Tukuma novada sociālo dienestu, sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības organizēšana un nodrošināšana kļuva vienota visā Tukuma novada teritorijā. Šī reforma sekmēja arī sociālā darba speciālistu profesionālo izaugsmi, padarot sociālo pakalpojumu nodrošināšanu vēl kvalitatīvāku.

Iedzīvotāji aptaujā par sociālajiem pakalpojumiem un to nodrošināšanu novadā atzina, ka nodrošinātie sociālie pakalpojumi atbilst iedzīvotāju vajadzībām un šobrīd pietiek ar esošajiem sociālajiem pakalpojumiem. Lai analizētu iedzīvotāju viedokļus par sociālo pakalpojumu un palīdzības nodrošināšanu pirms un pēc reformas, tika jautāts par sociālo pakalpojumu vai sociālā darbinieka sasniedzamību, citu speciālistu piesaisti. Respondenti uzskatīja, ka situācija šobrīd ir labāka vai arī tā palikusi bez izmaiņām. Atbildes liek domāt, ka, izveidojot novadu, sociālo pakalpojumu organizēšana un nodrošināšana nav pasliktinājusies.

Lai gan visu respondentu kopīgais viedoklis par reformu bija pozitīvs, tomēr joprojām palikuši arī neatrisināti jautājumi, piemēram, par attālumiem, proti, nokļūšanu līdz pakalpojuma sniedzējam un attālināšanos no iedzīvotājiem. Tomēr iedzīvotāju aptaujā, kurā piedalījās 123 respondenti, no kuriem 42 bija Tukuma pilsētas iedzīvotāji un 81 pagastu teritorijas iedzīvotājs, korelējot iegūtos datus par iedzīvotāju sociālo iesaisti un aktivitāti, situācija pilsētā un laukos izrādījās atšķirīga. Piemēram, no 33 respondentiem, kas apmeklēja ikgadējās iedzīvotāju sapulces, 28 bija lauku teritorijā dzīvojošie. Tas liecina par lauku iedzīvotāju ieinteresētību novada attīstībā.

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Savukārt tie iedzīvotāji, kuri neapmeklē sanāksmes un sapulces, par neierašanās galvenajiem iemesliem min šādus: “Neredz jēgu”, “tā ir laika lieka tērēšana”, “neko nevar ietekmēt.”

Vai iedzīvotāji izjūt attālināšanos no pašvaldības? Atbildes ir atšķirīgas. Tas, ka pašvaldības vadītājs vai deputāts neatrodas visu laiku uz vietas pagastā, vairāk uztrauc pašvaldībās strādājošos, bet ne iedzīvotājus. Šāds viedoklis parādās pētījuma rezultātos. Iedzīvotāji nav pauduši vēlmi vai nepieciešamību biežāk tikties ar pašvaldības pārstāvjiem. To parāda iedzīvotāju sapulču apmeklētība, šajās sanāksmēs pašvaldības vadība pati ierodas pie iedzīvotājiem.

Pēc iegūtajiem datiem var secināt, ka lauku teritorijā dzīvojošie ir informēti par Tukuma novada aktualitātēm, piemēram, no 76 respondentiem, kuri bija informēti par pasākumiem, 51 bija lauku teritoriju iedzīvotājs. Līdzīgi arī jautājumā, vai iedzīvotāji bija informēti par Tukuma novada attīstības programmas izstrādi 2015.–2021. gadam, no 37 iedzīvotājiem informēti bija 22 lauku teritorijas iedzīvotāji. No deviņiem iedzīvotājiem, kuri sniedza priekšlikumus šeit minētās programmas izstrādei, seši bija lauku teritorijas iedzīvotāji.

Šie rādītāji vēlreiz apliecina, ka iedzīvotāji lauku teritorijās ir informēti par aktualitātēm Tukuma novadā un ka lauku teritorijas iedzīvotāji ir aktīvāki, salīdzinot ar pilsētas iedzīvotājiem. Iespējams, jāpiekrīt nozares speciālistam, kurš intervijā pauda viedokli, ka iedzīvotājiem nemaz nevajag pašvaldības pārstāvi visu laiku blakus. Iespējams, vairāk uzmanības jāpievērš kopienas centru attīstībai, kas var kalpot kā instruments, ar kuru aktivizēt iedzīvotājus.

Arī fokusa grupas dalībnieki piekrita, ka jāstrādā ar kopienu, bet intervētie eksperti un speciālisti pauda viedokli, ka nepieciešamas turpināt kopienas centru attīstīšanu Tukuma novadā.

Fokusa grupas dalībnieki apliecināja, ka paši labprāt iesaistītos aktivitātēs, bet ikdienas darbi un noslogotība liedz iespēju pilnvērtīgi pievērsties kopienas darbam, kas prasa laiku gan aktivitāšu plānošanai, gan realizēšanai. Tādēļ kopienas centrs sociālajam darbiniekam vairāk pārvēršas par apgrūtinājumu, nevis instrumentu. Šai situācijai ir risinājums, kurš pakāpeniski tiek ieviests, tas ir, kopienas centros jāstrādā papildu darbiniekam, kurš organizē aktivitātes.

Tie sociālie darbinieki, kuru pagastā atrodas kopienas centrs un kuriem ir palīgi, pozitīvi vērtē šo modeli un ir novērojuši, ka iedzīvotāju, t. sk. jauniešu, apmeklējumu skaits palielinājies. Piedāvātās aktivitātes izraisa cilvēkos interesi.

Pētījumā iegūtie dati rosina domāt par novada iedzīvotāju aktivizēšanu un padziļinātu pētījumu veikšanu, lai noskaidrotu plašākas Tukuma novada iedzīvotāju daļas viedokli.

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Analizējot Tukuma novada un sociālo pakalpojumu attīstību novada teritoriālās reformas sociālo mērķu kontekstā (Baltā grāmata¹²), var visai pārliecinoši apgalvot, ka reformas sociālie mērķi ir novada attīstības plānošanas dienaskārtībā un lielākā to daļa tiek attīstīta ļoti sekmīgi.

Tukuma novadā ir izveidota pašvaldības sociālo pakalpojumu un palīdzības sistēma ar nostiprinātām struktūrvienībām, kurās strādā kvalificēti speciālisti.

Sociālo pakalpojumu saņēmēji novada izveidošanā redz vairāk ieguvumu nekā zaudējumu. Pozitīvas pārmaiņas vērojamas sociālo pakalpojumu attīstībā: vairums (106 no 123) respondentu uzskata, ka nodrošinātie sociālie pakalpojumi atbilst iedzīvotāju vajadzībām. Pakalpojumi (vides pieejamība, specializētais transports) un speciālisti (psihologs, jurists u. c.) kļuvuši pieejamāki, kā arī pakalpojumu piedāvājums ir plašāks.

Tukuma novada izaugsme un attīstība kopumā būs iespējama, ja veidosies stipri pagasti. "Pagastā jāveido sava identitāte," uzskata Juris Šulcs (bijušais Tukuma domes priekšsēdētājs), savukārt Ēriks Lukmans (pašreizējais Tukuma novada domes priekšsēdētājs), runājot par attīstību un kopības sajūtas veidošanu novadā, uzsver, ka kopienas centri, kas izveidoti pagastos, būs tas instruments, kas sekmēs iedzīvotāju aktivitāti.

Ar kopienas centru nostiprināšanu saistās arī pašvaldības sociālo pakalpojumu pilnveidošana. "Svarīgi ir "domāt novadiski", kopienas centri ir sociālā darbinieka instruments," uzskata Ina Balgalve, aģentūras "Tukuma novada sociālais dienests" direktore. "Tās kopienas un kopienas centri, kas veidojas, tie ir tuvāk cilvēkam. Protams, ir veselīgākas pašvaldības, kuras attīstīja kopienas iniciatīvas, piemēram, kā Pūre," viņa turpina.

"Tomēr ne visur uz kopienu centriem liktās cerības var attaisnoties. Laukos, manuprāt, kopienas centram ir zems lidojums," uzskata Irlavas un Lestenes pagasta pārvaldes vadītājs Vilnis Janševskis.

Pētījuma rezultāti parāda visai zemu iedzīvotāju aktivitāti un līdzdalību novada attīstības jautājumu apspriešanā vai pagasta dzīvē. Aptaujātie iedzīvotāji (65 no 123 respondentiem) uzskata, ka pagasta / pilsētas iedzīvotāji aktīvi neiesaistās pagasta / pilsētas dzīves veidošanā, bet 52 respondenti apstiprināja, ka arī paši neiesaistās pagasta / pilsētas aktivitātēs. Lielākā daļa aptaujāto apgalvoja, ka tikšanās ar deputātiem, budžeta izlietojums, politiskā dzīve, projektu

¹² *Baltā grāmata. Latvija: sociālās labklājības sistēmas reformu projekts. Sociālās palīdzības sistēmas administrēšana. 1997. http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=15&sqi=2&ved=0ahUKEwj72brJ-YLNAhXTKCwKHbiNC7sQFgheMA4&url=http%3A%2F%2Fwww.lm.gov.lv%2Fupload%2Fnormativie_akti%2Fbaltagramata.doc&usq=AFQjCNGOQ7CbswmXp8OhsaOzr-It2w7tXA&bvm=bv.123325700,d.bGs*

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

realizēšana, kultūras objektu atklāšana viņus neinteresē vai interesē daļēji. Šis atbildes norāda uz zināmu sociālo atsvešinātību.

Tomēr lielākā daļa (75) aptaujāto teica, ka jūtas labi, ir apmierināti ar dzīvi pagastos / pilsētā. Rodas jautājums, vai šis atbildes liecina, ka novadā dzīve ir tiktāl sakārtota, ka grūti ko vairāk vēlēties? Iespējams, ka tās norāda uz gluži pretēju stāvokli, ja ņem vērā, ka kopiena ir ne tikai teritorijas kopība, bet arī attiecību kopiena. Liela daļa respondentu interesējas par gadatirgiem un svētkiem. Tie simbolizē kopību un liek domāt, ka svētki un gadatirgi kompensē ikdienā pastāvošo sociālo atsvešinātību.

Daudzi rādītāji apstiprina Tukuma novada pozitīvu attīstību, tomēr saglabājas problēma, kā novada ikdienas dzīvē panākt iedzīvotāju sociālo iesaisti, kas ir pašu cilvēku atbildības uzņemšanās par sava pagasta, pilsētas un novada labklājību.

Viens no risinājumiem ir sociālās uzņēmējdarbības prakse kopienas sociālajā darbā. Tieši darbs palīdz veidot sociāli nozīmīgas attiecības starp cilvēkiem. Labklājības ministrijas izstrādātā koncepcija "Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā" rosina domāt inovatīvi un mudina sociālo pakalpojumu sniedzējus kļūt elastīgākiem, izmantojot sociālā darba metodes kompleksā ar komercdarbības paņēmieniem, un attīstīt sociālos uzņēmumus.

Sociālais uzņēmums dod iespēju mobilizēt visas iesaistītās puses sabiedrībai būtisku problēmu risināšanā, izmantojot komercdarbības metodes to nišu aizpildīšanā, kuras tirgus un publiskās personas nav spējīgas nodrošināt vai pietiekami nenodrošina sabiedrības interešu īstenošanu. Tas piedāvā jaunu pieeju sabiedrības problēmu risināšanai, kas bieži vien ir efektīvāka un ilgtspējīgāka par pastāvošajiem risinājumiem un spēj sniegt labumu sabiedrībai kopumā, kā arī veicina ilgtspējīgu attīstību, pakalpojumu pieejamību, kvalitatīvu darbavieta veidošanos un sociālā kapitāla stiprināšanu, t. sk. reģionos. Sociālā uzņēmējdarbība arī noder, lai sniegtu atbalstu sociāli mazaizsargātiem cilvēkiem, radot daudzveidīgas, kvalitatīvas un ilgtspējīgas iespējas iesaistīties darba tirgū vai uzņēmējdarbībā un veicinot sociālo iekļaušanu un izkļūšanu no nabadzības. Sociālā uzņēmējdarbība ir veids, kā paplašināt un padarīt daudzveidīgu sociālo pakalpojumu piedāvājumu.¹³

Svarīgi ir izstrādāt pakārtotības shēmu. Var domāt par divu un, iespējams, trīs līmeņu sociālajiem uzņēmumiem.

¹³ Labklājības ministrijas koncepcija "Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā". *Latvijas Republikas Labklājības ministrija*. 2014. http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/lmkonc_271014_su_1_1807.pdf

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Pirmais līmenis būtu paredzēts cilvēkiem ar ierobežotām iespējām. Sociālais uzņēmums kā integrēts sociālais pakalpojums ietvertu sociālo rehabilitāciju, arī darba prasmju attīstīšanu un pilnveidošanu. Galvenais ir sociālais mērķis. Savukārt no saražotā produkta pārdošanas iegūto līdzekļu daļa tiktu ieguldīta materiālu iegādei un daļa – iepriekš noteiktu sociālo mērķu realizēšanai.

Otrais līmenis būtu domāts cilvēkiem, kuriem darba prasmes ir attīstītas, bet kādu citu iemeslu dēļ viņi nespēj būt vai atgriezties darba tirgū, un šis līmenis maksimāli jāpietuvina darba tirgum.

Savukārt trešais līmenis varētu aptvert speciāli izveidotus sociālos pakalpojumus (piemēram, aprūpe mājās), kurus pašvaldība pirktu no sociālā uzņēmuma. Šādā veidā varētu atslogot sociālā dienesta darbiniekus un izveidot jaunas darbvietas. Trešais līmenis izpaustos ciešā pašvaldības, nevalstisko organizāciju un kopienas iedzīvotāju sadarbībā.

Sociālās uzņēmējdarbības pieejas integrēšana sociālajos pakalpojumos var būtiski uzlabot situāciju vairākās novadam svarīgās sociālajās jomās. Pagastos kā resurss sociālās uzņēmējdarbības attīstībai ir kopienas centri.

Secinājumi

Tukuma novada rādītāji apstiprina pozitīvu izaugsmi un attīstību, un var piekrist tiem, kas uzskata, ka reforma ir attaisnojusies. Tomēr rezultāti par Tukuma novadu būtu jāsalīdzina ar citu novadu pieredzi, lai rastos pamats plašākam vispārinājumam. Diemžēl par periodu pēc reformas nav rodami pētījumi, kuros tiktu pētīta vai analizēta situācija kādā konkrētā izveidotajā novadā vai republikas nozīmes pilsētā, lai noskaidrotu, kā noritējusi novada izveidošana, vai decentralizētā pārvalde sekmējusi optimālas pašvaldību sistēmas izveidošanu, vai pēc reformas uzlabojusies sociālo pakalpojumu organizēšana un to kvalitātes nodrošināšana.

Jāņem vērā, ka Latvijas reģionu attīstība nav bijusi vienmērīga un, uzsākot reformu, pašvaldību izejas pozīcijas bija atšķirīgas. Tukumam ir dažas priekšrocības salīdzinājumā ar citām pilsētām – Rīgas tuvums, dzelzceļš un valsts autoceļi, kā arī tas, ka Tukuma novada pašvaldībai un sociālajam dienestam ir vienāds uzskats, ka jāattīsta sociālie pakalpojumi. Ilggadējais Tukuma novada domes priekšsēdētājs un šobrīd Saeimas deputāts Juris Šulcs par atbalstu bez darba palikušajiem ir teicis: “Šis jautājums jau ļoti sen tiek risināts un to nedrīkst pārtraukt, – no pabalsta ir jāiet uz sociālo pakalpojumu un ar pabalsta saņēmēju vajag nodarboties, lai viņš atgrieztos darba tirgū, nevis paaugstināt viņam pabalstu”.¹⁴

¹⁴ Citāts no šā raksta autore nepublicētas intervijas, veicot pētījumu maģistra darba izstrādei.

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Šobrīd Latvijas novadi un lielās pilsētas ir jauna izaicinājuma – deinstitutionalizācijas – priekšā. Tā pašvaldību speciālistiem liek domāt par jaunu sociālo pakalpojumu izveidi vai piesaisti. Arī Tukuma novadā notiek šī jautājuma apspriešana un jaunu sociālo pakalpojumu izveides plānošana. Tukuma novadā ir vērojama pozitīva dinamika šajā jomā, tomēr gan sociālās jomas, gan pašvaldības pārstāvjiem jāklūst “mūsdienīgiem” un jāsaprot, ka sabiedrības standarti, vajadzības u. tml. mainījušies. Piemēram, pēdējos gados ir nākušas klāt dažādas iedzīvotāju atkarības, kas liek sociālā darba speciālistiem meklēt jaunas metodes, pieejas un resursus. Vērojamas arī izmaiņas sabiedrības attieksmē pret aprūpi mājās un ilgstošās aprūpes nodrošināšanu tuviniekiem, ģimenes locekļiem, jo mūsdienu ritms, darba meklējumi citās valstīs, radījuši pamatu tam, ka mainās sadzīve un uztvere: tas, kas pirms 10 gadiem bija nepieņemams, šobrīd tiek vērtēts ļoti pozitīvi un tiek izmantots. Tas nozīmē, ka katrai pašvaldībai (kopienai) ir ļoti būtiski apzināties iedzīvotāju vajadzības, taču tas nav iespējams bez sociālā darba speciālistu iesaistīšanas.

Literatūra

1. *Baltā grāmata. Latvija: sociālās labklājības sistēmas reformu projekts. Sociālās palīdzības sistēmas administrēšana.* 1997. Iegūts no: http://www.google.lv/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=15&sqi=2&ved=0ahUKEwj72brJ-YLNAhXTKCwKHbiNC7sQFgheMA4&url=http%3A%2F%2Fwww.lm.gov.lv%2Fupload%2Fnormativie_akti%2Fbaltagramata.doc&usq=AFQjCNGOQ7CbswmXp8OhsaOzr-It2w7tXA&bvum=bv.123325700,d.bGs [sk. 26.04.2016.].
2. *Centrālā statistikas pārvalde.* Iegūts no: <http://www.csb.gov.lv/> [sk. 15.03.2016.].
3. *Conducting a Community Assessment.* Strengthening nonprofits: A Capacity Builders Resource library, 2010. Iegūts no: http://strengtheningnonprofits.org/resources/guide-books/Community_Assessment.pdf [sk. 26.04.2016.].
4. Hardcastle, D. A., Powers, P. R., Wenocur, S. *Community Practice: Theories and Skills for Social Workers.* 2nd ed. Oxford, 2004.
5. Labklājības ministrijas koncepcija “Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā”. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija.* 2014. Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/lmkonc_271014_su_1_1807.pdf [sk. 26.04.2016.].
6. *Human Development Report.* New York: Oxford University Press, 1994. Iegūts no: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf [sk. 26.04.2016.].
7. Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam. *Latvijas Republikas Labklājības ministrija.* 2013. Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates2/lmpam_290713_sp.pdf [sk. 28.09.2016.].
8. Tukuma novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2033. gadam. *Tukuma novada dome.* 2015. Iegūts no: http://www.tukums.lv/images/stories/2015.gads/Domes_s%C4%93des_gala_lemumi/Tukuma_novada_Strategija_2014dec_web_1.pdf [sk. 06.11.2016.].

J. Hodakovska-Migunova. Pašvaldības nodrošināto sociālo pakalpojumu attīstība un sociālais darbs Tukuma novadā pēc administratīvi teritoriālās reformas

9. Tukuma novada pašvaldības 2014. gada publiskais pārskats. *Tukuma novada pašvaldība*. 2015. Iegūts no: http://www.tukums.lv/images/stories/publiskais_parskats_2014.pdf [sk. 06.11.2016.].
10. Tukuma novada pašvaldības 2016. gada publiskais pārskats. *Tukuma novada pašvaldība*. 2017. Iegūts no: http://www.tukums.lv/images/stories/2017.gads/Publiskie_parskati/PUBLISKAIS_PARSKATS_2016.pdf [sk. 02.09.2017.].

Pētījums valsts pētījumu programmā “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)”.

INOVĀCIJAS SOCIĀLĀ DARBA PRAKSĒ

Anita Ābele, Ārija Baltiņa, Dace Erkena

Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Sensorā istaba ir inovatīva pieeja, ko izmanto personu ar funkcionāliem traucējumiem rehabilitācijā. Vairākas šādas istabas izveidotas Valsts sociālās aprūpes centra (VSAC) "Latgale" filiālē "Kalkūni", un šeit jaunā pieeja tiek apgūta un attīstīta.

Personām ar funkcionāliem traucējumiem ir apgrūtināta sensorā uztvere un vāji attīstītas maņas: redze, dzirde, tauste, oža un garša. Lielai daļai šo personu ir psihomotorās attīstības traucējumi, emocionāla atsvešinātība, kustību, koordinācijas un līdzsvara problēmas, valodas attīstības un uzvedības grūtības, kas ierobežo viņu iespējas iekļauties sabiedrībā.

Lai personām ar funkcionāliem traucējumiem nodrošinātu sekmīgu iekļaušanos sabiedrībā, nepieciešams inovatīvs risinājums un jaunas profesionāli radošas metodes, kuras ir pārbaudītas praksē un ļoti veiksmīgi tiek izmantotas Eiropas Savienības valstīs un arī citur pasaulē. Viena no šādām radošajām metodēm un inovatīvajām pieejām rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanā personām ar funkcionāliem traucējumiem ir sensoro istabu izmantošana.

Agrāk Latvijā nebija pieejams kvalitatīvs un daudzpusīgs rehabilitācijas pakalpojumu kopums, kas personām ar funkcionāliem traucējumiem ļautu lietot kompleksu un profesionāli radošu pieeju viņu problēmu risināšanā. Lai sekmētu šo personu iekļaušanos sabiedrībā, VSAC "Latgale" filiālē "Kalkūni" tika izveidotas piecas īpaši aprīkotas sensorās istabas: baltā istaba "Mākonītis", kustību un rotaļu istaba "Sienāzītis", taktilās stimulācijas istaba "Ūdenszāle", mūzikas istaba "Skaņu vanna" un zaļā istaba "Ēdenes dārzs".

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Dace Erkena, Anita Ābele un Ārija Baltiņa (no kreisās puses) inovatīvas pieejas izstrādes procesā Valsts sociālās aprūpes centra "Latgale" filiālē "Kalkūni"

Sensoro istabu izveide tiek balstīta uz *Snoezelen* metodi, kas ietver īpašu attieksmi pret personām ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem, izmantojot speciāli aprīkotas sajūtu piedzīvojumu istabas. Metode izstrādāta Holandē (Nīderlandē), kur pagājušā gadsimta 70. un 80. gados to attīstīja Jans Hulsege (*Jan Hulsegge*) un Ads Verheuls (*Ad Verheul*). Nosaukums *Snoezelen* veidots no diviem vārdiem holandiešu valodā: *snuffelen* – šņaukāties, kas nozīmē būt aktīvam, ošņāt, iepazīt apkārtni u. tml., un *doezelen* – snauduļot. Metodes pamatprincips balstīts uz saņemto maņu nomierināšanu un pasīvo maņu atmodināšanu, tādējādi paplašinot iekšējās un ārējās pasaules skatījumu personām ar funkcionāliem traucējumiem. Ar dažādiem rotaļu elementiem un sensorās istabas interaktīvā aprīkojuma palīdzību metode ļauj stimulēt sensoro uztveri un maņas: redzi, dzirdi, tausti, ožu un garšu.¹

Sensorā istaba īpaši ir piemērota bērniem un pieaugušajiem ar funkcionāliem traucējumiem. Tajā personām ar funkcionāliem traucējumiem ar dažādu metožu un speciāla aprīkojuma palīdzību tiek īstenots efektīvs un mērķtiecīgs rehabilitācijas process, stimulētas sensorās maņas, attīstot savstarpējo mijiedarbību starp analizatoru sistēmām.²

Izsakoties tēlaini, – sensorā istaba ir burvīga pasaka, kurā viss burzguļo, skan, san, laistās un vilina, neuzstājīgi ļaujot aizmirst bailes, turklāt tā nomierina.

¹ *Сенсорные комнаты "Снузлин": сборник статей и методические рекомендации.* Москва: ООО фирма "Вариант", 2001.

² Turpat.

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Nonākot sensorās istabas vidē, katrs jūtas drošībā un gūst iespēju atbrīvot sevi pilnībā, nezaudējot savu "Es". Interaktīvais aprīkojums procesa dalībniekos pamodina interesi, stimulējot viņus uz izpēti darbībām, un veicina kustību aktivitātes, taktilo jutīgumu un sīkās motorikas attīstību.

Istaba iekārtota pēc speciāla projekta. Tajā bērns vai pieaugušais drošā un ērtā vidē, kas piepildīta ar dažādiem stimuliem, patstāvīgi vai speciālista klātbūtnē izpēta un izzina apkārtni.

Dažādu stimulu kopums (gaisma, krāsa, skaņa, faktūra, mūzika, smarža, garša u. c.) cilvēka psihisko un emocionālo stāvokli ietekmē nomierinoši, atslābinoši, tonizējoši, stimulējoši un atjaunojoši. Tādēļ sensorā istaba ne tikai veicina relaksāciju, bet arī ļauj aktivizēt centrālās nervu sistēmas (CNS) funkcijas:

- stimulē visus sensoros procesus;
- rada pozitīvu emocionālo fonu un palīdz pārvarēt vai novērst traucējumus emocionālās un gribas sfērā;
- rada interesi izpētīt un veicina izziņas procesus;
- veic korekcijas smadzeņu garozas funkcionālajā darbībā;
- attīsta vispārējo un sīko motoriku, veic kustību traucējumu korekcijas.³

Sensorajā istabā taustes sajūtu attīstīšanai tiek izmantotas dažādas faktūras un tekstūras; redzes un ožas stimulēšanai – gaismas, krāsas un smaržu terapijas elementi; dzirdes sajūtu attīstīšanai – mūzikas terapijas elementi; sīkās motorikas uzlabošanai – zīmēšana; muskulatūras, balsta, kustību un līdzsvara stabilizēšanai – dejas un kustības; garšas sajūtu attīstīšanai – zāļu tējas dzeršana un dažādu augļu ēšana; pašuztveres trenēšanai – spoguļi. Gaismas, krāsas, mūzikas, smaržas un garšas kompleksa iedarbība ietekmē visu piecu maņu, sajūtu, emociju un jūtu harmonizāciju.

Sensoro maņu un sajūtu attīstīšanai personām ar funkcionāliem traucējumiem tiek piedāvāts profesionāls atbalsts gan individuāli, gan izmantojot grupu darba formas, balstoties uz dažādām interaktīvām metodēm – spēli, rotaļu, taktilo stimulāciju, elpošanas vingrinājumiem, vizuāli plastiskās mākslas terapijas un tehniku elementiem, mūzikas terapijas tehnikām, mākslas izteiksmes elementiem (dejošanu, dziedāšanu) u. c.

Daudzveidīgu paņēmienu izmantošana notiek eklektiski. Darbā nepieciešama arī radoša pieeja, un ikreiz jāizvērtē dalībnieku spēja vai nespēja izmantot inovatīvās metodes.

Aktivitātes ieteicams plānot tā, lai tās notiktu sistemātiski un sistēmiski, ievērojot pēctecību visu maņu attīstīšanā, pakāpeniski paaugstinot grūtību pakāpi.

³ Кислинг, У. *Сенсорная интеграция в диалоге (Sensorische Integration im Dialog): Понять ребенка, распознать проблему, помочь обрести равновесие*. Переводчик К. Шарп. Москва: Теревинф, 2017.

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Sākot nodarbības sensorajā istabā, jāveic katra dalībnieka izvērtēšana, lai konstatētu visvājāk attīstītās maņas, kurām galvenokārt nepieciešamas stimulējošas darbības.

Sensorās istabas apmeklējuma nolūks ir sniegt piedzīvojumu un sajūtas individam atbilstīgi viņa spējām un palielināt viņa pašiniciatīvu, radīt iespēju saskarsmei, sadarbībai un attīstībai.

Šā raksta autores VSAC "Latgale" filiālē "Kalkūni" izveidoja piecas speciāli aprīkotas sensorās istabas, un katrai no tām ir īpaša nozīme.

Baltā istaba tiek izmantota kā instruments, ar kura palīdzību stimulēt un aktivizēt visas maņas, lai uzsāktu darbību citās sensorajās istabās.

Balto istabu iekārtojot, daudz tika domāts par gaismu, krāsu, mūziku, smaržu un garšu. Šā kompleksa iedarbība nomierinoši, atslābinoši, tonizējoši, stimulējoši un atjaunojoši ietekmē cilvēka psihisko un emocionālo stāvokli. Baltā istaba ne tikai veicina relaksācijas sasniegšanu (visu maņu, sajūtu, emociju un jūtu harmonizāciju), bet arī aktivizē CNS funkcijas: samazina nogurumu, paaugstina aktivitāti un dod enerģiju.

Lai sensoro maņu attīstīšanā sasniegtu optimālus rezultātus, baltajā istabā ir integratīvs aprīkojums: neierastas formas maiši (pufi) ar mīkstu virsmu sēdēšanai, spilveni, atpūtas krēsli un dīvāni. Dalībnieks, ieslīgstot mīkstajos sēdekļos, var ieņemt ērtu stāvokli un atslābināties.

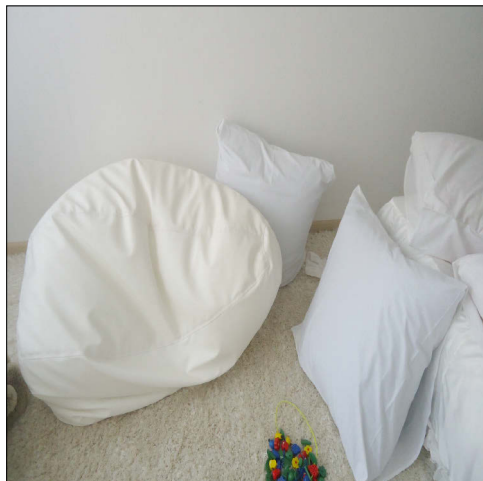
Baltajā istabā var atrasties arī ūdensgulta – ūdens temperatūra jāneregulē atbilstīgi ķermeņa temperatūrai. Gulot gultā, dalībnieks var vērot mainīgus gaismas efektus, kuri ar projektora palīdzību tiek rādīti istabā. Iedarbīgākie un emocionāli piesātinātākie ir iekaramo kustīgo konstrukciju (piemēram, disko bumbas, kas lēni griežas) vai mirdzošas optisko šķiedru lampas un spīdošu burbuļu cilindru radītie gaismas efekti. Dalībnieks pats var mainīt gaismas intensitāti, viegli uzspiežot uz slēdža.

Lēni slidoša, "peldoša" gaisma, patīkama smarža un nomierinoša mūzika dalībniekam rada drošības sajūtu un komfortu. Būtiski ir izvēlēties atbilstošu mūziku, kas ietekmē noskaņojumu.

Tikpat svarīgi ir izraudzīties piemērotas smaržas, kas veido dalībnieka priekšstatus par aromātu daudzveidīgo pasauli. Galvenokārt tiek izmantota dabisko ēterisko eļļu ietekme uz cilvēka organismu. Visas dabiskās ēteriskās eļļas ir antibakteriālas un antiseptiskas. Tās relaksējoši iedarbojas uz muskulatūru, pozitīvi ietekmē cilvēka nervu sistēmu un psihoemocionālo stāvokli, kā arī stimulē pašregulācijas un imunitātes procesus, uzlabo visa organisma sistēmu funkcijas.⁴

⁴ *Сенсорные комнаты «Снузлин»: сборник статей и методические рекомендации.* Москва: ООО фирма «Вариант», 2001.

A. Ābele, Ā. Balčiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Baltajā istabā klients gan relaksējas, gan aktivizē centrālās nervu sistēmas funkcijas

Pieskaroties burbuļu cilindram, dalībnieks mācās atšķirt dažādus priekšmetus un sajūtas: silts – auksts, mīksts – ciets, apaļš – kantains. Rezultātā viņam tiek stimulēts dzirdes un redzes analizators un uzlabojas redzes motorā koordinācija, pirkstu galu jutīgums.

Baltā istaba ir nozīmīga, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem, jo tajā apvienotas vairāku sarežģītības pakāpju darbības, kas ne tikai aktivizē sensorās maņas, bet arī veicina saskarsmi, emocionālo kontaktu ar pārējiem dalībniekiem un sagatavo darbībām citās sensorajās istabās, piemēram, kustību un rotaļu istabā.

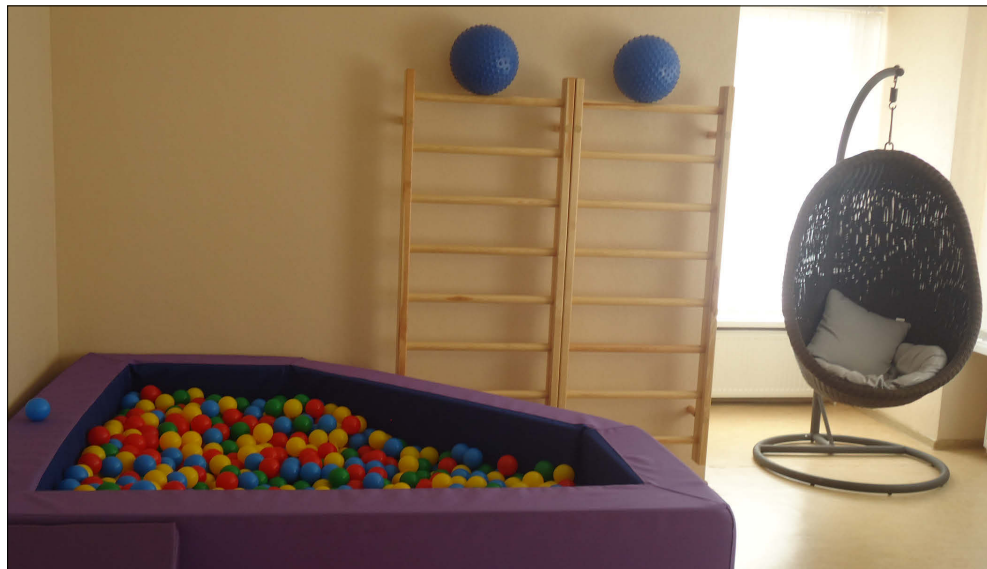
Kustību un rotaļu istabā tiek stimulēts līdzsvars, sajūtas, locekļu un muskuļu kustības.

Līdzās cilvēka piecām maņām – redzei, dzirdei, taustei, garšai un ožai – nozīmīga ir arī locītavu un muskuļu maņa, kas cilvēkam dod informāciju par sasprindzinājumu un atslābumu, par svaru un spēku.

Kustību un rotaļu istabā sensoro maņu trenēšanā un attīstīšanā svarīga vieta atvēlēta rotaļai. Rotaļas laikā tiek stimulēta dalībnieka kustību aktivitāte, palīdzot viņam pilnveidot jau apgūtās kustības un veidot jaunas.⁵ Ar rotaļas palīdzību var veicināt un attīstīt kustību koordināciju un līdzsvaru, vingrināt veiklību un spēku, rosināt savstarpēju sadarbību un saskarsmi, kas sevišķi svarīga personām ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem.

⁵ Dzintere, D., Boša, R. *Rotaļspēles*. Rīga: Mācību apgāds NT, 1997.

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Kustību un rotaļu istabas aprīkojums (ar krāsainām bumbiņām piepildīts baseins) rosina darboties

Kustību un rotaļu istabas aprīkojums (atšķirīga reljefa paklājiņi) rosina darboties

Nodarbībās tiek izmantotas dažāda lieluma un tekstūras bumbas

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Kustību un rotaļu istabā atrodas dažādi integratīvie aprīkojumi, piemēram, dažādu formu sausie baseini, kuros sabērtas krāsainas bumbiņas, kas lieliski noder visa ķermeņa punktu masāžai. Krāsainās bumbiņas rada prieku un labu noskaņojumu, jo ar tām var dažādi darboties – mētāt, saspiest. Ilgstošas ķermeņa kustības baseinā veicina vestibulārā aparāta attīstību un stimulē izziņas procesus.

Šūpoles, kas piekārtas pie griestiem, piemērotas personām ar mobilitātes traucējumiem; zviedru siena, vingrošanas paklājiņi un citi līdzsvaru un sajūtas stimulējoši palīglīdzekļi, piemēram, līdzsvara baļķi, batuts, taktilie diski, noder cilvēka sensorās sistēmas un taustes trenēšanai.

Kustību un rotaļu istabā atrodas dažāda lieluma un tekstūras (piemēram, punktiņu tekstūras) bumbas, ar kurām trenēt reakcijas ātrumu, roku un acu koordināciju, kā arī attīstīt līdzsvaru un stiprināt muskulatūru.

Kustību un rotaļu istaba ir nozīmīga, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem, jo šīs telpas iekārtojums ļauj apvienot dažādas sarežģītības pakāpes darbības, kas ne tikai aktivizē dalībnieku sensorās maņas, bet arī veicina saskarsmi, uzlabo funkcionālās spējas un sagatavo viņus, lai varētu iekļauties sabiedrībā.

Savukārt **taktilās stimulācijas istabā** personas ar funkcionāliem traucējumiem var iedarboties uz ādu un aktivizēt ķermeni.

Āda ir lielākais maņu orgāns (tās laukums ir apmēram divi kvadrātmetri). Uz ādas atrodas saskares, spiediena, vibrācijas, sāpju, siltuma un aukstuma receptori. Visvairāk receptoru ir plaukstās, pēdās un pirkstu galos – tās ir cilvēka ķermeņa jutīgākās zonas. Pieskārieni šīm ķermeņa daļām ir efektīvāki nekā pieskārieni visam ķermenim.

Taktilo stimulāciju var veikt, pieskaroties gan ar visu plaukstu, gan ar pirkstu galiem. Pieskārienu veids atkarīgs no ķermeņa daļas, ko vajag stimulēt, dalībnieka vēlmēm un pašsajūtas. Pieskārieni ietekmē arī cilvēka emocionālo stāvokli. Fiziskajā laukā ādai ir tās pašas funkcijas, ko psiholoģijā izteic “Es” – aizsargāt, noteikt robežas un dibināt kontaktus ar apkārtējo pasauli.

Taktilo stimulāciju uzskata par sajūtu trenēšanu un socializācijas metodi. Tā attīsta tausti, uzlabo asinsriti un iedarbojas uz parasimpātisko nervu sistēmu. Taktilā stimulācija rada arī īslaicīgas reakcijas – siltumu, ķermeņa atslābināšanos, padziļinātu elpošanu, siekalu izdalīšanos. Tā palīdz nomierināt uzbudinātu dalībnieku, mazināt noslēgtību un depresiju, veicināt enerģiju, un ļauj apzināties sava ķermeņa robežas.

Taktilās stimulācijas laikā dalībnieks atrodas uz masāžas galda, kam ir regulējams augstums. Telpā jānodrošina patikama, silta vide. Jāatskaņo nomierinoša mūzika. Telpas apgaismojums nedrīkst būt spožs. Nervu impulsi, kurus āda raida smadzenēm, uzlabo pašsajūtu.

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Taktilā stimulācija ietekmē gan fizisko, gan emocionālo stāvokli

Taktilās stimulācijas procesā tiek lietotas dažādas eļļas – piemērotas ir labas kvalitātes auksti spiestas eļļas. Sākumā jāizvēlas eļļa bez smaržas. Lietojot smaržīgās eļļas, jāievēro mērenība. Vispirms eļļa jāuzpilina uz neliela ādas laukumiņa, lai pārlicinātos, vai dalībniekam nav alerģijas pret šo vielu. Nedrīkst aizmirst, ka dažādiem cilvēkiem uz vienu un to pašu eļļu var būt atšķirīga reakcija.⁶

Ar taktilās stimulācijas palīdzību iespējams panākt tādu personas stāvokli, ka tā ir sagatavota nākamajām aktivitātēm, piemēram, mūzikas istabā.

Mūzikas istabā tiek stimulēta dzirde un atmiņa. Muzicēšanas laikā smadzenēs darbojas dzirdes, redzes, domāšanas, atmiņas, ritma, kustību un emociju centri. Mūzika sevišķi nozīmīga ir personām ar funkcionāliem traucējumiem, jo tā tiek izmantota kā komunikācijas līdzeklis.⁷

Mūzikas istabā nodarbību dalībnieki var rīkoties spontāni: ar vienkāršiem mūzikas instrumentiem paši radīt mūziku, dažādas skaņas un dziedāt.

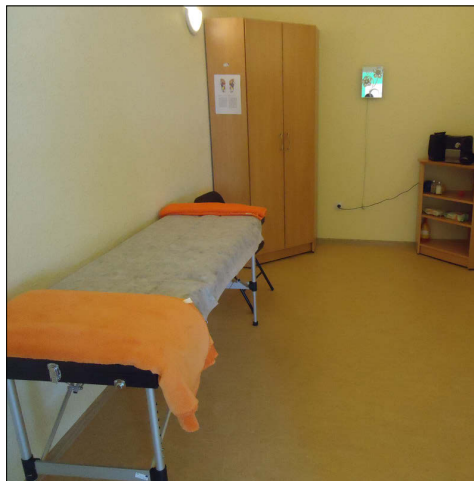
Muzicēšana ir veiksmīgs sensoro maņu aktivizētājs. Dalībnieki, darbojoties ar mūzikas instrumentiem, pieskaras tiem ar lūpām, mēli un dažreiz pat sajūt instrumenta materiāla garšu. Sākumā šis varētu būt vienīgais jutekliskais uztveres veids un kontakts ar instrumentu.⁸

⁶ *Taktilā stimulācija – speciālās izglītības atbalsta metode*. Mācību programma. Velku biedrība, 2009. <http://velki2016.wixsite.com/velki/brosuras>

⁷ Schwabe, C. *Musiktherapie bei Neurosen und funktionellen Storungen*. Jena, 1972.

⁸ Алвин, Дж., Уорик, Э. *Музыкальная терапия для детей с аутизмом*. Москва: Тервинф, 2004.

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Taktilās stimulācijas istabas iekārtojums ar masāžas galdu, kam ir regulējams augstums

Mūzikas instrumenti tiek lietoti skaņu uztveres, dzirdes attīstīšanai

Specifiskas muzikālās aktivitātes laikā – tā norisinās starp dalībnieku un mūzikas terapeitu – mūzika palīdz risināt dažādas fiziskās un emocionālās problēmas (piemēram, mazina trauksmi, hroniskas sāpes, hipertensiju u. tml.). Tā ir laba papildu terapija līdzās citām metodēm dažādu organisku slimību ārstēšanā personām ar funkcionāliem traucējumiem.

Mūzikas un dabas skaņu kopums ir veiksmīgs instruments personu ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem relaksācijai. Tādēļ mūzikas istabā var izmantot speciālus ierakstus, kuros mūzika savijas ar ūdens skaņām, vēja šalkām, putnu dziesmām utt.

Mūzikas istabā atrodas dažādi mūzikas instrumenti, piemēram, bungas, tamburīns, metalofons, zvārgulīši, mutes harmonikas, sintezators u. c., kas noder dažādu skaņu radīšanai, lai veicinātu un attīstītu skaņu uztveri, dzirdi. Mikrofons palīdz koncentrēt uzmanību uz skaņas avotu – dalībnieka vai mūzikas terapeita balsi –, veicināt un attīstīt akustisko uztveri, aktivizēt dzirdes analizatoru, dzirdes koncentrēšanos un skaņas uztveri telpā.

Ar daudzveidīgām mūzikas istabas aktivitātēm – rotaļām, dejām, dziesmām, spēlēm, kustībām, zīmēšanu, mūzikas klausīšanos (uztveršanu), instrumenta spēli – personām ar funkcionāliem traucējumiem var veicināt fizisko, emocionālo un sociālo attīstību. Muzicējot kopā ar terapeitu un veidojot dialogu, kurā dalībnieks var pieredzēt un izpaust dažādas emocijas brīvā, radošā un drošā vidē, tiek sekmēta viņa spēja atklāt un eksperimentēt, attīstot fantāziju un radošumu.

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Zaļā istaba ir nozīmīga sensoro maņu – redzes un dzirdes – stimulēšanā. Zaļajā istabā var nomierināties un relaksēties. Zaļā krāsa nomierina nervu sistēmu un prātu. Tā ir visnomierinošākā krāsa un simbolizē harmoniju, līdzsvaru, kā arī stabilizē gan fizioloģiskos, gan psihiskos procesus. Zaļās krāsas ietekmē vieglāk veidot saskarsmi un saprašanos. Krāsa iedarbojas uz cilvēka redzi, jūtām, fizioloģisko un psihoemocionālo stāvokli, rosina radošo domāšanu.

Ar zaļās krāsas palīdzību var līdzsvarot uzbudinātu veģetatīvo nervu sistēmu. Galvenokārt to izmanto, lai mazinātu nemieru un trauksmi. Šī krāsa ietekmē arī simpātisko nervu sistēmu, līdzsvaro asinsspiedienu un sirdsdarbību.

Zaļajā istabā dalībnieks var atslābināties, atbrīvoties no stresa, sasprindzinājuma, atjaunot aktivitātes spējas, normalizēt miegu un uzlabot psihoemocionālo stāvokli.

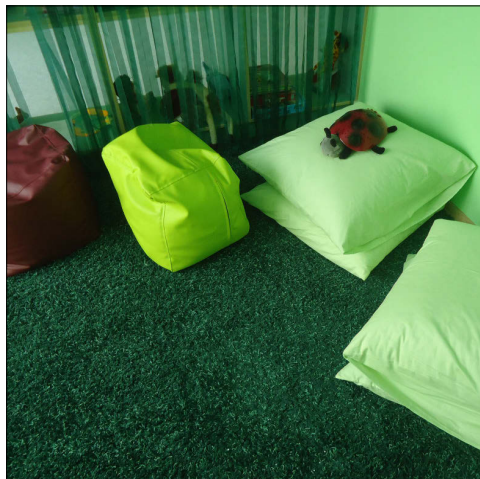
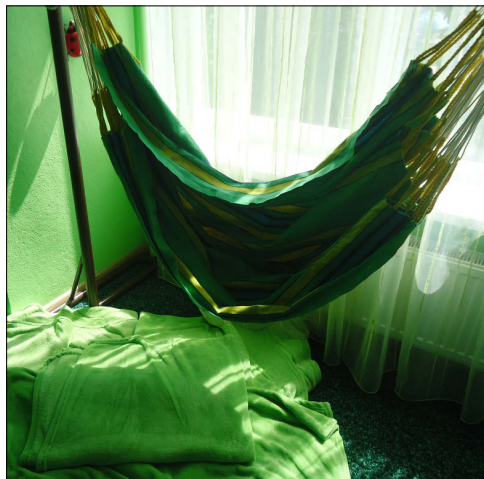
Lai sasniegtu veiksmīgu rezultātu, zaļajā istabā tiek izmantots integratīvs aprīkojums, piemēram, LED diožu apgaismojums: spuldzes un prožektorī izvietoti tā, ka griesti atgādina zvaigžņotas debesis, turklāt efekts papildināts ar zīmējumu, kam izmantotas luminiscējošas krāsas, radot zvaigžņotas debess mirgojošu optisku iespaidu. Mainīga un mirgojoša krāsaina gaisma piesaista uzmanību, veicina koncentrēšanos, nomierina, atslābina muskulatūru un relaksē. Zvaigžņotās debesis efektīvi iedarbojas uz personām ar dažādiem funkcionālajiem traucējumiem, attīstot viņu iztēli un vizuālo uztveri, kā arī stimulē taktilās sajūtas.

Bra sienas lampa izstaro gaismu, kas rada sajūtu, ka cilvēks atrodas dabā. Tā palīdz attīstīt taktilās un redzes sajūtas, veicina koncentrēšanos un psihoemocionālās spriedzes mazināšanos. Telpā lampu piestiprina pie sienas, un, to ieslēdzot, gaisma sniedz dabas sajūtu efektu, kas ir ļoti svarīga zaļās istabas interaktīvās vides sastāvdaļa. Savstarpēji mijiedarbojoties ar to, dalībniekam rodas sajūta, ka viņš atrodas brīnišķīgā dabas pasaulē.

Zaļajā istabā atrodas arī šūpuļtikls, kas piemērojas cilvēka ķermeņa formai. Šī aktivitāte ir ļoti vienkārša, taču patīkama. Šūpojoties šūpuļtiklā relaksējošas mūzikas pavadībā, dalībnieks var atslābināt muskulatūru un relaksēties.

Zaļajā istabā personām ar funkcionāliem traucējumiem sensoro maņu stimulēšanai un trenēšanai tiek piedāvātas dažādas aktivitātes, izmantojot mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, piemēklējot katram dalībniekam piemērotāko izpausmes veidu. Zīmēšana, krāsošana, skricelēšana, līmēšana, veidošana, dažāda veida un tekstūras materiālu aplikācijas – tas viss attīsta dalībnieka iztēli un atklāj viņa emocionālo pasauli. Zīmējot ar krītiņiem, ar tā saucamajām pirkstiņkrāsām, skricelējot vai veidojot plastilīna figūriņas, tiek darbināta gan pirkstu sīkā muskulatūra, gan stimulēta tauste un trenēta acu un roku koordinācija, kā arī griba.

A. Ābele, Ā. Balčiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

Zaļajā istabā rodas sajūta, ka atrodies dabā

Šeit aprakstīto metožu ieviešana rehabilitācijas darbā ar personām, kam ir funkcionālie traucējumi, ir inovatīva pieeja ne tikai Latgales reģionā, bet arī visā Latvijā.

Iedzīvinot šo inovatīvo pieeju personu ar funkcionāliem traucējumiem rehabilitācijā, jāievēro daži ierobežojumi sensoro istabu aktivitāšu nodrošināšanā. Tos rekomendē speciālisti (speciālie pedagogi, funkcionālie speciālisti u. c.), kas savas atziņas uzkrājuši pēc diagnostikas un konsultācijām. Zviedrijas kolēģu pieredze rāda, ka šādi nav ieteicams strādāt ar dalībniekiem, kuru stāvoklis ir akūts (nepieciešama ķirurģiska iejaukšanās, akūta psihoze), ir hroniskas slimības paasinājums, nekompensēta arteriālā hipertensija, akūtas muskuļu un skeleta sāpes, dezorientācija laikā un telpā, paaugstināts spiediens acīs. Īpaša piesardzība jāievēro darbā ar dalībniekiem, kuriem ir infekcijas slimības vai epilepsija.

Savukārt hiperaktīviem un hiperuzbudinātiem dalībniekiem nepieciešams samazināt sensoro slodzi, atsakoties no aktīvās stimulācijas elementiem. Strādājot ar trauksmainiem dalībniekiem, nedrīkst strauji pāriet no viena stimula uz otru. Dalībniekus, kuriem ir uzmanības traucējumi, nav ieteicams iesaistīt aktivitātēs, kurās tiek lietots daudz dažādu priekšmetu. Taktilo stimulāciju neiesaka ādas saskarsmes un akūtu slimību gadījumos.

Sensoro istabu aktivitāšu nodrošināšanā jāievēro daži ieteikumi. Piemēram, pirms taktilās stimulācijas telpai jābūt labi izvēdinātai, vēlamā gaisa temperatūra ir +24 °C. Uzsākot taktilo stimulāciju, tās veicējam jānoņem rotaslietas, jānomazgā rokas un jāpievērš uzmanība plaukstu, pirkstu galu ādai un nagiem, plauksta jāiesmērē ar eļļu un jāsasilda. Pirms nodarbības dalībnieks jāiepazīstina ar plānotajām

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

darbībām, vietu un aprīkojumu. Taktilās stimulācijas nodarbību nebūtu vēlams plānot tūdaļ pēc ēšanas. Taktilās stimulācijas ilgums var svārstīties no 20 līdz pat 90 minūtēm. Taktilās stimulācijas laikā parasti nesarunājas, bet personām ar dažādiem funkcionālajiem traucējumiem dažkārt ir nepieciešams, lai ar viņiem sarunājas klusinātā balsī, skaidrojot savas darbības. Bērnam vai pieaugušajam ar pastiprinātu jutīgumu pret pieskārieniem reakcija var būt negatīva.⁹

Pirms katras nodarbības rotaļu un kustību istabā vadītājam jāpārliciecinās par dalībnieka drošību, izraugoties aktivitāšu aprīkojumu. Ieteicams ievērot šādu individuālas nodarbības garumu: pieaugušajiem 60 minūtes, bērniem 40 minūtes (aktivitātes ilgums var būt atkarīgs no dalībnieka funkcionālajām spējām).

Nodarbības rotaļu un kustību istabā vēlams sākt ar darbībām, kuras dalībniekam ir piemērotas un nerada stresu. Par katru pareizi izpildītu uzdevumu dalībnieku nepieciešams uzslavēt. Nodarbību laikā jāpievērš uzmanība blakusfaktoriem, kas var novērst dalībnieka uzmanību – slāpēm, aukstumam, karstumam, izsalkumam u. c. Ja viena veida darbības dalībnieku ir nogurdinājušas, jāmaina darbības veids. Katra aktivitāte tiek lietota atkarībā no dalībnieka psihiskās attīstības, katrs vingrinājums tiek atkārtots vairākas reizes, pakāpeniski palielinot grūtību pakāpi.

Zaļās istabas tuvumā būtu nepieciešams ūdenskrāns un izlietne. Nodarbību vadītājam jāievēro dalībniekam piemērots un pieņemams darbošanās ritms. Aktivitātes zaļajā istabā ir radošs process, tādēļ vadītājam jācenšas atmodināt un veicināt dalībnieka pašizpaušmi, lai gan visu nodarbības laiku viņš to veic neparastā veidā. Aktivitātes zonā pieaugušajiem bieži vien ir ļoti grūti noturēties un nepateikt priekšā: “Dari tā!” Ar savu vēlmi palīdzēt un ātrāk iemācīt tiek mazināts dalībnieka priekšs par padarīto.

Savukārt mūzikas istabai jābūt iekārtotai tā, lai dalībnieki tajā varētu brīvi pārvietoties. Priekšmetiem vienmēr jāatrodas ierastajās vietās, lai radītu dalībniekā drošības izjūtu.

Pirmajās nodarbībās dalībniekus vēlams iepazīstināt ar mūzikas instrumentiem. Sākumā svarīgi izmantot dažādu krāsu, augstuma un intensitātes mūzikas instrumentus, piemēram, skanošas rotaļlietas, zvaniņus, zvārgulišus u. tml., lai tiktu veicināti dalībnieku izziņas un uztveres procesi.

Nemot vērā dalībnieku funkcionālos traucējumus, svarīgi pieskaņoties viņu tempam un ritmam. Kad dalībnieks ir gatavs aktivitātēm, viņam jāļauj darboties patstāvīgi un improvizēt. Pat tad, ja viņš to veic neparastā veidā, jārespektē dalībnieka vēlme izpausties. Veiksmīgākus rezultātus var sasniegt, ja speciālistam – mūzikas

⁹ *Taktilā stimulācija – speciālās izglītības atbalsta metode*. Mācību programma. Velku biedrība, 2009. <http://velki2016.wixsite.com/velki/brosuras>

A. Ābele, Ā. Baltiņa, D. Erkena. Sensorā istaba inovatīvai pieejai, rehabilitējot personas ar funkcionāliem traucējumiem

terapeitam – piemīt pacietība, mērķtiecība un vēlme izprast dalībnieka vajadzības. Ļoti būtiska šajā procesā ir paša terapeita attieksme.

Pēc muzicēšanas un improvizācijas pamatu apgūšanas jāvirzās uz turpmāko attīstību. Lielākais risks individuālās mūzikas nodarbībās ir notikumu gaitas steidzināšana, cenšoties iekļaut dalībnieku grupā, ja viņš vēl nav gatavs ne sociāli, ne psiholoģiski, ne muzikāli. Ieteicams rīkoties pakāpeniski – solīti pa solītim. Sākumā dalībniekam jānodod iespēja darboties vienam pašam, pēc tam var piesaistīt citu dalībnieku, tad izveidot trio, līdz beidzot – ansambli vai orķestri. Rezultāti sasniedzami ilgstošā laika periodā.¹⁰

Speciālisti šo nodarbību gaitā individuāli sagatavo katru dalībnieku tam, lai viņš no zīmēšanas, dejošanas, dziedāšanas, muzicēšanas vai citām kopīgajām aktivitātēm gūtu prieku un rezultātā attīstītu dažādas prasmes, radošo potenciālu, kas ir veiksmīgas socializācijas priekšnoteikums.

Šīs prasmes, ja tās ir integrētas ar to lietošanai nepieciešamo profesionāļu, tuvinieku un sabiedrības atbalstu, personām ar funkcionāliem traucējumiem var būtiski ietekmēt rehabilitācijas rezultātu.

Literatūra

1. Dzintere, D., Boša, R. *Rotaļspēles*. Rīga: Mācību apgāds NT, 1997.
2. Schwabe, C. *Musiktherapie bei Neurosen und funktionelltn Storungen*. Jena, 1972.
3. *Taktilā stimulācija – speciālās izglītības atbalsta metode*. Mācību programma. Velku biedrība, 2009. Iegūts no: <http://velki2016.wixsite.com/velki/brosuras> [sk. 09.09.2017.].
4. Алвин, Дж., Уорик, Э. *Музыкальная терапия для детей с аутизмом*. Москва: Теревинф, 2004.
5. Иванченко, Г. В. Восприятие музыки и музыкальные предпочтения. *Психологический журнал*. 2001, 22(1), 72–81.
6. Кислинг, У. *Сенсорная интеграция в диалоге (Sensorische Integration im Dialog): Понять ребенка, распознать проблему, помочь обрести равновесие*. Переводчик К. Шарп. Москва: Теревинф, 2017.
7. *Сенсорные комнаты «Снузлин»: сборник статей и методические рекомендации*. Москва: ООО фирма «Вариант», 2001.

¹⁰ Иванченко, Г. В. Восприятие музыки и музыкальные предпочтения. *Психологический журнал*. 2001, 22(1), 72–81.

Marika Lotko

Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

Pagājušā gadsimta 70.–80. gados pasaulē sākās liela vides aktīvistu kustība, un veidojās ekoloģiskās sociālā darba formas. Kamēr tika diskutēts par ekoloģisko un sistēmas mijiedarbību sociālajā darbā, realitātē uzsvars galvenokārt tika likts uz indivīda pasīvu uzvedību vidē. Nākamajās desmitgadēs (80. un 90. gadu sākumā) atsevišķi sociālā darba teorētiķi uzsāka sociālā darba pamatvērtību apspriešanu, uzsverot, ka vispārpieņemtais ekoloģiskais modelis jāpaplašina un jāapsver saikne starp cilvēka un planētas labklājību.

Sociālā darba jaunatklātais fokuss uz dabisko vidi radīja stimulu izmantot cilvēka un dzīvnieka saiknes daudzdimensiju ieguvumus kā integrētu ārstēšanas procesa sastāvdaļu. Ne tikai sociālajā darbā, bet arī citu profesiju (psihiatrijas, medicīnas, rehabilitācijas, psiholoģijas, ergoterapijas u. c.) speciālistu praksē tiek integrēta saskare ar dzīvniekiem. Pret cilvēka un dzīvnieka saiknes koncepta izmantošanu sociālā darba intervencē līdz šim valdījusi visatturīgākā nostāja, salīdzinot ar citām profesijām.¹

Dzīvnieku loma sociālajā darbā

Aplūkojot sociālo darbinieku aktivitāti vēsturiskā griezumā, vērojams, ka 19. gs. sākumā līdzās bērnu tiesību aizstāvībai un verdzības aizliegšanai tika aizstāvētas arī dzīvnieku tiesības.

Sociālā darbiniece Frānsisa Pouvera Kobe (*Frances Power Cobbe*) ASV graustu rajonos veicināja bērnu apmācību, organizēja sieviešu kustību, iestājās pret vivisekciju un darbojās kā dzīvnieku labklājības advokāte, iestājās par verdzības aizliegumu, kā arī par bērnu un dzīvnieku tiesībām.

¹ Ryan, T. *Animals in Social Work: Why And How They Matter*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

1824. gadā anglikāņu garīdznieks Arturs Brūmevs (*Arthur Broome*) nodibināja Dzīvnieku aizstāvības biedrību (*The Society for the prevention of cruelty to animals*), lai novērstu nežēlīgu izturēšanos pret dzīvniekiem; vēlāk tā tika pārdēvēta par Karalisko dzīvnieku aizstāvības biedrību (*Royal society for the prevention of cruelty animals*). Viņš arī iestājās par verdzības aizliegšanu, par darba un sociālajām reformām un bērnu aizsardzību. Savukārt Henrijs Bergs (*Henry Bergh*), kurš 1866. gadā nodibināja Amerikas dzīvnieku aizstāvības biedrību (*American Society for the Prevention of Cruelty to Animals*), apgalvoja: “Bērns ir dzīvnieks... Ja pret to neizturas taisnīgi kā pret cilvēku, tam vismaz jābūt ielās noklaiduša suņa tiesībām. Pret to nav jāizturas vardarbīgi.”²

Spilgts piemērs, aplūkojot bērnu tiesību aizstāvību, ir sociālās darbinieces Marijas Dikinas (*Maria Dickin*) darbība. Viņa bija nepatīkami pārsteigta par sliktajiem apstākļiem, kādos tiek turēti dzīvnieki, un 1917. gadā Londonas graustu rajonā Īstendā nodibināja Tautas polikliniku trūcīgo iedzīvotāju slimajiem dzīvniekiem (*People's dispensary for sick animals of the poor, PDSA*). Šis nodibinājums nodrošināja bezmaksas veterināro palīdzību nabadzīgo cilvēku slimajiem un ievainotajiem dzīvniekiem. Dikinas idejas tika pārņemtas arī Ziemeļāfrikā, citviet Eiropā, un PDSA joprojām turpina strādāt.

Dzīvnieku tiesību aizstāvju oponenti manipulēja ar sabiedrības aizspriedumiem par vīriešu lomu. Rūpes par dzīvniekiem viņi pielīdzināja sievietes pienākumiem, darbības jomai, kas simbolizē sentimentalitāti, iracionalitāti, objektivitātes trūkumu, histēriju un pārmērīgo jūtību. Šāds attiecinājums tika izmantots, lai izsmietu cilvēku bažas par dzīvniekiem.³ Vēsturiski bija nostiprinājusies tradīcija, ka sociālajā darbā galvenokārt tika nodarbinātas sievietes, un šie pretargumenti dzīvnieku tiesību aizstāvībai radīja situāciju, ka dzīvnieki netika iekļauti sociālā darba interešu lokā.

Secināms, ka 19. gs. un 20. gs. sākumā dzīvnieku tiesību aizstāvība nozīmīguma ziņā tika pielīdzināta sievietes un bērnu tiesību aizstāvībai, kā arī verdzības aizliegšanai.

Viens no iemesliem, kāpēc varētu rasties grūtības sociālā darba praksē integrēt dzīvniekus, ir ieradums, ka profesija aktualizē ar cilvēku labklājību saistītos jautājumus, taču nedrīkst aizmirst, ka tā iekļauj arī “cilvēks vidē” konceptu un dzīvnieks ir cilvēka kompanjons.⁴

² Ryan, T. *Animals and Social Work: A Moral Introduction*. Springer, 2011.

³ Turpat.

⁴ Faver, A. C., Strand, E. B. Domestic violence and animal cruelty: untangling the web of abuse. *Journal of Social Work Education*. Spring / Summer 2003, vol. 39, 2, 237–253.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

Attieksmes veidošanās pret dzīvniekiem

Sabiedrības uztvere par savvaļas un mājdzīvniekiem radusies un veidojusies dažādu vēsturisku procesu ietekmē. Viedokli par dzīvniekiem veidojuši vairāki slaveni filozofi. Franču filozofs Renē Dekarts (*Rene Descartes*) 17. gs. apgalvoja, ka spēja runāt un domāt ir primārais, kas cilvēku atšķir no dzīvnieka. Viņš uzskatīja, ka dzīvnieki rīkojas bez augstāka nolūka vai apziņas, jo nespēj izmantot valodu. Gadsimtu vēlāk – 18. gs. – vācu filozofs Imanuels Kants (*Immanuel Kant*) apgalvoja, ka racionalitāte ir galvenais raksturlielums, kas atšķir cilvēkus no dzīvniekiem. Dzīvniekiem pietrūkst racionālas un morālas izvēles kapacitātes, tie nav morālie aģenti, un tiem nav morālās nostājas.⁵

Filozofu viedokļi ietekmēja izpratni par to, kā cilvēkiem jāizturas pret dzīvniekiem. Dekarts argumentēja, ka dzīvniekiem nav dvēseles vai jūtu, tāpēc cilvēki, kuri sekoja Dekarta principiem, praktizēja cietsirdīgas eksperimentālas vivisekcijas. Savukārt Arturs Šopenhauers (*Arthur Schopenhauer*) uzskatīja, ka jebkurš, kurš ir cietsirdīgs pret dzīvniekiem, nevar būt labs indivīds.⁶

Viduslaikos dzīvnieki regulāri tika apsūdzēti noziegumos un tika tiesāti tajās pašās tiesās, kurās cilvēki. Dažreiz notiesātajiem dzīvniekiem tika piespriests sods, citreiz tie pat tika ielikti cietumā. Dzīvniekiem bija “jāmaksā” kolektīvā cena par kopīgo vainu Eiropas kopienās – publiskos rituālos kaķus sadedzināja vai nometa no jumta, lai ilustrētu dzīvnieku lomu kā sabiedrības grēkāžus.⁷

Izmaiņas sabiedrības uztverē radās 17. gs. beigās un apgaismības laikmetā. Jaunās vēsmas iezīmīgas ar pozitīvas attieksmes pret dzīvniekiem un dabu pakāpenisku pieaugumu un antropocentriskās attieksmes (ši tendence raksturīga viduslaikiem un renesanses periodam) pakāpenisku samazinājumu. Dzīvnieku turēšana izplatījās no aristokrātijas uz vidējo šķiru.⁸

Daudzi Amerikas un Austrālijas pamatiedzīvotāji izraudzījušies dzīvniekus par saviem totēmiem (nozīmīgām ģeoloģiskām figūrām, kurām cilts locekļi seko kā to senčiem, lai nodrošinātu aizsardzību). Dažās iezemiešu kultūrās arī tic, ka dzīvnieki un cilvēki daļa to pašu kultūru, kaut to ķermeņi ir atšķirīgi. Citās kultūrās tic, ka mirušo garu dvēseles ir iemiesojušās dzīvniekos.⁹

⁵ DeMello, M. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, 2012.

⁶ Tiplady, C. *Animal abuse: helping animals and people*. Wallingford, Oxfordshire, Boston, 2013.

⁷ DeMello, M. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, 2012.

⁸ Fine, A. H. *Handbook on animal-assisted therapy: theoretical foundations and guidelines for practice*. Amsterdam, Boston: Elsevier Academic Press, 2006.

⁹ DeMello, M. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, 2012.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

Arī baznīcai bijusi sava loma, veidojot attieksmi pret dzīvniekiem, piemēram, pāvests Jānis Pāvils II (*John Paul II*) 1984. gadā paziņoja, ka viņš ir pārliecināts, ka dzīvnieki ir paredzēti, lai cilvēks tos izmantotu. 2001. gadā Vatikāna Pontifikālā dzīves akadēmija (*Pontifical Academy for Life*), ko dibinājis Jānis Pāvils II, nāca klajā ar paziņojumu, ka cilvēki bauda unikālu un pārāku cieņu un ka radības, kas nav cilvēki, Dievs radījis kalpošanai cilvēkam, tātad dzīvnieku upuris ir attaisnojams tiktāl, kamēr pastāv nozīmīgs labums cilvēkiem.¹⁰

Secināms, ka noteikts domāšanas veids un attieksme pret dzīvniekiem, cilvēkiem tika pateikts priekšā.

Pateicoties dažādiem atklājumiem, mēs savas zināšanas varam virzīt citā rakursā un pilnīgāk izprast lietu būtību – tas attiecas arī uz izpratni un skatījumu par dzīvniekiem. Neaizmirsīsim, ka vēsturē bija laiks, kad uzskatīja, ka zeme ir plakana un to tur trīs vaļi.

Izglītību iegūstam nevis jau esošās pieredzes un zināšanu atražošanai, bet dzīvošanai, kritiski vērtējot procesus, notikumus un teorijas, attīstot idejas par to, kā notikumi jāinterpretē. Tāpēc jāspēj pieņemt domu, ka, iespējams, līdz šim esam domājuši un apkārt esošo informāciju un notikumus interpretējuši kļūdaini. Jābūt gataviem pieņemt jaunas perspektīvas attiecībā uz visu – sevi kā cilvēku un profesionāli. Nav jābaidās atteikties no ierastiem domāšanas modeļiem, jābaidās palikt esošajā situācijā un neattīstīties. Tas īpaši jāattiecinā uz sociālo darbu, kura būtība ir atklāt neatklāto, parādīt neredzēto, ieviest neieviesto, spēt kritiski uztvert plašajā informatīvajā telpā saņemto vēstījumu.

Lai labāk izprastu dzīvnieku integrēšanas iespējas sociālā darba praksē (un ne tikai dzīvnieku terapijas kontekstā), aplūkosim dažus piemērus, kā šāda prakse varētu palīdzēt sociālajam darbiniekam:

- 1) saikne starp vardarbību pret dzīvniekiem un vardarbību mājās cilvēka un dzīvnieka attiecību kontekstā (piemēram, kāda ir saikne sievietei, kura cietusi no vardarbības, ar savu mājdzīvnieku un kā viņa rūpējas par dzīvnieka drošību);
- 2) identificēt vardarbību ģimenē tās dažādajās formās (piemēram, vai bērns ir vardarbīgs pret dzīvnieku, kas var norādīt, ka starp ģimenes locekļiem notiek vardarbība, arī bieža dzīvnieku mainība ģimenē var norādīt uz vardarbību);
- 3) izmantojot sistēmisku pieeju, sociālajam darbiniekam psihosociālajā novērtēšanā jāiekļauj jautājumi, kas saistīti ar vardarbību pret dzīvnieku,

¹⁰ DeMello, M. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, 2012.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksi Latvijā

- kā arī jājautā, vai ir bažas par mājdzīvnieka drošības apdraudējumu no citu ģimenes locekļu puses;
- 4) sistēmiskā pieejā paredzēts, ka sociālais darbinieks izglītos profesionāļus (skolotājus, izpildvaras pārstāvjus, bērnu un pieaugušo aizsardzībā iesaistītos praktiķus, advokātus, veterinārārstus), kuru redzeslokā ir vardarbība mājās, par saikni starp vardarbību ģimenē un vardarbību pret dzīvnieku;
 - 5) sociālajiem darbiniekiem jāizveido aktīva sadarbība ar dzīvnieku labklājības aģentūrām un veterinārajām klīnikām, jo bieži tās ir pirmās iestādes, kuras saņem ziņas par vardarbību pret dzīvnieku, un tādēļ var palīdzēt identificēt vardarbību ģimenē;
 - 6) lai identificētu vardarbību pret dzīvnieku un ģimenes locekļiem, sociālais darbinieks var iesaistīt dažādus profesionāļus, aktualizējot problēmu holistiskā veidā.¹¹

Plašsaziņas līdzekļos plaši tika rakstīts par kādu ģimeni, kas pastaigas laikā ar līmlenti aizlīmējusi sunim muti un salīmējusi kājas, lai it kā dzīvnieku apcirtu. Šis ir “sarkanās gaismas signāls” sociālajiem darbiniekiem, lai lūkotos, kas šajā ģimenē notiek, jo atgadījuma liecinieki bijuši ne tikai sabiedrības locekļi, bet arī bērni. Ja ģimene šādā veidā grib “parūpēties” par suni, tad kādas ir ģimenes prasmes rūpēties par saviem bērniem? Ko bērni mācās no šādas situācijas, vērojot notiekošo? Šis ir trauksmais gadījums, lai analizētu rakstā minētās likumsakarības. Tas ļauj uz notikušo pārkāpumu paskatīties no, iespējams, nestandarta skatpunkta sociālā darba praksē. Un šis nav tikai jautājums par bērnu labklājību ģimenē, bet arī par dzīvnieku labklājību.

Dzīvnieku terapija

Praktiķu vidū Latvijā dzīvnieku terapija nav svešs jēdziens. Latvijā tiek piedāvāta reitterapija un kanisterapija. Lietuvā pieejama arī delfinterapija. Vēlme izprast dzīvnieku terapijas darbības principu, iesaistīto profesionāļu lomu dzīvnieku terapijas nodrošināšanā un terapijas sociālos ieguvumus mudināja doties uz ASV, lai izzinātu šīs prakses procesu.

Dzīvnieku terapijas aizsākumi meklējami jau pirms mūsu ēras, kad cilvēku ārstēšanā tika iesaistīti dzīvnieki, piemēram, suņu siekalām tika piedēvētas dziednieciskas spējas. Taču mūsdienu dzīvnieku terapijas prakses aizsākumi skaidri

¹¹ Faver, A. C., Strand, E. B. Domestic violence and animal cruelty: untangling the web of abuse. *Journal of Social Work Education*. Spring / Summer 2003, 39(2), 237–253.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

iezīmējās 19. gs., kad 1860. gadā Florensa Naitingeila (*Florence Nightingale*) aprakstīja saistību starp dzīvniekiem un veselību, piedāvājot ideju, ka mājdzīvnieki ir labi sabiedrotie slimajiem, īpašiem tiem, kam ir hroniska slimība.¹²

Dažādos avotos var atrast atšķirīgu informāciju par to, kurš bija pirmais dzīvnieku terapijas aizsācējs 20. gs., tomēr biežāk pieminētās versijas ir šādas:

- 1) 20. gs. 60. gados klīniskais psihologs Boriss Levinsons (*Boris Levinson*) ieviesa terminu “dzīvnieku terapija” – tas aizsākās līdz ar viņa suņa Džingla iesaistīšanos psihoterapijas sesijās darbā ar bērniem;¹³
- 2) Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*) novēroja palielinātu savu pacientu spēju izteikties par sensitīvām tēmām, ja blakus bija viņa suns, tādēļ viņš mērķtiecīgi iesaistīja savu četrkājaino draugu sarunā ar pacientiem.¹⁴

20. gs. 70. gados ASV tika nodibināta biedrība “Delta” (*Delta Society*), kas mūsdienās pazīstama kā “Mājdzīvnieku partneri” (*Pet Partners*), lai veicinātu terminoloģijas un prakses darbā ar dzīvniekiem attīstību. Šī ir starptautiska nevalstiska organizācija, kuru dibinājuši veterinārārsti, lai palielinātu sabiedrības informētību, zināšanas, pētījumus un aizsargātu dzīvnieku labklājību mijiedarbībā ar cilvēkiem.¹⁵ Mūsdienās “Mājdzīvnieku partneri” ir viena no lielākajām organizācijām ASV, kura piedāvā deviņu dzīvnieku sugu un brīvprātīgo sertifikāciju, kas dod tiesības veikt dzīvnieku asistētas aktivitātes.

Terminoloģijas specifika un lietošana dzīvnieku terapijas praksē Latvijā un ASV ir atšķirīga. Te jāpiemin, ka ASV izmanto vairākus terminus, kas iezīmē un raksturo profesionālu un brīvprātīgo aktivitātes, kurās iesaistīti dzīvnieki:

- 1) terminoloģijā ir iekļauta norāde uz izmantotā dzīvnieka sugu (suņu asistēta terapija, zirgu asistēta terapija, delfīnu asistēta terapija);
- 2) norāde uz brīvprātīgā vai profesionāla darbības mērķi un aktivitāšu uzdevumiem, kuros iesaistīts dzīvnieks, kā arī klientu iesaistes ilgumu veiktajās aktivitātēs (dzīvnieku asistēta terapija, dzīvnieku asistētas aktivitātes, dzīvnieku asistēta izglītība, dzīvnieku asistēta intervence);
- 3) norāde uz personu, kura realizē ar dzīvniekiem saistītas darbības (dzīvnieku asistēta terapija, ko nodrošina profesionāļi, un dzīvnieku asistētas aktivitātes, ko nodrošina brīvprātīgie).

¹² Lindquist, R., Snyder, M., Tracy, M. F. *Complementary and alternative therapies in nursing*. New York: Springer Publishing Company, 2014.

¹³ Levinson, B. M. *Pets and human development*. Springfield, Ill.: Thomas, 1972.

¹⁴ Fine, A. H. *Handbook on animal-assisted therapy*. 3rd ed. Boston: Elsevier Academic Press, 2010.

¹⁵ Grassberger, M. *Biotherapy – history, principles and practice: a practical guide to the diagnosis and treatment of disease using living organisms*. Dordrecht, New York: Springer, 2013.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

Būtiskākā atšķirība Latvijā un ASV ir izvēlē starp profesionāli vai brīvprātīgo, kurš realizē pasākumu kopumu ar dzīvnieku iesaisti, taču atšķiras arī nodrošināto aktivitāšu mērķi. "Mājdzīvnieku partneri" un citas organizācijas bieži specializējas tieši brīvprātīgo sertifikācijā. Kā profesionāli iegūst sertifikātu, kas ļauj dzīvnieku iesaistīt profesionālajā praksē? Ceļi, kā līdz sertifikācijai nonākt, ir atšķirīgi: institūcija, kurā nodarbināti profesionāli, var izstrādāt savu kārtību un procedūru, kā tās profesionāli iegūst sertifikātu; profesionāli var iegūt izglītību kādā no augstākās izglītības iestāžu piedāvātajām studiju programmām; profesionāli var iegūt sertifikātu nacionālā vai starptautiskā certificēšanas organizācijā: parasti tie ir profesionāli, kuri nodrošina zirgu asistētu terapiju.

Klientu grupas, kurām nodrošina ar dzīvnieku iesaisti saistītus pakalpojumus (pacienti, t. sk. bērni, veci cilvēki, hroniski un nedziedināmi slimi), un institūcijas, kurās tie atrodas, var būt dažādas: slimnīcas, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādes jeb t. s. pansionāti, skolas, bibliotēkas (bērnu), universitātes, dažādas rehabilitācijas iestādes, kuru mērķis ir uzlabot veselības stāvokli cilvēkiem ar dažādām saslimšanām, ieslodzījuma vietas, hospisi, AIDS centri, patversmes, tiesas zāles, lidostas un dažādas citas institūcijas, ja vien ir šāda nepieciešamību. Institūcijām, kurās varētu integrēt dzīvnieku, gandrīz nav ierobežojumu, ja vien rada atbilstošus noteikumus un procedūras (piemēram, slimnīcās, lai novērstu zoonozes).

Lai dzīvnieku, piemēram, suni vai zirgu, klasificētu kā terapijas dzīvnieku, tam jāatbilst noteiktiem kritērijiem (atbilstību noteic ar dažādiem klasifikācijas testiem), kas ir atšķirīgi katrai dzīvnieku sugai. Dzīvnieku sugu pārstāvjiem, piemēram, kaķiem, lamām, cūkām u. c., jābūt ar noteiktām īpašībām, lai tos sertificētu un klasificētu kā terapijas dzīvniekus. Dažkārt dzīvnieki nav apmācāmi, piemēram, lauksaimniecības dzīvnieki vai mīļdzīvnieki (truši, kāmjī, jūrascūciņas u. c.).

Katras institūcijas, kura dzīvniekus iekļauj savās aktivitātēs, pieredze ir unikāla, jo šādai iestādei ir sava specifika un kārtība, kā dzīvniekus integrē savā darbā, kā arī atšķiras prasības profesionāļiem, lai šādu darbu veiktu.

Lai gūtu priekšstatu, kā dzīvnieku terapija tiek organizēta un nodrošināta, tika apmeklētas vairākas institūcijas.

"Zaļie skursteņi" (*Green Chimneys*) ir izglītības iestāde, kurā nodrošina izglītību bērniem ar dažādiem uzvedības, emocionāliem un sociāliem traucējumiem. "Zaļie skursteņi" savā darbā iesaista lauksaimniecības dzīvniekus un savvaļas putnus, kuri nonākuši šeit dažādu ievainojumu dēļ. Ja putns pēc izveseļošanās ir spējīgs turpināt dzīvi patstāvīgi, to svinīgā ceremonijā, kurā piedalās bērni, palaiž vaļā. Bērni piedalās dažādos fermas dzīvnieku turēšanas darbos: barošanā, aploku kopšanā, aprūpē. Skolā strādā sociālo darbinieku komanda,

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

kuri savā darbā integrē minētos dzīvniekus. Lai šāda iesaiste būtu iespējama, darbinieki iegūst nepieciešamo izglītību un sertifikātu. Atbilstīgi dzīvnieka sugai profesionālim jāiegūst noteikts sertifikāts, kas dod tiesības veikt profesionālās aktivitātes, kurās iesaistīts kādas sugas dzīvnieks. Par katru dzīvnieku sugu ir sagatavota dokumentācija – izstrādāti noteikumi, kā profesionālis tiek sertificēts.

Rietumvirdžīnijas Universitātē (*West Virginia University*) ir astoņi terapijas suņi, kuri nodrošina emocionālo atbalstu gan augstskolas darbiniekiem, gan studentiem. Pirmkursnieki, kuri tikko uzsākuši mācības, adaptācijas laikā izjūt paaugstinātu stresu, jo viņiem jāsaskaras ar dažādām pārmaiņām: patstāvīgi jāorganizē sava ikdiena, jāiejūtas jaunā vidē, jāiepazīstas ar citiem cilvēkiem, jāapgūst dažādas sarežģītības pakāpes studiju kursi, jādzīvo projām no savas ierastās vides. Bieži vien problēmas ģimenē, savstarpējo attiecību sarežģījumi rada paaugstinātu spriedzi un satraukumu, ko var reducēt mijiedarbībā ar terapijas suņiem.

“Uz ērgļa spārniem” (*On Eagle’s Wings*) ir nevalstiskā organizācija, kura nodrošina hipoterapiju un terapeitisko jāšanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Tajā pašlaik nodarbināti 11 parastie zirgi un viens mini zirgs. Organizācijai ir liels skaits brīvprātīgo, kas palīdz nodrošināt hipoterapijas un terapeitiskās jāšanas sesijas (vienas sesijas laikā kopā ar profesionāli piedalās trīs brīvprātīgie – divi brīvprātīgie pavada zirgu, ejot gar abiem zirga sāniem, un drošina jātnieku, un viens brīvprātīgais vada zirgu). Organizācijā nonāk bērni, kam ir dažādas diagnozes: cerebrālā trieka, autisms, Dauna sindroms u. c.

“Kastaņu kalna rančo” (*Chestnut Mountain Ranch*) ir izglītības iestāde ar kristīgu ievirzi, kurā mācās puikas vecumā no 11 līdz 16 gadiem, kuri dažādu iemeslu dēļ (zaģšana, melošana, zemas sociālās prasmes, nesekmība, iepriekšēja vardarbīga pieredze u. tml.) “izkrituši” no izglītības sistēmas un savā ikdienā saskaras ar dažādām problēmām. Skolā strādā terapijas suns, kas ikdienā dažādos veidos piedalās audzēkņu aktivitātēs: starpbrīžos iet kopīgās pastaigās, kopā pavada brīvo laiku, atrodas līdzās, kad kādam audzēknim jāsaskaras ar ikdienas grūtībām, piedalās konsultācijās līdzās profesionāļiem u. tml.

Dzīvnieku integrēšana sociālo darbinieku praksē

Arizonas štata universitātē tika īstenots pētījums, kura mērķis bija izpētīt sociālā darba praktiķu zināšanas par cilvēka un dzīvnieka saikni un uzzināt, vai viņi šo attiecību aspektus iekļauj savā praksē.

Aptaujā piedalījās 1649 Nacionālās sociālo darbinieku asociācijas biedri.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

Divas trešdaļas (1091) dalībnieku ziņoja, ka viņi klientu uzņemšanas novērtēšanā neiekļauj jautājumus par dzīvniekiem; 23,2 % (381) informēja, ka iekļauj dzīvniekus kā daļu no intervences sociālā darba praksē. No tiem, kuri neiekļauj jautājumus par dzīvniekiem klientu novērtēšanā, 508 jautā, vai klientiem ir mājdzīvnieki, 145 prasa, vai klientiem ir citi dzīvnieki (piemēram, lauksaimniecības dzīvnieki), 202 taujā, vai kāds ģimenē ir ievainojis dzīvnieku, 289 lūdz raksturot dzīvnieka vietu klienta ģimenē.

No 381 dalībnieka, kas dzīvniekus iekļauj intervencē, 86 tos iekļauj dzīvnieku asistētās aktivitātēs, 143 realizē dzīvnieku asistētu terapiju un 49 iekļauj dzīvniekus stacionārā. Visbiežāk praksē tika iekļauti suņi (320) un kaķi (167), mazāk – putni, mīldzīvnieki, zirgi, lauksaimniecības dzīvnieki, zivis, reptiļi un truši.¹⁶

Priekšlikumi

Domājot par iespējām integrēt ar dzīvniekiem saistītus jautājumus un pašus dzīvniekus sociālā darba praksē, būtu apsverami šādi piedāvājumi:

- 1) sociālais darbinieks var integrēt savā praksē dzīvnieku un realizēt dzīvnieka asistētu terapiju;
- 2) iespējams izveidot ģimeņu novērtēšanas instrumentu, kurā iekļautu ar dzīvniekiem saistītus jautājumus, kas orientēti uz to, lai identificētu iespējamo vardarbību ģimenē;
- 3) veidot brīvprātīgo kustību dzīvnieku asistētu aktivitāšu nodrošināšanai.

Literatūra

1. DeMello, M. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press, 2012.
2. Faver, A. C., Strand, E. B. Domestic violence and animal cruelty: untangling the web of abuse. *Journal of Social Work Education*. Spring / Summer 2003, 39(2), 237–253.
3. Fine, A. H. *Handbook on animal-assisted therapy: theoretical foundations and guidelines for practice*. Amsterdam, Boston: Elsevier Academic Press, 2006.
4. Fine, A. H. *Handbook on animal-assisted therapy*. 3rd ed. Boston: Elsevier Academic Press, 2010.
5. Grassberger, M. *Biotherapy – history, principles and practice: a practical guide to the diagnosis and treatment of disease using living organisms*. Dordrecht, New York: Springer, 2013.
6. Levinson, B. M. *Pets and human development*. Springfield, Ill.: Thomas, 1972.

¹⁶ Risley-Curtiss, C. Social work practitioners and the human-companion animal bond: a national study. *Social Work*. Jan 2010, 55(1), 38–46.

M. Lotko. Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā

7. Lindquist, R., Snyder, M., Tracy, M. F. *Complementary and alternative therapies in nursing*. New York: Springer Publishing Company, 2014.
8. Risley-Curtiss, C. Social work practitioners and the human-companion animal bond: a national study. *Social Work*. Jan 2010, 55(1), 38–46.
9. Ryan, T. *Animals and Social Work: A Moral Introduction*. Springer, 2011.
10. Ryan, T. *Animals in Social Work: Why And How They Matter*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
11. Tiplady, C. *Animal abuse: helping animals and people*. Wallingford, Oxfordshire, Boston, 2013.

VĒROJUMI UN ATZIŅAS

Ilze Trapenciere

Saruna ar Danielu Markoviču

Daniels Markovičs ir filozofijas doktors (*PhD*) sociālajā darbā un viesdocētājs no Slovākijas Rīgas Stradiņa universitātē. Viņš ir studējis karjeras konsultāciju programmu “Mācību un sociālais darbs” (*Teaching and Social Work*) Palacka Universitātē (*Univerzita Palackého*) Olomoucā (Čehijā), kā arī Stokholmas Universitātē (Zviedrijā).

Kopš 2009. gada D. Markovičs strādā Slovākijā, Ružomberokas Katoļu universitātes Izglītības fakultātē. 2013. gadā viņš tika ievēlēts par biedru Slovākijas Augstākās izglītības konsultantu asociācijas padomē.

Satiekamies uzreiz pēc viņa lekcijas.

Daniel, lūdzu, iepazīstiniet ar sevi!

Es dzīvoju un strādāju Slovākijā. Kopš 2009. gada strādāju par docentu Ružomberokas Katoļu universitātes Izglītības fakultātes Sociālo zinātņu institūtā. Studiju gados es mācījos vairākās ārzemju augstskolās un redzēju, ka tajās darbojas

konsultāciju centri studentiem. Es gribēju kļūt par šādu universitātes konsultantu. Karjeras konsultēšanas pamatā ir divi pilāri – izglītības pasaule un darba tirgus pasaule. Tas bija galvenais iemesls, kādēļ nolēmu studēt sociālo darbu, un man tas patika. Tagad esmu sociālo darbinieku pedagogs. Man vislabāk patīk strādāt ar mazām grupām. Manas pētnieciskās intereses ietver sociālo darbu ar minoritātēm un marginalizētajām grupām. Mana pētniecība ir saistīta arī ar jauniešu situāciju darba tirgū un diskriminācijas izpratni. Es esmu izstrādājis monogrāfiju par karjeras konsultēšanu sociālajā darbā.

Lūdzu, pastāstiet par sociālā darba studiju programmu Slovākijā un jūsu universitātē: kā tā veidojusies par profesiju un akadēmisku disciplīnu, kā notiek pētniecība šajā jomā?

Sociālais darbs un tā tradīcijas Slovākijā izveidojās starpkaru laikā. Alise Masarikova, Valsts pirmā prezidenta Tomāša Garika Masarika (*Tomáš Garrigue Masaryk*) meita un Čehoslovākijas pirmā lēdija, izveidoja Čehoslovākijas Sociālā darba augstskolu pēc Amerikas Savienoto Valstu sociālā darba izglītības parauga. Sociālisma laikā sociālais darbs kalpoja režīmam, un to diemžēl var raksturot kā “snaudošu”, pat “aizmigušu”. Pārejas posmā – deviņdesmitajos gados – radās izaicinājumi sociālā darba izglītību un profesiju modernizēt, pārveidot un attīstīt. Pateicoties milzīgam psihologu, sociologu un skolotāju entuziasmam, kā arī ārzemju ekspertu atbalstam, sociālais darbs ieguva pavisam citu veidolu un strauji attīstījās. Tagad sociālais darbinieks tiek uzskatīts par cienījamu profesijas pārstāvi nozarē, kurai ir paša savs likums. Sociālie darbinieki ir apvienojušies Sociālo darbinieku profesionālajā asociācijā. Sociālo darbu var studēt Slovākijas universitātēs visos trīs studiju līmeņos – bakalaura, maģistra un doktora studijās. Pirms astoņiem gadiem šī bija vispopulārākā studiju programma.

Galvenie pētniecības jautājumi sociālajā darbā Slovākijā ir klīniskais sociālais darbs, sociālie pakalpojumi, sociālais darbs ar migrantiem un sociālais darbs ar bezdarbniekiem.

Augstskolu štatos sociālā darba izglītībā ir gan asociētā, gan profesora amati.

Jūs esat ievēlēts par docētāju Rīgas Stradiņa universitātē. Kā jūs vērtējat Sociālā darba studiju programmu Rīgas Stradiņa universitātē?

Šobrīd es strādāju par viesdocentu Rīgas Stradiņa universitātes Labklājības un sociālā darba katedrā. Es vadu lekcijas un praktiskos seminārus gan bakalaura, gan maģistra studiju programmā Latvijas studentiem, kā arī nodarbības starptautiskajā maģistra studiju programmā “Sociālais darbs ar bērniem un jauniešiem”, ko apgūst dažādu tautību studenti no vairākām valstīm. Es augstu novērtēju to, ka Rīgas Stradiņa universitātes Labklājības un sociālā darba katedrā ir ļoti labi sabalansētas teorētiskās studijas, praktiskie piemēri un prakse. Studenti regulāri

I. Trapenciere. Saruna ar Danielu Markoviču

tiekas gan ar akadēmiskajiem mācību spēkiem, gan ekspertiem, kas strādā praktisku sociālo darbu. Studiju kursi, kas šeit tiek docēti, ir reāli saistīti ar visiem tiem galvenajiem un svarīgākajiem sociālā darba aspektiem, kas tagad ir aktuāli Austrumeiropā.

Kolēģi, ar kuriem es sadarbojos, tiešām ir labi profesionāļi savā nozarē. Mani Rīgas kolēģi ir arī ļoti patīkami kā darbabiedri, viņi ir ļoti izpalīdzīgi.

Studenti ir gudri un aktīvi. Man šķiet, ka RSU viņi ir aktīvāki un uzdod vairāk jautājumu nekā manā universitātē.

Kāda ir jūsu vīzija par Sociālā darba programmu nākotnē – kā akadēmisko disciplīnu, tās lomu profesijā un pētniecībā jeb zinātnē?

Sociālā darba programmai un sociālajam darbam ir jāiet līdzī laikiem, jāspēj rast atbildes uz globalizācijas radītajām problēmām sabiedrībā. Tas nozīmē, ka sociālā darba izglītībai nākotnē vairāk uzmanības un laika jāvelta globalizācijas perspektīvai, vairāk jāietver starptautiskā dimensija. Ir pagājis tas laiks, kad mūsu valstīs varēja uzskatīt, ka sociālais darbs ir tikai sabiedrības nacionālo jautājumu risināšana.

Mums vairāk uzmanības ir jāvelta sociālā darba zinātniskajam aspektam, pētniecībai.

Šodien jūs pabeidzāt lekciju kursa docēšanu RSU un dosieties atpakaļ uz Slovākiju, tāpēc mūsu saruna drīz jābeidz, lai jūs pagūtu uz lidmašīnu. Vai ir kāds jautājums, kas jums šķiet ļoti svarīgs un par ko jūs vēlaties pastāstīt mūsu sarunas nobeigumā?

Paldies par šo jautājumu. Jā, ir viens jautājums, kas, manuprāt, ir svarīgs. Tas saistīts ar sabiedriskajām attiecībām, proti, sociālā darba “publisko tēlu”. Mums ir jācenšas vairāk strādāt pie sabiedrības tēla veidošanas par sociālā darbinieka lomu un nozīmi. Ikdienā sociālie darbinieki daudz strādā, un ikdienas darba rutīnā viņiem neatliek laika sociālā darbinieka tēla veidošanai visā sabiedrībā. Sociālie darbinieki palīdz cilvēkiem, bet mums vajadzētu strādāt pie tā, lai sabiedrība un politiķi saprastu, cik nozīmīga ir mūsu loma sabiedrībā.

Paldies par interviju!

Paldies par interesanto sarunu, un vēl RSU Sociālā darba programmu docētājiem daudz radošuma un entuziasma darbā ar studentiem, gudrus un aktīvus sociālā darba studentus, kā arī iespēju starptautiskajai sadarbībai, kas globālajā vidē ir nepieciešama kvalitatīvam studiju procesam. Lai jums ir iespēja strādāt arī starptautiskā laukā, jo tas bagātina gan studentus, gan docētājus!

Esmu ļoti apmierināts ar iespēju strādāt RSU!

Linda Puriņa

Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

Mēs esam Rīgas Stradiņa universitātes Sociālā darba studiju programmas studenti. Esam tie, kuri mācās palīdzēt citiem pārkāpt pāri savām problēmām un tikt ar tām galā. Esam cilvēki, kuri mācās ticēt citiem cilvēkiem. Cilvēki, kuri vienlaikus mācās būt profesionāli un zinoši, kā arī kompetenti. Cilvēki, no kuriem teju katram ir savs īpašais iemesls, kāpēc nolemts doties šai grūtajā ceļā, kas paver neizsakāmas dzīvesstāstu, emociju, izaicinājumu un personības augšanas ainavas. Mēs gribam būt arī treškursnieki, ceturtkursnieki un galu galā arī diplomandi. Bet visvairāk mēs gribam būt sociālie darbinieki.

Pirms gada bija mulsuma pilns sākums. Ko es šeit daru, ko tieši es mācos? Es zinu, ka vēlos palīdzēt, bet kas man jādara, lai to varētu darīt pēc iespējas pilnīgāk, gudrāk, prasmīgāk? Kā es paskaidrotu, kas ir sociālais darbinieks, ja es nedrīkstētu lietot vārdu “brīnumdaris”? Mācību process Rīgas Stradiņa universitātē lēnām ir atklājis atbildes ne tikai uz šiem jautājumiem, bet arī sniedzis ieskatu citos jautājumos, kuri varbūt sākotnēji nemaz neeksistēja. Tagad ne tikai spēju paskaidrot, ka sociālais darbs ir starpdisciplināra akadēmiska un uz praksi orientēta profesija, ka tās pārstāvji veicina sociālās pārmaiņas un attīstību, sociālo iekļaušanos, cilvēku spējinašanu un atbrīvošanu, bet arī sāku saprast, kā šeit minēto iespējams darīt profesionāli, ne tikai kā draugam, kurš padod savu plecu, kur smagai sirdij atgūt savu spēku.

Dažnedažādos veidos – gan lasīšanas, gan analizēšanas, gan prezentāciju veidošanā un lomu spēlēs – esam iemācījušies komunicēt ar klientu, esam sapratuši, cik svarīgi cilvēkam ir pildīt noteiktus dzīves uzdevumus un kā palīdzēt to darīt, esam ieguvuši zināšanas par biežākajiem saslimšanas iemesliem un nosacījumiem un kā tos mazināt, mācāmies izglītēt apkārtējos, saprotam, ka svarīga loma ir likumam un tiesībām, neaizmirstot par darba ētiku un daudz ko citu.

Taču galu galā kursa beigās varam būt lepni, ka beidzot spējam izprast arī šī darba tehnisko pusi – kā sociālais darbs tiek organizēts un ka tas nebūt nav viena cilvēka, bet gan komandas darbs.

L. Puriņa. Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

Šopavasār mums bija iespēja pārliecināties par savu sagatavotību sociālajam darbam ne tikai teorētiski – uz papīra lapas, ko pasniedzēja eksāmenā iedod un vēlāk izlabo uzrakstīto, – bet arī “tur ārā”, RSU organizētajā praksē, kas norisinājās divās pašvaldībās – Tukumā un Kandavā.

Viena valsts, divas pašvaldības, divas pieredzes. Lai gan sociālā darba organizācija pēc būtības ir vienāda, mums, studentiem, bija iespēja pārliecināties, ka sociālais darbs, kas ir viens, var tikt izpausts dažādi. Abās pilsētās apmeklējām gan nodaļu sociālajam darbam ar bērniem un ģimenēm, gan sociālās palīdzības nodaļu (Kandavā – Informācijas un pabalstu nodaļas), gan Gadījumu ar pilngadīgām personām struktūrvienību. Varējām saskatīt kopīgo, ko pamatu pamatos nodrošināja izcili prakšu vadītāji (Ints Leitars, Kandavas sociālā dienesta direktors, Jeļena Hodakovska-Migunova, Tukuma novada sociālā dienesta sociālo pakalpojumu nodaļas vadītāja, un Ina Balgalve, sociālā dienesta direktore), atsaucīgi dienesta darbinieki, savukārt dokumenta parakstīšana par konfidencialitātes ievērošanu (tajā minēta kriminālatbildība par datu nelikumīgu izmantošanu) lika apzināties, ka prakse nav tikai rotaļa vai ekskursija un ka arī diskretums ir sociālā darba organizācijas princips.

Tomēr jutām arī atšķirīgo: Tukumā iepazīnāmies ar dienas aprūpes centru, kopienas centru, bērnu namu. Daudziem tā bija pirmā vizīte šāda veida institūcijās. Mēs devāmies uz kopienas, uz saliedēšanu orientētām institūcijām.

Rīgas Stradiņa universitātes Sociālā darba programmu studējošo prakse 2017. gada pavasarī. No kreisās: Krišjānis Kantāns, Lelde Gaile, Agnese Budeviča un Valentīna Zvodska

L. Puriņa. Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

Savukārt Kandavas sociālais dienests, kas daļēji pildīja poliklīnikas lomu, pierādīja to, ka sociālajā darbā nozīmīga ir medicīna, izglītošana veselības veicināšanā un sociālajam darbiniekam tā ir labi jāpārzina. Studentiem, kas pārstāv izglītības iestādi, kura tiek daudzina tā kā veselības aprūpes speciālistu sagatavošanas līdere, šī atziņa noteikti bija apstiprinājums tam, ka, lai arī bija iespējas studēt sociālo darbu citur, esam izvēlējušies pareizo vietu.

Sociālās palīdzības nodaļā bija iespēja iepazīt dažādus klientus un situācijas: cilvēkus, kas dažādu objektīvu apgrūtinājumu dēļ nonākuši grūtībās, un viņu mijiedarbību ar sociālo darbinieku. Prakse Kandavā sniedza brīnišķīgu iespēju gan papētīt, kā tiek piešķirti pabalsti, izmantojot mūsdienīgu datorizēto pieeju, gan pašiem nedaudz (protams, uzraudzībā) pamēģināt, cik viegli vai sarežģīti ir reģistrēt klientu iesniegumus un sagatavot lēmumus par pabalstu piešķiršanu. Mums vajadzēja sastapties ar situācijām, par kurām diskutējām ētikas kursā, kura ietvaros veicām arī vingrinājumus – morāli ētisko dilemmu analizēšanu (lai gan šķita, ka aktuālāks šis uzdevums būs nodaļā, kas strādā ar ģimenēm un bērniem, tomēr arī pabalstu nodaļā bieži vien jāizšķiras par dažāda veida kompromisiem).

Izrādās, sociālajam darbiniekam šādas dilemmas nav tikai atsevišķi gadījumi, bet dažkārt – ikdiens. Šī atziņa mudināja nopietni raudzīties uz kritiskās domāšanas un analizēšanas, seku apzināšanās nozīmīgumu, tā lika saprast, ka sociālais darbs iekļauj arī nozīmīgu lēmumu sagatavošanas procesu, kā arī iespēju dažkārt nedaudz “lauzt likumu” (jābūt gatavam arī šādiem izaicinājumiem). Varbūt citi šai atziņai nepiekritīs, tomēr jāapzinās, ka ne vienmēr viss dzīvē rit saskaņā ar noteiktām regulām. Redzējām sociālā dienesta darbinieka degsmi, kad viņš teica: “Bet cilvēks taču šeit ir atnācis pēc palīdzības!” Vērojot šādu attieksmi un darbinieka lielo atdevi, arī mūsos noteikti “iesēdās” tas, ka dažkārt jācenšas domāt un rīkoties plašāk. Bet tas jā dara gudri un saprātīgi.

Sociālā darba ar bērniem un ģimenēm nodaļā redzētais ļāva mazliet labāk saprast, kāda ir motivācija tam, ka sociālais dienests dara visu, lai saglabātu ģimenes un nodrošinātu bērniem iespēju augt ģimenē ar saviem, nevis audžuvecākiem. Nodaļa, kuras novirziens vien norāda – darboties vienatnē nevar, “izkulties” bez papildu palīdzības ir grūti, būs jāuzticas un jācenšas, lai kas uzlabotos. Personu lietas parādīja dažādus apstākļus, apgrūtinājumus un cenšanos ģimenes lokā, apsekošanas, kurās arī drīkstējām būt procesa sastāvdaļa, parādīja plašo klientu loku, tik dažādo un raibo, dažkārt ar kādu tumšāku krāsu šai raibuma jūklī. Sapratām, ka sociālajam darbiniekam jābūt ļoti noturīgam un nosvērtam. Dažkārt radās jautājums, vai tiešām ir iespējams darīt šādu darbu? Kāda sociālā darbiniece atbildēja: “Ja man nepatīktu šeit strādāt, es aizietu, bet es joprojām esmu šeit. Un tad es saprotu – tā tad man patīk.”

L. Puriņa. Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

Sapratām, ka ir svarīgi, lai ne tikai sociālais darbs patīk, bet ikdienu piepilda arī ārpusdarba intereses un vaļasprieki. Stāstot par darba pienākumiem, kāda darbiniece minēja: “Ir jābūt kam tādām, ar ko tu vari atslēgties no darba. Jāuzmanās, lai atnākot mājās, rokassomiņā vai portfeli neieritinātos arī rūpes un raizes par klientiem. Jāraugās, lai šīs raizes neaizved pusnaktī pie virtuves skapīša, cenšoties nospiegt rūgtās izjūtas ar saldumu slogu.”

Kāda darbiniece no nodaļas gadījumiem ar pilngadīgām personām pierādīja, ka palīdzēšana sakārtot dokumentus, novērst to trūkumu, atrast darbu vai saņemt sociālā aprūpētāja pakalpojumus noteikti nebremzē radošo darbību, piemēram, aušanu, šūšanu, pīšanu, kā arī papildu darba metožu apgušanu, kas ierastā “dienesta galds un krēsls” iekārtojuma vietā ļauj darboties ar citām metodēm, piemēram, pasaku terapiju neformālā, motivējošā gaisotnē, labāk rodot kontaktu ar klientiem.

Prakse neaprobežojās ar sociālo dienestu vien. Tās laikā viesojāmies arī citās institūcijās, piemēram, Tukuma naktspatversmē, kurā, lai cik neparasti tas būtu, smaržoja daudz labāk nekā dažās kāpņutelpās. Naktspatversmē neuzturējās miglainu skatienu īpašnieki, bet mitinājās sakopti ļaudis, kurus motivē burvīga sociālā darbiniece, kas rosina atrisināt atkarības un bezdarba problēmas, kā arī lēnām sakārtot sevi pašu kā cilvēku. Šajā naktspatversmē redzētais lauza jebkādas stereotipus un priekšstatus par naktspatversmēm un sociālo darbu – tas bija viens no prakses lielajiem ieguvumiem, varbūt pat galvenais ieguvums. Pirmo reizi ilgā laikā izdevās sastapties ar tik neizsmeļamu ticību un cilvēkmīlestību pret dzīves pabērniem. Dažkārt dzīvē tās mēdz pietrūkt. Pati darbiniece smaidīja, raksturojot savus klientus: “Bet viņi visi jau ir ļoti mīļi tad, kad nedzer!” Par alkohola atkarības problēmām turpinot, darbiniece skaidroja: “Jā, viņš varbūt pēc trīs nedēļām atkal krīt vai nespēj iztikt bez tās vienas dienas nedēļā. Bet cilvēkam ir brīvdiena, viņš pastaigā un saprot, ka ir rīkojies nepareizi. Un galu galā šīs trīs nedēļas “sausuma” viņam, šim cilvēkam, tas ir liels kāpums! Un to nedrīkst aizmirst.” Parālēli naktspatversmes funkcijai pirmdienās tās telpās darbojas arī HIV profilakses centrs, kurš mūsu interesi piesaistīja tik ļoti, ka daudzi, kam bija iespēja, pēc pašu iniciatīvas devās uz to arī pēc prakses noteiktā laika.

Daudzi pirmo reizi bija vizītē universitātē daudzreiz pieminētajos dienas centros “Saime” un “Saimite”, kas atrodas Tukumā. Dienas centros viss ir pielāgots cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem: šejienes fizioterapeits apguvis slinga terapiju, kas palielina rehabilitēšanās daudzveidību (nav pieejama visos dienas centros), šeit pieejami dažādi trenāžieri cilvēkiem, kas cietuši no insulta u. tml. Dienas centrā uzturējās arī cilvēki ar garīgiem (daļā gadījumu – kombinētiem) traucējumiem. Dienas centra gaitenī varēja aplūkot skaistu rokdarbu izstādi, kas bija šā centra klientu veikums, ar ko daži ļoti lepojas. Dienas centrs ļāva

L. Puriņa. Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

apsvērt un labāk apjaust kopienas elementu sociālajā darbā – saskatīt grupu ar vienojošām problēmām, kurā dalībnieki kopīgi nodarbojas ar rokdarbiem, dzied, vingro, cits citam palīdz, savukārt sociālais darbinieks un aprūpētājs it kā ir grupas priekšgalā un palīdz, bet tajā pašā laikā atrodas vienā līnijā ar klientiem, nestāda sevi augstāk un komunicē tā, lai visi saprastu, lai ievērotu klientu personiskās īpatnības.

Jau minēju, ka prakse nav spēle vai ekskursija, tomēr tās laikā bija brīvie brīži, kad nedaudz izzinājām arī novadus, apskatot gan burvīgās vēlā pavasara ainavas un izbaudot silto saulīti, gan arī apmeklējot dažādas institūcijas, kas saistītas ar sociālo dienestu, un iepazīstoties ar to darbību.

Vēl viens prakses lielais ieguvums – bez naktspatversmes – bija Kandavas novada Zantes Krīzes centra apmeklējums, kurš noteikti mums visiem vēl ilgi paliks atmiņā gan ar palīdzības iespēju klāstu, nodarbībām bērniem un ģimenēm, gan ar brīnišķīgu direktori, kura mūs uzaicināja nākt praksē uz šejieni. Šī centra apmeklējums vairākiem kursabiedriem noteikti paliks atmiņā kā aicinājums vai vismaz apsvērumus, ka sociālais darbs institūcijā varētu būt nākotnes perspektīva. Lai arī apmeklējums bija patīkams, situācijas, kurās klienti bija nonākuši, dažkārt lika sirdij sažņaugties. Ļoti liels pārsteigums vienai no prakses dalībniecēm bija ieraudzīt pazīstamu meiteni, kuras nokļūšana krīzes centrā rādītos vien visniedomājāmākajos sapņos. Šis notikums lika padomāt – neviens nav pasargāts no krīzes situācijas. Šis bija brīdis, kad patiešām “saslēdzās” kādas Tukuma sociālās darbinieces atziņa ar realitāti: “Gribas palīdzēt ar visu, ko spēju, jo neviens nezina, vai kādreiz nebūsi pats viņa vietā.” Un, ja šoreiz tie nebijām mēs paši, tad tuvi cilvēki – gan. Kāds mazs puisēlis, kurš bija uzturējies krīzes centrā, noteikti to bija izjutis. Laimīgi ticis mājās pie vecmāmiņas, Ziemassvētkos viņš bija saņēmis dāvanā piecus latus. Tā vietā, lai tos laimīgi notērētu, viņš naudu nosūtīja krīzes centram, sakot, ka tam šī naudiņa noteikti ir vajadzīga vairāk. Varbūt kāds nodomās, ko nu ar “piečuku” iesāks, tomēr direktore novērtēja rūpju pilno žestu, pateicās par lielo naudu un aizsūtīja zēnam fotogrāfiju, kurā redzami krīzes centra bērni, kas našņojas ar *Chupa Chups* ledenēm, kas nopirkta par puisēna dāvanu. Dažiem bērniem, ģimenēm, klientiem sociālais darbinieks spēj ko iemācīt un ieteikt, kā labāk dzīvot, parūpēties par sevi, savukārt citreiz paši klienti spēj ko iemācīt sociālajam darbiniekam.

Pārsteidza arī Irlavas bērnumamā redzētais. Daži kursabiedri bērnumamus jau bija apmeklējuši, citi ne. Irlavas bērnumama labiekārtotās telpas, to plašums, bērniem sagādātās rotaļlietas u. tml. – tas viss jau atkal sacirta stereotipus gabalu gabalos. Telpu izrādīšanas laikā daļa no mums savā starpā sarunājās: “Re, te taču viss ir, nav nemaz tik slikti, viss izremontēts, plašs.” Sociālās darbinieces dzirdīgās ausis tomēr pārtvēra sarunas fragmentu, piezīmējot, ka “dažkārt pietrūkst cukura,

L. Puriņa. Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

jo pēc likuma saldumu došana bērniem ir ļoti ierobežota, bet ne tas ir svarīgākais deficīts, galvenais, kā patiešām pietrūkst, tie ir vecāki”.

Ir arī bērni, kuriem nepieciešama īpaša uzmanība un apmācība. Prakses gaitā mums tika dota iespēja “ieraudzīt” pedagoģijas kursu Kandavas sociālā die-nesta Montessori pedagoģijas kabinetā un izpētīt Montessori pedagoģiju “miesā un asinīs”, apskatot darba līdzekļus, uzzinot par Montessori pieeju dziļāk un secinot, ka ne vienmēr arī šāda pedagoģija norisinās pēc plāna, ka dažos gadījumos pilnīgi brīva bērna darbība tomēr nedaudz jāierobežo ar kādu noteiktu attīstošu uzde-vumu, tomēr, kā to panākt, tā ir Montessori pedagoga “viltība”, kompetence un ilgā darba prakse, kas ļauj atrast individuālu pieeju katram bērnam, atgādinot, ka katram ir savas īpatnības, jūtas un vajadzības, ko noteikti jāatceras arī sociālajam darbiniekam. Viss pēc šablona notikt nevar.

Prakses laikā apskatījām arī sociālo pakalpojumu centru jeb grupu dzīvokli “Mežrozītes”, Džūkstes kopienas centru “Rīti” un arī citas iestādes, kuru apmek-lējums bagātināja mūsu pieredzi un veidoja jaunas atziņas, kuras varētu uzskaitīt, tomēr kāpēc tikai to visu uzskaitīt, ja ir brīnišķīga iespēja to uzzināt, iztaustīt un izgaršot, veidot savu attieksmi un atziņas pašam?

Daudzi no mums iestājās pirmajā kursā, īsti nezinot, ko tieši mācīsies, kā arī bez sevišķas attieksmes. Toreiz bija vien sajūtas par profesiju, tās misiju. Daudzi arī otrā pusgada sākumā vēl īsti nezināja, ko tieši vēlas darīt sociālajā darbā un kāda ir mūsu iespējamā pozīcija, nodaļa, virziens.

Studiju procesā sevi un apkārtējos nedaudz iepazīnām, kas ļāva apjaust, kur varam iedomāties savus kursabiedrus, taču tieši prakse ļāva izkristalizēties atbildei. Lai gan pati vēl meklēju virzienu, kurā vēlos sevi redzēt, es priecājos par kursabiedriem, kuri prakses pārskata aizstāvēšanā stāstīja, ka ir sapratuši, ko vēlas strādāt, un šī attieksme lielākoties bija izveidojusies divu pieredzes bagāto nedēļu laikā. Protams, dzīve veic savas korekcijas, bet mēs, apspriežot profesionālās iespējas, papildu kursus, tagad zinām, ka mums ir mērķis, kuru iespējams sasniegt.

Prakse ļāva veidot mums “atjauninātu” attieksmi arī pašiem pret sevi. Domāju, ka visi būtu vienisprātis, ka šī prakse ļāva saskatīt mūsu trūkumus un spējas, saprast, kas izdodas labāk un kas sanāk sliktāk, kas jāmaina sevī un kas tikai jānostiprina. Prakse lika padomāt arī par šādu nozīmīgu aspektu – lai gan ne vienmēr iespējams izmantot visu teoriju darbā, tomēr izglītība ir svarīga, lai būtu zinošs, prasmīgs un kompetents sociālais darbinieks.

Prakse ļāva saprast, cik daudz ir iespēju apgūt vēl jaunas lietas, jaunus kursus, kas palīdzēs nākotnē, lai mēs būtu sociālo darbinieku paaudze, kas varbūt kaut ko spēs mainīt makrolīmenī. Prakse ļāva apzināties, kurp ejam, – darbu, kas ir grūts, ar augstu stresa līmeni, bet ir vajadzīgs, svarīgs un nozīmīgs.

L. Puriņa. Mazās sociālā darbinieka ēnas puses jeb kā es mācos kļūt par sociālo darbinieku

Prakse mums ļāva iejusties dažādu cilvēku sabiedrībā – gan apmaiņas studentu, gan vietējo bērnu (Kandavas internātvidusskolā), gan nedaudz arī mūsu nākamo klientu. Prakse parādīja cilvēcības nozīmīgumu. Praksē atklājām arī sociālā darba ēnas puses. Ja mēs nebūtu bijuši praksē, varbūt nekad nebūtu dzirdējuši, manuprāt, ļoti nozīmīgus vārdus, kuri būtu jādzird katram cilvēkam: gan tam, kurš nesaprot, kam sociālais darbinieks un sociālais darbs ir vajadzīgs, gan tam, kurš vēl domā, vai sociālais darbs ir viņam piemērots.

Profesija ir interesanta. Mēs bieži strādājam ar tiem, kuriem vairs nav kur iet, bieži viņiem neviena nav, nekāda atbalsta. Tas ir smags, bet cēls darbs.

Alise Kalniņa, Laura Arāja

Vēstules no Bristoles

Rīgas Stradiņa universitātes studiju virziena “Sociālā labklājība” Sociālā darba bakalaura studiju programmas absolventi pēc diploma saņemšanas izvēlas dažādus dzīves ceļus. Daudzi no viņiem savu darbavietu ir atraduši jau studiju laikā un sekmīgi strādā, citi turpina izglīties maģistrantūrā. Daži apņēmības pilni dodas savus spēkus izmēģināt darba tirgū kādā no Eiropas valstīm un tur saskata pieredzes bagātināšanas un profesionālās izaugsmes iespējas.

Alise Kalniņa un Laura Arāja ir 2016. gada absolventes, un šobrīd viņas dzīvo Anglijā, Bristolē.

2017. gada 10. februāris

Labdien!

Vēļos painformēt, ka esmu pieteicies strādāt par atbalsta darbinieci (*support worker*) Anglijā, Bristolē. Par Angliju runājot... tā vienkārši dzīvē man viss sakārtojās, ka izlēmu uz laiku aizbraukt. Jutu, ka tagad ir īstais brīdis to darīt. Gribēju arī labāk apgūt angļu valodu, sakārtot savu dzīvi, paplašināt redzesloku. Un tagad man parādījās iespēja strādāt līdzīgā vietā, kā es biju praksē (darbs ar personām ar attīstības traucējumiem, mācīšanās grūtībām, demenci utt.). Domāju, ka tas man būs labs sākums, lai vēlāk pakāptos augstāk karjerā. Arī kolektīvs ir ļoti jauks un piedāvā apmācības pusgada garumā.

Ceru, arī Jums veicas labi! :)

*Ar laba vēlējumiem
Alise Kalniņa*

2017. gada 12. jūnijs

Labdien!

Vēl esmu Anglijā. Diemžēl pagaidām vēl nestrādāju sociālā darba jomā, jo līdz galam nevarēju nokārtot visus Anglijas sistēmai nepieciešamos dažādos dokumentus. Kad nokārtošu pasi, plānoju mēģināt.

Ir pazīstamie, kas te strādā šajā jomā un stāsta, ka te piedāvā arī bezmaksas kursus un ir labas iespējas augt karjerā. :) Te sociālie darbinieki ir ļoti pieprasīti un labi atalgoti.

Tomēr tam man vēl būtu jāpamācās un valoda labāk jāapgūst. Varu sākt kā aprūpes vai atbalsta darbinieks (*care worker* vai *support worker*). Aprūpētāji te vairāk brauc uz mājām.

Laura Arāja to šobrīd te dara, tādēļ viņa pat vairāk zinātu par to stāstīt.

Es vairāk gribēju par *support worker*, kas atbalsta dzīvošanu personām ar kādām grūtībām. Un tad pie reizes var ietursos un apgūt konkrētu līmeni.

Domāju, ka karjeras iespējas ir lielas, bet ir valodas barjera un formalitātes, kas jānokārto. Tādēļ tas prasa laiku.

Jau studiju laikā jutu to, ka noteikti vēlos padzīvot kādu laiku arī kādā citā valstī, iepazīt citu kultūru vai savā veidā atrast sevi, pavadot kādu laiku svešumā. Pēdējais gads augstskolā bija īpaši aizņemts. Apvienoju darbu ar mācībām un nebiju izlēmusi, ko darišu pēc izlaiduma, jo tobrīd galvenais bija pabeigt skolu.

Neilgi pēc augstskolas izlaiduma man parādījās piedāvājumi braukt uz laiku pastrādāt uz Islandi vai uz Angliju. Izvēlējos braukt turp, kur sirds ved. Tā es 2016. gada oktobra sākumā devos uz Lielbritāniju. Sākumā padzīvoju Londonā, bet vēlāk pārcēlos uz Bristolu, kas ir mazāka un zaļāka pilsēta, kā arī mani ieinteresēja tās kultūra.

Zināju, ka Lielbritānijā sociālais darbs ir labāk atalgots, sabiedrībā vairāk novērtēts, kā arī vēlējos gūt cita veida pieredzi, ar ko pēc laika atgriezties Latvijā.

Tomēr mana individuālā situācija traucēja man savākt konkrētos vajadzīgos dokumentus / pierādījumus, lai varētu iziet *Disclosure Barring Service* (DBS) *check*, kas šeit tiek prasīta daudzos par citiem cilvēkiem atbildīgos amatos.

Paspēju būt uz interviju *care assistant* amatam Londonā un uz triju stundu garu interviju *support worker* amatam Bristolē. Mans vienīgais šķērslis, lai iegūtu darbu, bija šis DBS *check*.

Zinu, ka Lielbritānijā uzreiz nevaru strādāt kā sociālais darbinieks, bet varu līdz tam izaugt. No jauniepatītajiem cilvēkiem, kas saistīti ar šo sfēru, uzzināju, ka, strādājot par *support worker*, bieži vien piedāvā dažādus bezmaksas kursus, kas piešķir noteiktu līmeni un paver iespējas pakāpties karjerā augstāk. Divi man pazīstamie dažu gadu laikā no *care assistant* izauga par *care house* vadītājiem. Izaugsmes iespējas man ir ļoti būtiskas. Laiks rādīs, cik tālu šeit paspēju pakāpties pa profesionālās karjeras kāpnēm, pirms atgriežos Latvijā.

Pagaidām vēl neesmu gana plaši iepazīsusi to, kāds ir sociālais darbs Anglijā, tomēr varu padalīties vien ar saviem subjektīvajiem iespaidiem.

Šķiet, Lielbritānijā sociālais darbs ir vairāk attīstīts, jo pieejams lielāks atbalsts, pabalsti, piemēram, veciem ļaudīm vai ģimenēm ar bērniem bieži piešķir dzīvesvietu daudzstāvu ēkās. Ir arī stingrāki noteikumi attiecībā uz bērniem. Vecāki nedrīkst nokavēt bērnu aizvešanu uz skolu vai bez iemesla neaizvest, jo tad uzreiz tiek iesaistīti sociālie darbinieki, un tas var būt arī par

A. Kalniņa, L. Arāja. Vēstules no Bristoles

iemeslu bērna izņemšanai no ģimenes. Latvijā bērni bieži dzīvo salīdzinoši ļoti trakos apstākļos, jo ģimeniska vide tiek novērtēta augstāk. Manuprāt, ne viens, ne otrs ir labs iznākums.

Aprūpes māja, kur man bija iespēja strādāt *support worker* (atbalsta personāla – *sast. piez.*) darbu, sastāvēja no vairākām mazām ēkām, kurās katrā bija iedalīts noteikts skaits cilvēku pēc mācīšanās traucējumu, autisma vai cita veida mentālu traucējumu smaguma pakāpes. Ko līdzīgu es piedzīvoju mācību prakses laikā Latvijā, kad biju praksē “Rūpju bērns – Mēness māja”. Nešķiet, ka sociālais darbs šeit, Anglijā, notiktu kā citādāk, jo notiek orientēšanās uz pamatvajadzību nodrošināšanu, risku novēršanu un atbalstu, lai palīdzētu personai dzīvot neatkarīgāk. Tomēr bija redzams lielāks finansiālais nodrošinājums, kā dēļ katrai personai bija moderni iekārtota istabiņa.

Noteikti arī pašam centram ir plašākas iespējas izpausties, jo ir jūtams, ka Lielbritānijā sociālajam darbam tiek piešķirta būtiska loma un lielāks finansējums. Arī pa ielām daudzi, kam ir kādi kustību traucējumi, brauca ērti vadāmos ratiņkrēslos, ko nav nepieciešams nevienam stumt, tādēļ šie cilvēki izskatās kā pilnvērtīgi un neatkarīgi sabiedrības locekļi.

Protams, arī Anglijā ir bezpajumtnieki, neskatoties uz to, ka darba iespējas ir plašākas. Tomēr tie izskatās pārtikušāki. Lielveikalā ir pat iespēja atstāt pārtiku bezpajumtniekiem, tāpat arī cilvēki atstāj pie mājām nevajadzīgas lietas, kas paredzētas bezpajumtniekiem.

No sākuma biju pārsteigta, ka te pilsētas centrā bezpajumtnieki guļ uz matračiem un ēd picu. Protams, var secināt, ka tas notiek, pateicoties augstākam dzīves līmenim valstī un vēl dažām niansēm, kas atšķiras no Latvijas. Sapratu arī to, ka, pieņemot darbā, Lielbritānijā ir daudz stingrākas pārbaudes (nopietna intervija, dokumentu un vēstures izskatīšana), kas, manuprāt, ir ļoti labi, jo darbs ir atbildīgs.

Lai strādātu par *care assistant* vai *support worker* Lielbritānijā (tāpat kā Latvijā), nav obligāti nepieciešams uzrādīt izglītības diplomu. Pagaidām vēl nezinu, cik augstu šeit novērtētu manu diplomu, taču svarīgākais ir manas gūtās zināšanas, izpratne, ko novērtēja abās iepriekš minētajās intervijās. Domāju, ka iegūtais diploms man noteikti būs noderīgs, īpaši tad, ja vēlāk plānoju atgriezties Latvijā, kā arī mācīties maģistrantūrā.

Nevarētu teikt, ka ir viegli iedzīvoties citā valstī. Tas prasa laiku, atvērtību un nepadošanos grūtībām. Dzīvojot Lielbritānijā gandrīz jau deviņus mēnešus, esmu iepazinusi arī daudz citu latviešu (gan draugu draugus, gan cilvēkus no domubiedru grupām, gan kolēģus). Nekad nebūtu domājusi, ka tik daudz latviešu ir prom, ka, pat ejot uz veikalu, dzirdu latviešu valodu.

Bristolē iespējams nopirkt arī latviešu pārtikas produktus, te darbojas pat latviešu koris un tautas deju kolektīvs, kā arī šobrīd notiek gatavošanās Jāņu festivālam tepat Lielbritānijas vidienē. Tādēļ, pēc maniem novērojumiem, latvieši neaizmirst, ka ir latvieši.

Kopumā varu teikt, ka esmu priecīga būt Bristolē, kas ir tik ļoti multikulturāla brīvdomātāju pilsēta. Te ir tik daudz visa kā, par ko Latvijā vairumā gadījumu cilvēki brīnītos un nepieņemtu (pretēja seksuālā orientācija, dažādas rases, nacionalitātes, reliģijas, spilgts ārējais tēls utt.). Tas viss noteikti dod man plašāku redzējumu, attīsta svešvalodas prasmes, toleranci pret citādo un vēl daudz ko citu.

Tomēr neesmu 100 % droša, ka gala rezultātā viss izdosies tā, kā šobrīd esmu iztēlojusies.

Mans stāsts varbūt nav iedvesmojošākais un veiksmīgākais, taču ticu, ka vēl esmu sev piemērotākās karjeras meklējumos, esmu patiesa pret sevi un uzskatu, ka ik dienu esmu sociālais darbinieks ar savām domām un rīcību, pat ja šobrīd vēl nestrādāju profesijā.

*Ar sveicieniem
Alise Kalniņa!*

Labdien!

Sākotnēji strādāju mājas aprūpē, braukājot ar auto pie klientiem uz mājām, vēlāk nomainīju uz aprūpes namiem. Darba pienākumos ietilpst palīdzība no rīta: mazgāties, saģērbties, ēdināšana, ēdiena / dzērienu servēšana, asistēšana uz tualeti; vakarā: sagatavošanās gulētiešanai, dažādas aktivitātes ar klientiem un citi pienākumi. Iespējas ir ļoti dažādas, atkarībā no klientu spējām, prasmēm. Ļoti ietekmē arī mērķa grupas, kurās strādāju (piemēram, demences, ar fiziskām grūtībām u. tml.). Varu teikt, ka universitātē gūtās zināšanas un praksē redzētais ļāva vieglāk iejusties šajā nozarē.

Šobrīd dzīvoju *Hemel Hempstead*, darbā satieku daudzus dažādu tautību pārstāvjus, taču nevienu latvieti gan neesmu satikusi. Sākums visnotaļ nebija viegls, bet varu droši teikt, ka tā ir bijusi lieliska pieredze.

Par sociālo darbu varu teikt, ka pirmā lieta, ko pamanīju šeit, ka manuprāt, sociālajam darbam šeit ir lielāks prestižs un tas ir daudz labāk apmaksāts – gandrīz trīs minimālo algu apmērā par mēnesi (darbiniekiem ar pieredzi).

Pati esmu interesējusies par iespēju strādāt sociālā darba jomā, kas ir iespējams, taču nepieciešama diploma pielīdzināšana un dažādu papīru, reģistrācijas nokārtošana, kas ir gan laikietilpīgs process, gan tam nepieciešami līdzekļi. Turklāt man nav darba pieredzes, ko prasa gandrīz visur.

Būtu nepieciešams iziet apmācības vai praksi gada garumā, kas apvienota ar mācībām (apmaksāta), bet, tā kā man nav plāna šeit Anglijā palikt ilglaicīgi, pagaidām to neplānoju darīt, jo teikšu, ka esmu pārliecinājusies, ka nekur nav tik labi kā mājās!

*Ar sveicieniem
Laura Arāja!*

*Marta Kalniņa, Klinta Beļūne,
Kristiāna Kaminska, Līva Kamarūta*

2017. gada studenti un absolventi par sociālā darbinieka profesiju

Pirmajā kursā varēju tikai nojaust, ar ko nodarbojas šīs profesijas pārstāvji, es zināju tikai pašus pamatus, nenojauzdama, cik daudz aspektu ietver sociālais darbs. “Par sociālajiem darbiniekiem nekļūst, par tiem piedzimst”, bija teiciens, ko es tiku dzirdējusi, sākot studēt sociālo darbu, un šo gadu laikā esmu pārliecinājusies par tā pareizību un atbilstību.

Saskaroties ar daudziem šīs profesijas pārstāvjiem, redzot savus kursabiedrus, es saprotu, ka ikvienam ir iemesls, kādēļ viņš izvēlējies tieši šo profesiju.

Ne tikai dzīves pieredze, bet arī rakstura īpašības ir kā predispozīcija sociālā darba profesijas izvēlē. Sociālajam darbiniekam ir jāpiemīt empātijai, motivācijai darboties, cieņai pret visdažādākajiem cilvēkiem, savaldībai, racionalitātei. Ir jābūt īpašībām, kas ļauj strādāt ar cilvēkiem. Pēc četrus gadus sociālā darba studijām es saprotu, ka esmu tieši tur, kur man ir jābūt. Nespēju iedomāties sevi citā profesijā. Es priecājos, ka izvēlējos tieši šo profesiju, un joprojām uzskatu, ka tas ir bijis viens no maniem dzīves labākajiem lēmumiem.

Šobrīd es strādāju patvēruma “Drošā māja” īstenotajā projektā “Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu nodrošināšana patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu”. Mana pamata darbavieta ir Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs “Mucenieki”.

Par spīti apkārtējo cilvēku priekšstatiem un pretenzijām pret šo mērķa grupu, strādājot šeit, esmu jutusi tikai prieku un ieguvusi pozitīvu pieredzi. Šajā darbā viena no svarīgākajām iezīmēm ir spēja pielāgoties straujam ritmam, jo katra diena ir jaunu un dažādu notikumu pilna. Ir dienas, kad nav iespējams ielāņot pat pusdienu pauzi, un ir dienas, kad pusdienas var paēst trīs reizes. Šādā darbā var attīstīt kreativitāti un iemācīties katrai problēmai rast individuālu un pat neiedomājamu risinājumu.

Es arvien pārliecinātos par dažādu atziņu un gudrību, kas iegūtas studiju laikā, atbilstību un pareizību sociālā darba ikdienā. Tās man bieži ir atbalsts situācijās, kurās risinājums nav acu priekšā. Esmu sapratusi, ka visa panākumu atslēga

M. Kalniņa, K. Beļūne, K. Kaminska, L. Kamarūta. 2017. gada studenti un absolventi par sociālā darbinieka profesiju

sociālajā darbā ir komunikācija. Tikai saruna var palīdzēt nomierināt klientu, sniegt atbildes uz visiem jautājumiem un palīdzēt plānot tālāku darbību. Un šī saruna var sastāvēt ne tikai no valodas, bet arī no žestiem un zīmējumiem uz lapiņām, smiltis, gaisā, uz visa, kas ir pa rokai.

Mani darba pienākumi, tāpat kā sociālais darbs kopumā, nav aprakstāmi dažos vārdos, tas ir jāizdzīvo un jāizjūt, lai saprastu, vai cilvēks ir nonācis īstajā vietā. Man, strādājot šajā darbā, gribas darīt arvien vairāk un labāk, sasniegt tikai augstākos rezultātus un pierādīt, ka es spēju paveikt visu daudz rezultatīvāk. Šis mērķtiecīgums, degsme un grūtību nejušana, kad no rītiem vajag celties un doties uz darbu, ir pierādījums man, ka esmu nonākusi īstajā vietā.

Marta Kalniņa

Mēģinot atcerēties domas un sajūtas par sociālo darbu 1. kursā, vien varu atminēties pietiekami lielu neizpratni par to, kas tad vispār ir šis “sociālais darbs” un kā tas darbojas? Izpratnes man nebija gandrīz nekādas, bet sajūtas... Citēju 1. kursā rakstīto eseju: “Manī mīt pilnīga pārliecība, ka esmu uzvesta uz “pareizā ceļa”. Taču pie šāda skaidrojuma es negribētu palikt, lai gan 2., gan 3., gan 4. kursa sākumā mana pārliecība ne reizi nav mainījusies vai sašķobījusies.

Skaidri un gaiši – esmu gājusi un joprojām dodos uz savu mērķi – ar katru dienu arvien vairāk izprast sociālo darbu kā profesiju, kā kustību, kā dzīvesveidu, kā aicinājumu, kā zinātņi, kā personības sastāvdaļu.

Šobrīd, pēc universitātes pabeigšanas, pavadu septiņus mēnešus, apceļojot Dienvidameriku, bet rudenī gan plānoju uzsākt maģistra studijas Vācijā.

Ļoti interesanti ir šajā ceļojumā pamanīt, ka sociālais darbs ir neatņemama tā sastāvdaļa. To es saklausu sarunās ar cittautiešiem, iepazīstot citu valstu sociālo sistēmu, pārdomājot, ko un kā varētu uzlabot Latvijā, bet pats svarīgākais – izprotot sevi kā sociālu būtņi, ik mirkli reflektējot, ko es domāju, kā es rīkojos un kas ir manas vērtības.

Sociālā darba studijas ir būtiski ietekmējušas manu redzējumu par dzīvi, pasauli, cilvēci un sevi.

Klīnta Beļūne

M. Kalniņa, K. Beļūne, K. Kaminska, L. Kamarūta. 2017. gada studenti un absolventi par sociālā darbinieka profesiju

Es uzskatu, ka esmu izdarījusi pareizo izvēli savā dzīvē. Pirmajā kursā savā ievadpriekšmeta esejā rakstīju: “Problēmas būs jārisina visos šīs jomas novirzienos, lai arī kuru es izvēlētos pēc studiju beigām. Uzskatu, ka tieši tas ir galvenais šajā jomā – atrisināt problēmu. Pamazām to apgūstu un ceru, ka varēšu savas zināšanas pienācīgi izmantot praksē.” Tas nav vienkārši – parunāties par šo un to, bet vienlaikus izvērtēt, novērot un necelt barjeras starp “es” un “viņš”, kā arī veidot to robežu, kuru nedrīkst pārkāpt no profesionālās ētikas viedokļa. Neatkarīgi no sociālā darbinieka līmeņa un valsts, kurā dzīvo, šo vērtību sistēmu raksturo nesavtība, atbildība, pārstāvēniecība, attieksme, gatavība realizēt sevi, kalpojot cilvēkiem.

Kā savu tālāko ceļu sociālajā darbā esmu izvēlējusies darbu ar ģimenēm un bērniem. Šobrīd strādāju Siguldas novada pašvaldības Sociālā dienesta Ģimenes atbalsta nodaļā. Jau studiju sākumā zināju, ka vēlos saistīt savu ikdienas darbu ar bērniem un problēmu risināšanu. Studiju laikā labprāt iepazīnu visas mērķa grupas, ar kurām var strādāt sociālais darbinieks, jo zinu, ka kādreiz noteikti strādāšu arī ar citu mērķa grupu.

Jau studiju prakses laikā sapratu, ka ne vienmēr problēmu ir iespējams atrisināt uzreiz un tik ātri, kā domāju, uzsākot studijas. Saprotu, ka visiem cilvēkiem neder viena pieeja vai metode, situācijas neatkārtojas, tādēļ aktīvi turpinu mācīties arī pēc studijām, lai nostiprinātu un pilnveidotu savas zināšanas.

Aizvien uzskatu, ka esmu izvēlējusies pareizo profesiju, daru labu citiem un ļoti daudz iegūstu arī sev.

Kristiāna Kaminska

Pirmajā kursā es rakstīju, ka jūtos tā, ka esmu atradusi savu īsto vietu, kur es varēšu izmantot savas spējas un prasmes. Un šī pārlicība ir tikai kļuvusi spēcīgāka un vairākkārt apstiprinājusies. Studijas un arī pati dzīve mani ir izmainījusi, palīdzējusi vairāk pieaugt, iepazīt sevi.

Uzskatu, ka sociālais darbs ir prestiža profesija, un, ņemot vērā to, cik daudz pienākumu ietilpst sociālā darbinieka kompetencē, sociālajam darbam ir nozīmīga vieta Latvijas attīstībā.

Laikā, kad sociālo problēmu netrūkst, cilvēku viedoklis par sociālo darbu ir skeptisks. Domāju, ka nepieciešams vēl vairāk vērst cilvēku uzmanību uz profesijas nozīmīgumu un tās ilgtspējīgumu mūsdienu sabiedrībā. Labprāt cenšos runāt ar paziņām, izceļot sociālā darba pozitīvo pienesumu sabiedrībai, bet nākotnē ceru ietekmēt arī plašāku publiku, popularizējot sociālā darba profesiju Latvijā.

Līva Kamarūta

Absolventu sveiciens katedrai

Rīgas Stradiņa universitātes Sociālā darba bakalaura studiju programmu 2017. gada pavasarī absolvēja 17 studējošie – pilna un nepilna laika studiju programmas absolventi. Katrs no viņiem ir atradis savas profesionālās izaugsmes ceļu, gan strādājot profesijā, gan turpinot studijas maģistrantūrā.

Bet vissvarīgākais – sociālā darbinieka profesijas izvēle ir bijusi pareiza.

Pilna laika bakalaura studiju programmas "Sociālais darbs" absolventes (2017) atstāja sveicienu Labklājības un sociālā darba katedrai – pašu veidotu pulksteni ar fotogrāfijām. Attēlā no plkst. 12.00 pa labi – Klinta Beļūne, Kristiāna Kaminska, Karlīna Jakabsone, Janeta Bokaldere, Linda Demitere, Ina Vicinska, Kristīne Granovska, Jana Zile, Monta Bērze, Līva Kamarūta, Evija Freiberga un Marta Kalniņa

Abstract

The collection of articles *Social Work: Education, Research, Practice* is intended as an annual scientific and methodological edition.

This is a follow-up to the two previous editions *Can be Recognised by Work Done*.

The first was the anniversary edition in 2012 dedicated to 20 years of social work education. The second edition *Knowledge Transfer in Social Work Practice* in 2015 was a cooperation project between Rīga Stradiņš University, the Ministry of Welfare and the Latvian Association of Local and Regional Governments.

A change in the title of the collection to *Social Work: Education and Practice* more precisely outlines the scope of the issues that we believe are urgent in achieving the aim to contribute to the development and advancement of social work as an academic discipline and a branch of science.

Social work is not detached from the processes of social transformations that exist in the world and in our country. These are new contexts and different conditions for social workers to work on a daily basis.

Transformational discourse is an important discourse in social work and in other public sector organisations that emphasise the need to dismantle, in general terms, the outdated structures and ways of thinking and accentuate the shift towards change in order to form organisations that are “fit for purpose” in today’s world.

The collection of articles is organised in five sections: *Social Policy and Social Work*; *Social Work Education*; *Research*; *Innovation in Social Work Practice*; and *Observations and Conclusions*.

The article *Tasks in Social Work as an Academic Discipline* by Jānis Reirs, the Minister of Welfare of the Republic of Latvia introduces the collection of articles. The article emphasises the role of knowledge in sustainability of the development of the social work sector. Both educators and practitioners are equally responsible for knowledge innovation, knowledge transfer ensuring its accessibility.

One of the most topical strategic tasks of the present day is deinstitutionalisation. The authors of the article *Social Responsibility and Tolerance as a Challenge to the Modern Society* comprehensively highlight the rights to self-determination, participation and opportunities for social inclusion of people with disabilities; and they seek answers to the question of how to overcome

barriers and resistance to community-based services and ensure full inclusion of people who have left the institution.

The section Social Work Education reflects current discussions on social work and the situation in higher education that prepare social work specialists in Latvia, as well as international experience. The article about social work in contemporary Slovakia provides insights into complexities of the development of the profession, which are very similar to the experience in Latvia, including the struggle for acceptance of the social worker's profession, trust in it and the authority in the society. Whereas the article Topicalities of the European Association of Schools of Social Work provides extensive information about the Association (EASSW) and the conference Social Work Education in Europe: Challenging Boundaries, Promoting a Sustainable Future held in Paris last summer.

The section Research depicts results of the national research programme EKOSOC-LV project Social and Political Transformation Trajectories in Latvia in the Post-Crisis Period. The articles highlight the changes in social demand for social workers in the post-crisis period.

Along with the administrative-territorial reform in social work, the community work approach is taking an increasingly important role, which focuses on activation of social inclusion and participation of local public. Whereas the research Women in the Labour Market after Parental Leave confirmed that in employment relations, the employer and the employee, mother, often have diverse or even incompatible interests and goals. Employability of women depends mainly on the opportunity to balance work and family commitments and childcare responsibilities. The authors of the article Social Work in Work Environment for Promoting Employability substantiate social work in the work environment as a real social demand for services in the area of balancing employment relations in the production sector and the family life.

The authors introduce professional innovation methods in the section Innovation. One of these is the use of sensory rooms in provision of rehabilitation services. Creation of sensory rooms is based on the Snoezelen method, which includes a special attitude towards people with various functional disorders, using specially equipped sensory adventure rooms.

The use of animals in work with patients/clients in long-term social care and social rehabilitation institutions is becoming more and more popular. There is almost no limit to institutions which can integrate the animal, provided that it establishes appropriate rules and procedures for keeping it. The article Animal Therapy in the USA: from the Organisation and Provision to Integration into Social Work Practice in Latvia provides the principles of animal assisted therapy, professionals involved and social benefits of the therapy.

Abstract

The collection of articles is concluded by observations and conclusions on social work from the perspective of students and graduates.

Social work is an interdisciplinary profession. Therefore, the collection of articles *Social Work: Education, Research, Practice* is meant for a wide audience: social work students, social work educators and practitioners, as well as professionals in interdisciplinary sectors, including areas of rehabilitation, psychology, psychiatry, paedagogy and law which social workers have close cooperation with in practical everyday work.

Autoru rādītājs

Ābele, Anita 105

Arāja, Laura 139

Baltiņa, Ārija 13, 105

Beļūne, Klinta 143

Erkena, Dace 105

Hodakovska-Migunova, Jeļena 91

Ivanovs, Maksims 13

Kalniņa, Alise 139

Kalniņa, Marta 143

Kamarūta, Līva 143

Kaminska, Kristiāna 143

Lotko, Marika 61, 118

Markovičs, Daniels 66

Moors, Mārtiņš 25

Puriņa, Linda 132

Reirs, Jānis 11

Strauta, Inese 79

Trapenciere, Ilze 129

Vētra, Jānis 57

Vilka, Lolita 5, 41, 75, 79